RAZBOIUL NOSTRU

PENTRU

NEATÂRNARE

POVESTIT

PE ÎNȚELESUL TUTUROR

DE

GEORGE COȘBUC

EDIȚIUNEA VIII-a

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ" BUCUREȘTI

Tipografia „CARTEA ROMÂNEASCĂ" Cluj. — C. 8383.

PREFAȚA

Eu n'am avut de gând să scriu o istorie complectă și exactă a războiului.

Nici nu m'aș fi priceput s'o scriu. Și nici n'ar fi fost nevoe, căci până acum avem trei istorii, scrise complect și cu toate amănuntele politice, tactice și strategice.

Eu m'am gândit la mulțimea cea mare, a țărănimii, la dorobanții cari au purtat războiul și la tinerii noștri cari vor fi ca mâine oșteni ai țării. Lor le povestesc eu războiul, și nu în întregimea lui. Am ales numai întâmplările de căpetenie și întru cât am căutat să mă apropii de chipul de pricepere al mulțimii; m'am îndepărtat de pretențiile literare și de adevărul istoric cel spus prea cu mult cutremur și prea cu teamă că nu va fi exact până într'un fir de păr.

Povestirea mea nu va fi un isvor pentru istorie; să dea Dumnezeu să fie ceeace am voit eu: un material de exploatat pentru poeții neamului nostru și pentru pictori; pentru țărani să fie o carte cu pilde din care să învețe iubirea de fapte vitejești, dragostea de neam și de țară, sentimentul de datorie, încrederea în puterile națiunii noastre și credința către Domn și către steagurile oastei. Iar tuturor celor de sus și celor de jos, să ne fie o propovăduire a tot ce ne ajută întru întărirea neamului românesc.

Se înțelege, toate acestea sunt o țintă frumoasă, cea mai frumoasă și mai vrednică a unei cărți, și eu vorbesc de această țintă ca de un lucru dorit nu împlinit. Dar vor veni după mine alții și vor scrie mai cu pricepere și mai bine și se vor tot apropia de această țintă.

Gândul să scriu ceva despre războiu, având ținta aceasta, mi l-a dat d-l Haret, ministru al școalelor. Două cărți au isvorât din gândul acesta: cartea de față și „Povestea unei coroane de oțel". Ele se întregesc una pe alta și trebue privite ca o singură carte, o poveste a redeșteptării noastre.

Cartea o închin acelor ce au silit pe Turci să ne închine steagurile. Faptele povestite sunt ale lor, și aș vrea să le știe toată lumea și să fie iarăși și iarăși povestite și ridicate în slavă, căci vrednice sunt și dintr'însele ni s'a isvodit puterea de azi a neamului și statornicia țării.

G. COȘBUC.

SĂRIREA NOASTRĂ ÎNTR'AJUTOR

I.

In fața orașului Zimnicea, în mijlocul Dunării, este un ostrov mic, acoperit cu pădure de sălcii.

Intr'o noapte din vara anului 1877, s'adunară în ostrovul alcesta șeaptezeci de compănii de pedestrime rusească, având luntri, ca să poată trece Dunărea pe malul turcesc.

Eră întuneric de tot, cerul înorat, Dunărea se sbătea de vânt, iar dincolo, pe mal, în cetatea Șiștov eră multă putere de oști turcești. Indată ce-a înoptat, un general rus, Scobelev, urmat de zece cazaci, întrară în Dunăre și o trecură cu înotul. Pe-o vreme așà de tulburată, eră îndrăsneț lucru să treci călare Dunărea, dar generalul eră om cu capul a mână, iar caii cazacilor aleși de buni din toată oștirea.

Ajunși dincolo de râu, cazacii s'ascunseră pe sub râpele malului. Ei aveau să înlesnească apropierea luntrilor rușești de mal.

Pe la miezul nopții, Rușii din Ostrov se urcară pe plute și începură să treacă Dunărea. Erau vr'o optzeci de plute. Soldații aveau poruncă să se supue orbește poruncii maimarilor și să nu descarce pușca, ori ce li s'ar fi întâmplat.

Sgomotul valurilor întrecea cu tărie pe al lopeților, așà că Turcii, cu toate că erau cu ochii în patru, nu simțiră pe Rușii.

Plutele erau mânate de cei mai buni vâslaşi ai oştirii de Mare, cu toate acestea puterea apei le-a împrăştiat, încât numai câteva au putut ajunge la locul hotărât, celelalte au fost împinse mai la vale cu câte două şi trei mii de paşi.

Ruşii s'adunară cu grabă la un loc. Dar cei ce-au fost zvârliţi de apă, au trebuit să se strecoare pe sub mal până la locul hotărât, şi'n vremea asta i-au simţit Turcii. Aceştia au început să tragă focuri. Erà întuneric însă, şi ei nu vedeau nici unde trag, nici în cine. Dar începură să pândească drumul Dunării.

Ruşii s'adăpostiră sub mal, aşteptând să vie alte rânduri de Ruşi cu plutele, ca să s'adune oştire destulă şi-apoi să sară pe Turci.

Celor ce-au venit după aceea, le-a mers rău. Turci îşi îndreptară puştile şi tunurile pe de-asupra râului şi trăgeau într'una, şi cu toate că nu vedeau plutele şi trăgeau numai într'o părere, au izbit pe multe şi le-au înecat.

Un obuz a isbit un ponton, plin de cai şi cu tunuri pe el, şi toţi soldaţii cu tunuri şi cu cai cu tot se prăbuşiră în apă. Pe ponton erà şi un colonel, care ştià să înoate foarte bine, şi ar fi putut să scape, dar aveà la gât o traistă de piele plină cu ruble pentru hrana soldaţilor şi greutatea traistei l'a dus în adânc.

Cât a fost noaptea, au tot trecut Ruşii, înglotându-se pe mal şi aşteptând pe brânci ceasul năvalei.

După ce a început să se zărească de ziuă, Turcii s'adunară cu toată puterea pe creasta dealului şi împiedecau plutele să se apropie de mal. Atunci fără de veste, eşiră Ruşii adăpostiţi sub mal şi cu strigăte de năvală, săriră asupra Turcilor.

Turcii bănuiau că sunt Ruşi sub mal, dar nu aşà de mulţi. Şi cu toate că văzură răsărind atâta mulţime de Ruşi cu baionetele pe puşcă şi cu tunuri, Turcii nu se speriară şi'ncepură să scoboare spre ei, ca să-i întâmpine. Dealul erà acoperît cu vii, şi erà priincios şi unora şi altora.

Ruşii, după poruncă, înaintară printre vii, fără să tragă focuri. Ei se repeziră la baionetă. Toată dimineaţa s'au tot învălmăşit acolo pe deal, încât erau mai mulţi morţi de cât araci.

In vremea asta, Ruşii soseau mereu cu plutele şi mereu alergau tot mai mulţi spre creasta dealului. Cu toate că erau strimtoraţi rău de Ruşi, Turcii se luptau în două părţi, unii ţineau piept aici năvălitorilor, iar alţii băteau Dunărea. Toate plutele Ruşilor erau pline de morţi, multe se scufundară cu tunurile şi cu hrana soldaţilor. Unii dintre Ruşi, acum că era ziuă mai scăpară cu 'notul la mal.

O plută, pe care s'aflau vr'o şeasezeci de soldaţi, a fost luată la ochi de Turci, cu salve. La salva dintâi căzură morţi treizeci şi patru dintre ei. Pluta, dusă de puterea apei trecù tocmai pe dinaintea pedestrimii turceşti, şi la a doua salvă căzură morţi toţi soldaţii afară de trei. Aceştia trei se munceau s'abată pluta; căci se duceà ţintă spre mal în mâna Turcilor, dar a treia salvă de puşcă ucise pe doui dintre dânşii. Atunci, cel din urmă soldat rămas în viaţă — rănit şi el în spate — sări în apă şi înotă îndărăt spre un ostrov mititel. Dar un Turc s'a luat după el, pe mal, urmărindu-l, şi când eşi bietul Rus la mal, îl isbi glonţul Turcului drept prin umăr. Rusul s'a ascuns prin bălării şi a stat cinci zile în apă până 'n piept, iar a cincea zi l'a găsit acolo o corabie rusească, lihnit de foame şi aproape mort şi cu ranele putrezite.

Incetul cu încetul, Ruşii împinseră îndărăt pe Turci, le luară rând pe rând întăriturile, punând mâna pe tunurile lor şi curăţind locul de ei. Turcii s'adunară la o moară şi se apărau nebuneşte. Dar pe la nouă ceasuri dimineaţa sosi din josul Dunării o corabie rusească şi trecù dintr'o dată un regiment întreg de Ruşi pe malul turcesc.

Regimentul alergă dea-dreptul la moară, şi după vr'un ceas Turcii se risipiră care 'ncotrò, spre Nicopole şi Rusciuc, lăsând Şiştovul în mâna Ruşilor.

Aşà a fost începutul trecerii Ruşilor peste Dunăre. A

doua zi ei îşi făcură un pod de plute, dar peste noapte l'a rupt vântul. Şi-l făcură din nou mai trainic, în vre'o cinci zile. Lemnăria o aveau adunată la gura Oltului, dar până au adus-o, le-a trebuit vreme, căci trebuia s'o treacă prin faţa oraşului Nicopole, pe sub bătaia tunurilor turceşti. Au trecut-o noaptea, dar cu multă primejdie şi moarte de oameni.

Pe podul acesta, lung de un chilometru, au trecut zi şi noapte oştirile ruseşti şi s'au îngrămădit pe capul Turcilor. Aproape două luni au trecut şi pedestrime cu tunuri şi călăreţi, şi care cu muniţiuni şi cu hrană.

II.

De cum a început să se desprimăvereze, în anul 1877, au început să curgă de peste Prut, mulţimile oştirilor ruseşti deodată cu râurile umflate de topirea zăpezii.

Câte drumuri mari are ţara Moldovei, toate erau pline de batalioane înşirate, de cai şi de care încărcate cu toate câte trebueşte oştirii. Şi tot scoborau Ruşii la vale, se tot apropiau de Dunăre şi se înşirau de-alungul râului, care cum sosiau.

Ploua ziua şi noaptea şi drumurile erau pline de noroiu. Dar prin ploaie şi noroi, cât eră ziua şi noaptea, înaintau spre graniţa turcească nesfârşitele coloane de Ruşi. Uzi până la piele, soldaţii se luptau cu drumurile cântând din gură cântece jalnice de-ale neamului lor. Iar în urma coloanelor, se prelungiau cale de câte opt şi zece ceasuri scârţâitoarele care ale pahonţilor. Imbrăcaţi în strae scurte de pânză, cu barbă ca de oameni sălbateci, pahonţii îşi mânau în tăcere boii, şi numai din vreme în vreme îşi deschideau gura, când aveau să împingă cu umerii carele căzute prin gropile drumului.

Şi veneă car după car, şi trei săptămâni de zile nu le-contenit şiragul.

Se ştiă încă de cu toamnă, că Ruşii vor porni război

asupra Turcilor. Ei îşi adunaseră oştirile la Prut, aşteptând primăvara. Iar Turcii se gătiseră şi ei să întâmpine pe Ruşi la Dunăre, or poate în ţară la noi.

Şi se svonise, că vom luă şi noi parte la război. De cu toamnă se daseră porunci, să se adune toate oştirile noastre în tabără, şi inima mi se cutremură de grijă. Războiul aduce pustiire şi moarte, şi atâtea războaie câte au trecut peste capul nostru, ne-au înfiorat firea.

Dar s'au potolit svonurile, şi oştirea a fost trimeasă pe la cămine.

Dar, în primăvară, au început svonurile să alerge prin ţară cu mai multă putere. Acum eră ce eră.

Ruşii s'adunau la Dunăre. Turcii pe aceiaşi urmă. Oştirile noastre fură din nou chiemate sub arme. Se trimisese porunci, să scoboare grabnic dorobanţii de prin munţi, să-şi lase plugul în brazdă, şi să ţie la Dunăre calea Turcilor, dacă ar fi încercat să treacă în ţara noastră.

Eră spaimă şi fierbere în ţară, ca totdeauna înaintea unui război, mai ales acum, când războiul nu-l adusesem noi şi căderă asupra noastră ca o năpaste. Grija cea mare ne eră, că Turcii trecând Dunărea, vor face războiul cu Ruşii la noi în ţară. Ei se adunaseră cu multă tărie de oaste la Rusciuc şi la Vidin.

De la Rusciuc puteă să treacă Dunărea la Giurgiu şi din câteva sărituri să ajungă la Bucureşti, să-l aprindă şi să-l jefuiască.

Iar pe la Vidin era obiceiul lor să treacă de câte ori aveau război cu Ruşii, ca să-i întâmpine şi să nu le lase vremea să treacă în ţara turcească.

Oştile noastre se îngrămădiseră în faţa Rusciucului şi a Vidinului. Dar Turcii n'au încercat să treacă Dunărea. N'au încercat măcar să oprească pe Ruşi, închizându-le drumul Dunării, aşa că Ruşii şi-au făcut în linişte pod peste Dunăre la Zimnicea şi au trecut în ţara turcească.

Pe când noi stăteam străjeri la Dunăre, Ruşii se răsleţiră pretutindeni în Bulgaria, alungând resfiratele oştiri ale pu-

ţinilor Turci, cari îndrăzneau să le iasă în cale, bătând pe cele ce li se împotriveau şi răsbind pe cele din cetăţi.

Cu toate că Turcii erau pregătiţi de războiu mai bine de cât Ruşii, având oştiri mai mari, puşti mai bune şi tunuri mai multe, ei şi-au pierdut cu totul firea şi parte căutà să se ferească din calea Ruşilor, parte s'au ascuns prin cetăţi.

Iar Ruşii i-au lăsat prin cetăţi şi şi-au văzut de drumul lor spre inima tăriei turceşti, spre Ţarigrad, căci la Ţarigrad le stăteà capul.

Dar de odată s'au schimbat lucrurile. Turcii şi-au venit în fire, iar după ce s'a ridicat cu toată puterea sa Osman-Paşa din Vidin şi s'a asvârlit în drumul Ruşiior, arcuşul a început să cânte pe altă coardă. Osman a închis calea oştirilor ruseşti, le-a strâmtorat şi le-a înglodit la un loc şi apoi le-a bătut cu atâta cumplire, în cât Ruşii începuseră să se uite îndărăt spre Dunăre, ca să vadă pe unde e drumul mai scurt.

In loc să scoată Ruşii pe Osman din Plevna, Osman îşi suflecase braţele să scoată el pe Ruşi afară din ţara turcească, şi când credeau Ruşii că vor asvârli peste munţii Balcanilor pe Osman cu batalioanele lui, pe atunci Osman se găteà să asvârle el pe Ruşi în Dunăre.

Ruşilor le sosise ziua strâmtorării. Oştirile lor mai puţine de vr'o opt ori de cât ale Turcilor, împrăştiate în ţară streină şi pe un pământ duşman, începură să nu mai poată ţine piept şi să-şi caute calea bătută pe care au venit. Scoborâră de prin cetăţi Turcii ascunşi prin ele, îşi ridicară capul toate oştirile lor mai de pe margini. Imbărbătaţi de biruinţele lui Osman, săriră cu toţii să isbească pe Ruşi de pedelături, iar din faţă îi răzbiră cu putere aşà de cu virtute, în cât călăreţii Ruşilor dându-se îndărăt umplură câmpiile bulgare.

Atunci Ruşii, ne-având altă putere, au rugat pe Români să le sară intr'ajutor.

Noi aveam puţintică oştire — ce e dreptul — iar Ruşii

aveau acasă de zece şi de cincisprezece ori mai multă decât noi. Dar aceste oşti erau acasă, departe, şi până să sosească la Plevna, Turcii ar fi avut vreme, peste cap de multă, să nu lase nici picior de Rus în ţara lor.

III.

Plevna răsărise ca din pământ. Nici pân'atunci nici de atunci încoace, n'a fost cetate întărită şi nici oştire n'aveà într'ânsa. Numai vitejia lui Osman a făcut-o cetate vremelnică şi cuib de trăsnete.

In goana lor spre Ţarigrad, Ruşii trecuseră odată prin Plevna şi se hărţuiră cu batalionul turcesc şi cu Cerchezii cari erau acolo, şi alergară înainte. Când au trecut prin ea, ca printr'un orăşel fără însemnătate, nici nu visau că vor pieri zeci de mii de Ruşi şi că cinci luni se vor svârcoli ca să poată străbate a doua oară într'ânsa. Dacă în trecerea lor ar fi lăsat vre-o două regimente în Plevna, Osman n'ar fi năzuit spre acest oraş şi nu s'ar fi isvodit peirea cea multă de mai târziu. Dar cine să ştie vrerile lui Dumnezeu!

Intinzându-se Ruşii spre dreapta cu oştile lor, au ajuns şi la cetatea Nicopolei, pe malul Dunării, faţă în faţă cu Turnu-Măgurele, şi au început s'o bată cu tunurile. De aici a început răul Ruşilor.

De la Nicopole, de-alungul Dunării până la hotarele Sârbilor, toate cetăţile şi oştirile turceşti erau puse sub comanda lui Osman-Paşa, care stăteà în puternica cetate a Vidinului. Cât a ţinut pân'acum războiul, Osman nu s'a mişcat din Vidin şi nici oştirile lui, din partea aceea a locului, nu s'au clătit din loc.

Generalii turci aveau să-şi apere fiecare cetăţile lor, aşà şi Osman pe ale sale. Şi câtă vreme Ruşii băteau alte cetăţi şi oştiri de ale altor generali turci, Osman stătea în cuibul său în linişte. Dar când au ajuns Ruşii şi la cetăţile lui, adu-

când primejdia, atunci Osman şi-a ridicat oştile şi s'a azvârlit după Ruşi.

Iar lucru acesta s'a petrecut aşà.

Când au ajuns Ruşii sub cetate, comandantul oştirilor din Nicopole, văzând primejdia, i-a dat de ştire lui Osman întrebându-l ce să facă: să lase cetatea în mânile Ruşilor, iar oştirile turceşti să se deà îndărăt spre Vidin, ori să se împotrivească ?

Osman îi trimese îndărăt porunca, să facă împotrivire, căci însuşi el are să vie din Vidin cu oaste de ajutor. Şi într'adevăr, Osman cu o parte din oastea câtă o aveà în Vidin, a şi plecat de odată cu solul care duceà răspunsul.

In Nicopole erau la cinci mii de ostaşi în patru redute foarte chibzuit aşezate spre patru părţi ale cerului, stăpânind din ele toate întăririle din oraş. In faţa redutelor de pe înălţimi, coastele dealurilor erau acoperite cu porumb, cu vii şi cu pomi; turcii îşi săpaseră pe coaste şanţuri, apărate de tunuri, iar printre pomi ascunseră şiruri de ostaşi ochitori.

Ruşii, cu o putere de două ori mai mare decât a Turcilor, începură bătaia într'o dimineaţă pe la patru ceasuri. Lupta a ţinut toată ziua. Turcii s'au apărat vitejeşte, dar copleşiţi şi de număr şi strimtoraţi şi de lipsa plumbilor, au trebuit să se retragă tot mai spre adâncul puterii lor. Se făcuse noapte şi lupta nu se domolise, dar Turcii erau pierduţi, căci steteau grămadă la un loc, împinşi de toate părţile spre reduta cea de căpetenie. Pe la nouă ceasuri seara două batalioane turceşti s'asvârliră spre Ruşi, rupându-le rândurile, şi scăpând la larg apucară drumul spre Vidin, ca să se împreune cu Osman.

Aceştia sunt singurii Turci cari n'au căzut prinşi în mâna Ruşilor. Cealaltă oştire toată — la vr'o şapte mii de oameni — a fost prinsă.

Periseră însă peste 1.300 de Ruşi.

A doua zi — la patru Iulie — Nicopole a intrat în stăpânirea Ruşilor. Ruşii puteau acuma să ridice al doilea pod

peste Dunăre, dela Nicopole la Turnu-Măgurele, ca să-şi mai înlesnească drumurile. Tot odată ei îşi lărgiră calea şi scăpară de grija că Osman are să le sară în spate, având la Nicopole cetate tare, unde să-şi adune puterile cele împrăştiate de-alungul Dunării până la Vidin.

Călăreţii ruşi s'au resfirat în toate părţile ca să ia în stăpânire valea râului Osma, iar o parte din pedestrime, sub comanda generalului Şildner, a pornit de-alungul râului, ca să se întâlnească în valea râului Vid, la Plevna, cu altă oaste care veneà dintr'altă parte. Orăşelul Plevna erà punctul de întâlnire al multor drumuri: spre Rusciuc, spre Sofia, Orhania şi spre Ţarigrad, tot căi mari spre cetăţi puternice. Aici aveau să se împreune oştirile biruitorilor Ruşi şi dinspre Dunăre şi dinspre Dobrogea, ca să treacă apoi peste Balcani, spre inima ţării turceşti.

IV.

Cu toate că Osman din Vidin plecase fără preget şi făcuse în goană drumul spre Nicopole, a sosit prea târziu Pe la jumătatea drumului i-a venit vestea, că cetatea Nicopolei a fost bătută.

Acum puteà să facă una din două: ori să meargă înainte şi să se apuce de hărţuială cu Ruşii, ori să se întoarcă îndărăt la Vidin. Aveà însă numai zece batalioane, şi chibzuindu-şi puterile a văzut că e prea slab şi obosit de alergătura drumului, ca să poată dà piept cu Ruşii. Să ce întoarcă la Vidin ar fi stat prea departe de locul războiului, şi nu-i veneà la socoteală să steà deoparte cu mâinile 'n sân, câtă vreme erà nevoe de oşti acolo unde erà învălmăşagul.

Ii mai rămâneà o cale: să steà pe loc. Dar în câmp deschis îi erà greu să steà pe loc cu puţină oaste, şi fiindu-i Ruşii aproape; şi dacă nu voià să meargă el spre Ruşi, cine stà împotrivă să nu vie Ruşii asupra lui? De aceea, el fără să steà mult pe gânduri, şi-a schimbat drumul la

dreapta spre dealuri, la locuri întărite, şi a întrat în Plevna.

Asta a fost Luni, la o săptămână după Sân-Petru.

Plevna nu aveà nici ziduri şi nici altfel de apărări. Erà, ca şi astăzi, un orăşel deschis, aşezat pe dealuri, la îmbucătura văii Tuceniţa în valea Griviţei, nu departe de râul Vidului. Locuitorii Plevnii erau în cea mai mare parte Bulgari, puţini Turci şi Români. Orăşelul e pitit între dealuri, iar căile ce ies din el trec prin văi strimte şi pline de cotituri.

Osman, de unde şi-a cotit drumul, făcuse trei zile de cale până la Plevna. Dacă Ruşii ar fi plecat spre Plevna îndată după luarea Nicopolei, ar fi ajuns la Plevna înaintea lui Osman, ori poate cu el deodată. Or aşà, or aşà, lucrurile ar fi luat altă faţă şi poate nu s'ar fi isvodit perirea cea multă de mai târziu în jurul Plevnei.

Ruşii însă au plecat după el abeà a treia zi adică tocmai în ziua sosirii lui Osman în Plevna.

Osman, îndată ce-a ajuns în Plevna, s'a apucat să închidă căile oraşului din toate părţile. Şi-a săpat şanţuri, a ridicat ziduri de pământ, şi-a împărţit cele câteva tunuri pe creste de deal, şi-a ascuns oastea prin pogoarele văilor şi ori unde erà vr'un loc adăpostit. Toate acestea le făcuse cu atâta zor, încât a treia zi erà închis ca într'o vizuină din care nu-l puteai scoate cu una cu două.

El ştia bine că Ruşii au să se facă luntre şi punte ca să-l scoată din Plevna; de aceea, pe lângă lucrările de întărire, el şi-a adunat oştire de prin oraşele mai mari de prin împrejurime. Adunase până la 20 de mii de oameni în Plevna; oştire aleasă, cu ce a adus el din Vidin, cu ce a strâns în pripă şi cu Cerchezii pe care i-a găsit în Plevna.

A treia zi Ruşii erau la Plevna. Increzuţi pe de-o parte, iar pe de alta luând în bătae de joc pe Osman şi nedându-şi osteneală să-i iscodească puterile, ei au plecat spre Plevna în nesocotire. Biruinţele de până acum le zăpăciseră mintea, căci până acum se jucaseră cu Turcii.

Cele 18 batalioane de pedestrime rusească, cu 46 de

tunuri, sosesc Miercuri după amiazi, sub dealurile Plevnei şi se întind pe sub ele gătite să răzbească a doua zi în oraş. Oştirile se înşirară, încingând Plevna de două părţi. Prins între două focuri, Osman n'aveà ce face decât să se tragă spre partea cea deschisă, spre râul Vid, la apus, iar Ruşii, strâmtorându-l spre râpele malului, aveau să-l prăbuşească în râu. Acesta era socoteala de acasă a Ruşilor.

Dar când a fost la târg, nu li s'a potrivit.

A doua zi, cu noaptea în cap, Ruşii încep să dea cu tunurile şi să înainteze peste dealuri spre Plevna.

Spun unii, că Osman ar fi voit să prindă în cursă pe Ruşi, alţii, că şi-ar fi bătut joc de ei nevrând să steà la vorbă mai de-a dreptul, ori că nu voià s'arate Ruşilor ce puteri are. Atâta se ştie, că Turcii de pe crestele dealurilor se tot trăgeau spre oraş, or făţărind slăbiciune, or într'adevăr fiind slabi. Ruşii cari înaintau dinspre satul Bucova, cuceriră un deal după altul, scoborâră prin văi, risipind batalioanele lui Osman, şi mereu împingând pe Turci îndărăt. In urmă, ei scoborâră cel din urmă deal, şi cu baionetele pe puşcă întrară în Plevna.

De odată, ca prin farmec, uliţele Plevnei se umplură de Turci. De prin toate ferestrele caselor curgeau plumbi ca ploaia, de după garduri ostaşii lui Osman ochiau tot în carne vie de Rus, pe acoperişurile caselor se iviră cetele de Başibuzuci care au stat ascunşi şi, pustii pe Ruşii zăpăciţi de atâta foc. Batalioanele ruseşti se resfirară pe uliţe, dar pretutindeni îi aşteptà aceiaşi prăpădenie. Inainte nu puteau să mai meargă; dau deci îndărăt să iasă din oraş. Dar atunci văd, că drumul li-e închis.

Ruşii scoşi din minte se sbat ca peştii în plasă; înainte foc, la spate foc, de lături foc, şi foc de deasupra de pe case. Ei aleargă de colo până colo, sar gardurile şi dau prin grădini, s'aruncă în turbare şi în desnădejde prin case. Generalul care-i comandà cade trăsnit de plumbi, cad ofiţerii unul după altul, iar oştenii s'aştern pământului ca frunzele toamna. Partea aceea a oraşului erà numai fum şi foc

şi sălbatec amestec de oameni încăeraţi, prin case, prin curţi, prin grădini, pe strade; ajunseră piept la piept, om cu om, şi-şi isbeau creerii cu patul puştii şi se spintecau cu baionetele, şi moartea într'o mie de chipuri istoveă pe Ruşi. N'au scăpat de moarte decât cei ce avură norocul să se strecoare nesimţiţi de Turci spre marginile oraşului şi cei ce i-au fost prea dragi lui Dumnezeu, de a făcut minuni cu dânşii.

In toiul acesta sosesc aproape de oraş şi Ruşii cei ce înaintau despre Răsărit, dela Griviţa. Par'că-i mână ursita peririi.

Turcii din oraş îi iau şi pe aceştia în primire, deschizând asupra lor un foc grozav, s'adună din toate părţile şi încep să-i potopească. Iţi eră mai mare mila, cât de deşi cădeau soldaţii ruşi, izbiţi de mulţimea păgânilor. Cădeau cu zecile, cu sutele, cădeau maiorii şi colonelii, chiar însuşi generalul comandant a căzut mort sub picioarele cailor. Nu aveau nici plumbi să se lupte, dar chiar să fi avut, nici un folos. Degeaba le-au venit ajutor batalioanele de sprijin, degeaba se bătură vitejeşte cu toţii. După 6 ceasuri de luptă Ruşii au început să fugă peste toate dealurile. Ei îşi lăsaseră raniţele la satul Radişelu, când plecară, iar acum fugind într'alte părţi, şi-au lăsat perzării şi raniţe şi merinde şi puşti şi tunuri şi au apucat încotro vedeau cu ochii. Perdură vre-o 4 mii de puşti, 2 tunuri şi vre-o 20 de care cu muniţiuni şi cu hrană. Şi norocul lor, că tocmai sosise un regiment rus dela Nicopole, care a încurcat puţin pe Turci, căci altfel Turcii n'ar fi lăsat nici un picior de Rus pe lângă Plevna.

La amiazi Ruşii erau departe de Plevna, în tabăra lor, desnădăjduiţi şi cuprinşi de spaimă. Plecaseră în luptă vre-o 6.000. Peste 2.000 dintre dânşii erau răniţi şi zăceau prin iarbă, iar în Plevna rămăseseră peste o mie. Pe cei răniţi, rămaşi în Plevna, i-au batjocorit Turcii în chip neomenesc, schingiuindu-i după obiceiul păgânilor. I-au ars de vii i-au spintecat şi i-au tăiat bucăţi. Unui maior i-au spintecat burta

şi apoi l-au silit să fugă, şi după ce maiorul, împiedecându-se în maţele sale, a căzut, Turcii i-au tăiat rând pe rând urechile, nasul, limba, i-au scos ochii şi l'au asvârlit câinilor.

V.

Oamenii, când sunt biruiţi, aruncă vina biruinţei lor pe toate de câte îşi aduc aminte, şi în necazul lor se plâng de toată lumea. Aşă au făcut şi Ruşii.

E adevărat, că nu se poate o vară întreagă numai cu zile frumoase, nici războaie îndelungate numai cu biruinţe. Infrângerea Ruşilor n'ar fi fost lucru mare, dacă răul ce le-a dat de cap la Plevna ar fi fost numai o întâmplare, dar văzură ei că Plevna are să-i încurce multă vreme şi că înfrângerea lor e numai prevestirea unui şir întreg de infrângeri.

Se mângăiau şi ei ca oamenii când îşi pierd sărita. Ba, că oştirea lor era prea puţinică să se prindă de piept cu mulţimea lui Osman, ba că Turcii aveau puşti mai bune, ba că năvala lor asupra Plevnei a fost prea cu pripă şi că Osman le-a întins o cursă. Şi câte altele.

Toate erau adevărate, ce e dreptul, dar cu atât mai rău pentru Ruşi. Nimeni nu i-a silit să deă năvală fără să ştie unde; nimeni nu i-a alungat dindărăt, dacă erau puţini, să se vâre în vizuinele Plevnei. Şi dacă plecaseră în război cu puşti mai proaste, nu Osman eră de vină; iar dacă eră vorba de cursă, nu cel ce o întinde e prostul, ci acel ce cade în ea.

Toate acestea erau ce erau. Dar Ruşii se plângeau că vina cea mare a înfrângerii lor, o poartă numai Românii.

Noi, însă nu dasem ajutor Turcilor nici deadreptul, nici pe sub mână. Nici piedică Ruşilor în drum nu le pusesem. Dimpotrivă, pe Turci i-am strimtorat cu tunurile, iar Ruşilor le-am făcut înlesniri. Chiar la cucerirea Nicopolei noi le-am fost de multă ajutorinţă, bătând cu tunurile noastre de peste Dunăre în cetatea Turcilor.

Atunci, cum?

Pentru paza cetății cucerite și a mulțimii de Turci robiți, Ruși aveau nevoe de multă oștire, iar oștirea lor, de toată câtă eră, abiă le ajungeà să o ridice asupra lui Osman la Plevna. Atunci Ruși au scris o poruncă, în limba rusească, oștirilor noastre dela Turnu-Măgurele, să treacă Dunărea, să ia în pază cetatea și să care de ici până acolo pe Turcii robiți.

Noi, neted și fără ocolire, le-am pus porunca la spate și am rămas locului. Ruși au fost siliți, să-și păzească singuri cetatea și singuri să-și care robii, plecând numai cu jumătate oastea asupra Plevnei.

Ziceau, că dacă le-am fi trimes oștire la Nicopole, ei ar fi plecat mai cu veghiere la Plevna, știindu-se apărați de noi, și n'ar fi fost nevoiți să-și rupă oastea în două. Așà ziceam și noi. Dar nu răutatea de inimă ne-a ținut pe loc; și chiar de-ar fi fost o răutate, ea își aveà noima ei și un rost adânc.

Iar rostul lucrului aveà o poveste: Nu ne aveam bine cu Ruși.

Când au început Ruși războiul, noi eram îngrijați că vor intra Turcii în țară, și ne-am adunat oștirile să-i împiedecăm. Mai târziu după ce ne-am învrăjbit cu Turcii, ne gătirăm de război cu ei. Putere aveam destulă, iar inimă și mai multă, și puteam să ne batem cu ei, ori singuri pe socoteala noastră, or în tovărășie cu Ruși. Dar Ruși ne-au pus piedică.

Erau ei buni-bucuroși să ne batem cu Turcii, dar nu după voia noastră, ci după placul lor. Ne cereau oștirea s'o bage în foc unde vor voi dânșii, stând sub poruncile generalilor ruși.

Domnitorul nostru n'a voit să-și deà oștirea pe mâna generalilor ruși, zicând că dacă va plecà în război, oștirea noastră trebue să aibe comandant român.

Dar Ruși voiau să le fie oștirea noastră numai picioare de alergat, iar cap să n'aibă. Iar noi nu voiam să ne fie oștirea fără cap, și nici cu cap străin să n'o vedem um-

blând de aici până colo. Ce le-ar fi păsat Rușilor, în ce foc ne-o azvârli? Și dacă ar fi biruit Ruși, noi nu ne-am fi ales nici macăr cu lauda lumii, căci toată lumea ar fi zis, că Ruși au biruit și generalii lor, după vorba, că unde e capul acolo sunt și picioarele.

Și, după cum stăteau lucrurile pe atunci, aveau dreptate să nu ne primească tovarăși pe bună dreptatea frăției. Ei, cei tari și puternici, cu oștiri multe, câtă frunză și iarbă, și încercate prin multe războaie, nu simțeau nici o nevoe să se întovărășească cu noi, cei puțini, cari abiă de câțiva ani isvodiserăm o oștire măruntă și încă nepurtată la nici un război. Ei se vedeau destul de mulți și de tari, ca să isprăvească singuri cu Turcii.

Iar, când le spuneam, că ne mână gândul să mergem de capul nostru la război — noi într'o parte și Ruși într'alta, căci e mare țara turcească — și, că de vom câștigà, a noastră să fie lauda, iar de vom pierde, rușinea numai a noastră să fie, Ruși ne sfătuiau să stăm pe loc. Ziceau ei, că le-am strică rostul și le-am încurcà numai drumurile lor. Iar ca prieteni, chipul ne porunceau că de ne vom amestecà în război, vom eși fără doar și poate cu pagubă și cu rușine.

Și văzându-ne sprinteni și cu gânduri de război, Ruși se uitau cu batjocură și cu milă la noi; se întorceau cu capul la dreapta și dau din umeri de grija noastră, apoi se întorceau cu capul la stânga și râdeau de opintelile ce le făceam.

Iar noi eram amărâți pentru asta.

Și așà, s'a făcut că la Nicopole când ne-au trimes poruncă rusească, să pornim numai decât să le cărăbănim robii și bagajele după ei, noi cu toate că i-am văzut strâmtorați, nu le-am făcut pe voe.

Și de aceea se plângeau, că lupta dela Plevna au perdut-o, mai ales din pricina nevrerii noastre să le ascultăm porunca. Dar porunca lor nu eram datori s'o ascultăm; nu eră făptuire de om cu mintea întreagă, să le ascultăm

porunca. Oştirea noastră nu erà adunată de pe gârlă; ea voià să se bată şi să facă lucruri vitejeşti, nu să care catrafusele altora. Şi aveà cap, pe Domnitorul nostru şi numai de el aveà să asculte.

VI.

Ruşii sunt de o lege cu noi, dar sunt de altă fire. Una ni-e credinţa în Dumnezeu, dar alta ni-e obârşia neamului. Ei au ţara lor şi noi avem pe a noastră, si deosebite ne sunt legiuirile ţării, cum ni-e deosebit graiul.

Când e vorbă să fii rob şi slugă, ori ţi-e Turcul stăpân, or Rusul, tot una e. Bir plăteşti unuia ca şi celuilalt, şi biciul care te bate tot bici rămâne, fie că e în mâna creştinului, fie că e într'a păgânului.

Iar Ruşii, de câte ori erau învrăjbiţi cu Turcii, intrau în ţările româneşti şi le pustiau, sub cuvânt că sunt ale Sultanului şi, făcându-ne răul nouă, îl fac Turcilor. Nu erà creştinească purtarea lor. Se spune că erau odată doi fraţi, cari trăiau în două sate înduşmănite unul cu altul. Odată un frate se duce noaptea şi aprinde casa celuilalt frate, şi îi înjunghie şi boii. Când l'au întrebat judecătorii de ce a făcut aşà, a răspuns: Frate, ca frate, dar e dintr'un sat duşmănit cu satul meu, şi făcându-i rău lui, am făcut rău satului. Şi când i-au zis iarăşi: Dacă aveai ură pe toţ, sătenii, de ce-ai sărăcit tocmai pe frate-tău; le-a răspuns, că frate său îi erà mai în drum.

Aşà o făceau Ruşii cu noi, Românii le erau mai în cale şi ca să simtă durere ţara turcească, aprindeau pe Români.

De aceea umblam tot cu ghiaţa în sân de grija dragostei lor. Iar acum când au intrat în ţară, ne uitam după ei, urmărindu-i cu ochii, ca pe cel bănuit. Ne-au cerut oştirea, să se bată alături cu a lor, dar nu cu ochii deschişi, ci legată la ochi.

Iar când am voit să sărim asupra Turcului, să-l prindem de piept ca să ne deà ce-a fost ai nostru şi ceeace ne-a luat

cu deasila, Ruşii ne-au oprit, zicând că nu e nevoe să ne ostenim, căci au să ne scoată ei dela Turc ceeace dorim.

Iar cum ne-au scos şi cum ne-au dat, e mărturie fapta lor căci după războiu ne-au luat şi ceeace ne-au lăsat Turcii; ne-au rupt o bucată din ţară.

Ciuda noastră n'a ţinut mult. După bătaia dela Plevna, ni s'a schimbat cântecul. Ruşii ne cerură a doua oară oştirea de sprijin. Acum nu cu poruncă, ci cu rugăminte.

Nu puteam noi, creştini, să lăsăm pe alţi creştini să-şi deà sufletul în mâna păgânilor, şi nu puteam lăsà ţara noastră să fie călcată de oştile Sultanului căci fără îndoială, după ce ar fi isprăvit cu Ruşii, ele s'ar fi năpustit asupra noastră.

Oricare ar fi fost îndemnul nostru, să trecem Dunărea şi să ne încăerăm cu Turcii, un lucru rămâne mai presus decât toate, că Ruşii ne-au rugat să le facem binele acesta. Şi nu ne-au chemat atunci când au fost ei cu genunchii pe pieptul Turcului şi ar fi avut nevoe de noi numai atât cât să sugrume mai iute pe duşman; ne-au chiemat când au fost ei sub genunchii Turcilor şi să sbăteau ca să nu moară.

Şi aşà, cu puterea lui Dumnezeu şi cu a lui Osman Paşa, Ruşii mai la urmă — dar nu târziu, ci iute-iute — şi-au mutat gândul despre noi, şi călcându-şi pe inimă, ne-au rugat să intrăm în luptă. Iar pentru noi a fost mai bine aşà, căci acum în loc să le stricăm rostul Ruşilor, eram rugaţi de ei să-l cârpim, şi în loc să le încurcăm drumurile am sărit să le descurcăm.

Rău i-or fi 'strâns Turcii de peste piept pe Ruşi, dac'au ajuns Ruşii să ne ceară ajutor. Nu doară că oştirile noastre n'ar fi fost vrednice nici să le culegi de pe drum, ci pentru că Ruşii ni le batjocoriseră până într'atâta. Nevoia te învaţă minte, zic bătrânii, şi când dai de frică uiţi şi cum te chiamă!

Noi, acum eram împăcaţi. De-o parte ne răsbunase Dumnezeu pentru mândria Ruşilor; de altă parte, abià

aşteptam să trecem Dunărea, şi rugămintea Ruşilor ne-a venit ca ploaia pe vreme de secetă.

Domnitorul nostru a rânduit deci câtăvà pedestrime şi puţină călărime să treacă la Nicopole, ca să ţie paza cetăţii şi să bată laturile ca iscoditori. Asta s'a întâmplat tocmai în mijlocul verii, pe la Sfântul Ilie.

Pe ziduriie cetăţii Nicopolei fâlfâià acum steagul românesc. De departe, pe Dunăre se vedeà trico'orul nostru jucându-se în vânt d'asupra înălţimilor turceşti. Inainte cu vr'o trei-sute de ani, neastâmpăratul nostru voevod, Mihai Viteazul, cutreerase cu oştirile sale Bulgaria, pustiind cu sabie şi cu foc ţările turceşti şi ducând groaza pretutindeni. Pornise într'o iarnă viscoloasă, trecù Dunărea pe ghiaţă, bătù Nicopole şi o cucerì. Atunci a fâlfâit întâia dată steagul nostru pe zidurile acestei cetăţi, iar acum, după trei sute de ani, nepoţii lui Mihai au călcat pe urmele strămoşului lor şi întocmai ca el au cutreerat ţările turceşti şi le-au sguduit din temelie.

Cine ar fi mai gândit să mai ajungem noi şi aceste zile! Aşà de mult ne isbise soarta, că toată lumea credeà, că nu mai este vlagă în noi — şi iată-ne! Cu adevărat trainic neam e neamul nostru şi dacă a fost pus multă vreme la încercare, e că l'a iubit Dumnezeu.

VII.

Ţarul dete porunci, să se adune alte oşti în Rusia şi s'alerge cât se poate de iute în ţara turcească: trimise în pripă porunci oştirilor cari înaintau spre alte părţi să se'ntoarcă îndărăt şi să se apropie de Plevna; îşi întări tabăra cât putù de iute şi scrise generalilor săi, straşnică scrisoare, că, or să-i ia cât de curând Plevna, or îi bagă, pe toţi în răcori.

Atunci generalii ruşi — cum am spus — strânşi cu uşa şi strâmtoraţi, se rugară de noi să le păzim de Turci laturile şi să străjuim Nicopolea. Indată ce ai noştri trecură Dunărea,

Ruşii porniră din nou asupra Plevnei şi erau acum mulţi şi mergeau cu veghere.

Dar în vremea dintre întâia luptă şi a doua — tocmai zece zile — nici Osman nu stete cu mâinile în şolduri. El şi-a mai adunat oştire de prin oraşele învecinat şi şi-a ridicat redute. Intre altele, şi-a făcut Griviţa cea mai puternică dintre toate, şi Bucova. Dacă la întâia luptă, Ruşii au găsit pe Turci adăpostiţi în nişte şanţuri făcute în grabă, de vr'o 10 mii de oameni în trei zile, la lupta a doua i-au găsit în cetăţi straşnice, la care au lucrat 30 mii de oameni în 10 zile.

Ba într'aceste zile Osman s'asvârli asupra oraşului Lovcea, din jos de Plevna, pe care-l cuceriseră Ruşii şi steteau acolo, ca un ghimpe, în spatele lui Osman. Turcii bătură rău pe Ruşi, îi scoaseră iute-iute din oraş şi-i fugăriră în risipire. Pe lângă altele, mai dase şi asta de capul Ruşilor.

Oştirile ruseşti începură a doua luptă la Plevna într'o Luni, cu două zile înainte de Proorocul Ilie. Des de dimineaţă tunurile lor începură să bată cu multă putere asupra Plevnei. Erau o sută două zeci de tunuri cari împroşcau redutele turceşti, şi gemeà pământul de vuet. Turcii răspundeau vârtos.

Erà ceaţă, şi Ruşii se apropiaseră tare de tabiile lui Osman. După ce-au cântat tunurile vre-o opt ceasuri, regimentele de pedestrime au intrat în foc. Şi acum, ca şi la lupta dintâi, ei porniră de două părţi tot pe unde au pornit atunci: unii pe la Bucova, alţii pe Radişelu şi pe la Griviţa.

Ruşii s'au asvârlit vitejeşte spre Turci. La satul Radişelu se încinse încăerarea cea mai turbată; Turcii apărau satul ca nişte adevăraţi viteji. Generalul Scobelef, cel ce trecù Dunărea înot cu cazacii, ajunsese într'un rând până în Plevna, nevăzut de Turci, dar a fost împins îndărăt. O parte din Ruşi se târâră pe brânci prin porumbiştea din marginea satului şi, când fură aproape de liniile turceşti,

se repeziră cu toţii deodată şi apucându-se de piept cu Turcii i-au scos din sat.

Ascunşi prin grâu s'apropiară acum de o redută şi găsind-o slab apărată săriră în şanţuri. Dar ca din poveste, ies Turcii cei ascunşi prin porumb şi luând pe Ruşi între două focuri, i-au scos din şanţuri şi s'au încăerat cu ei piept la piept prin porumbişte. După luptă tot porumbul de acolo eră una cu pământul şi cadavrele stăteau grămadă. Ruşii năvăliră iarăşi spre redută şi o luară cu baionetele.

Repede acum s'avântă Ruşii spre culmea dealului, dar tunurile turceşti le risipesc rândurile. Jumătate din oştirea rusească s'aşterne câmpului, dar Ruşii dau vârtos înainte şi ajung pe culme. De aci vedeau Plevna. Ei începură să chiotească de bucurie.

Atunci însă, de pe o culme învecinată se auziră tunuri şi despre Plevna se vedeà răsărind pe culme o negură de oştire turcească. Ruşii de groază au rămas încremeniţi, o clipă s'au gândit să fugă îndărăt. Dar, din întâmplare le sosise nişte batalioane într'ajutor. Ruşii se reped înainte. Turcii — lucru de mirare — nu se împotrivesc cu putere, ci trăgând cu puşca a lene, se retrag în bună rânduire prin văile şi prin grădinile de deasupra Plevnei.

Ruşii în loc să s'aşâmpere, îşi adunară la un loc sfărâmăturile regimentelor şi bagă în foc întreaga oştire de sprijin. Ei pornesc ca vijelia, scoboară prin vii şi prin porumb, şi ajung în marginea Plevnei, şi dau să intre în oraş.

Acolo, pe pârâul Tucenitei erau mori apărate de cinci compănii de turci. Ruşii năvălesc spre mori şi se 'ncaeră cu pedestrimea lui Osman. Erau pe aproape vr'o două sute de călăreţi turci; aceştia neputând să se lupte pe deal, săriră de pe cai şi alergară cu carabinele în ajutorul pedestrimei, luptându se pe jos. Dar Ruşii îi isbesc cu urgie şi-i silesc să fugă în oraş. Două batalioane de Ruşi în vremea asta intrară în Plevna. Generalul rus a început să sară

de bucurie şi scuturându-şi chipiul în aer, strigà: Aşà răsplătim lui Osman, că ne-a bătut odată.

Dar una ştià generalul şi alta Osman. Batalioanele ruseşti cari au intrat în Plevna, au fost copleşite de Turci; nici un soldat rus n'a mai eşit din Plevna. Dar au eşit Turcii cu multă mulţime şi au isbit pe Ruşi cu atâta putere, încât i-au trecut şi dela mori încolo, i-au trecut şi dealul din faţă, i-au trecut peste două trei dealuri şi i-au gonit în chipul cel mai jalnic.

Generalul rus făcuse greşala să-şi bage în foc până şi rezervele, şi acum nu aveà nici măcar o companie care să stânjenească pe Turci. Şi pe când generalul îşi frângeà mâinile de supărare şi plângea de necaz, căutând cu mintea la vr'un mijloc să-şi mântue oştirea, veni un ofiţer călare aducându-i vestea, că de cealaltă parte la Griviţa, Ruşii au fost cumplit bătuţi, şi că Osman şi-a scos Başibuzucii şi i-a pus pe urma Ruşilor.

Atunci generalul cu oştire cu tot au început să fugă orbeşte.

Ei nu se retrăgeau, împuşcând cum e obiceiul războiului, ei asvârliră puştile şi fugeau mâncând pământul, care pe unde apucà, dând ofiţerul busna peste soldat şi soldatul peste ofiţer. Îşi lăsaseră tunurile pe dealuri şi fugeau. Şi căderau isbiţi în spate de gloanţele Turcilor, şi căderau de oboseala fugei, şi căderau leşinaţi de groază. Şi vai de cei ce rămâneau pe câmpie. Osman poruncise bandelor de Başibuzuci să se ia după Ruşi, ca să-i omoare şi să-i chinuiască de vii pe răniţii aflaţi pe câmp!

Cei ce fugeau, auzeau în urma lor vaetele şi gemetele Ruşilor chinuiţi de Turci, dar cum să-i ajute? Şi îngroziţi şi mai tare de aceste vaete, Ruşii fugeau şi mai cu putere!

Şi când au ajuns departe, tocmai de unde porniseră dimineaţa, numai erà decât două compănii.

Atâţia muriseră pe dealuri, fugind de gloanţele Turcilor. Periseră peste 5000 de Ruşi şi aproape de două ori pe atâţia rămaseră răniţi pe câmpii şi prin văile Plevnei. Spaima

eră aşă de mare în ei, încât îşi perduseră capul. Un regiment, în fuga lui, s'a întors îndărăt, şi a dormit noaptea sub o redută turcească.

VIII.

De cealaltă parte, la satul Griviţa, Ruşii o păţiră tot aşă. Dintâi biruiră pretutindeni, iar la urmă pretutindeni fură bătuţi.

Lupta, pe partea asta s'a petrecut la reduta Griviţei, la acea vestită redută, cea mai mare dintre toate, care a potopit multe oştiri şi ruseşti şi româneşti. Pentru dobândirea ei, au perit peste patru mii de oameni.

Ruşii înaintară spre Griviţa cu trei regimente. Ei se repeziră după obiceiul lor, cu capul plecat şi cu puşca în mână, şi luară cele dintâi şanţuri, se repeziră spre cele din linia doua, şi după o luptă cu negrăită perdere de oameni, cuceriră şi acest rând de şanţuri, şi se năpustiră în valea din faţa redutei.

Coasta văii se umpluse de sânge, aşă că se făcură şiroaie şi curgeau în vale, ca dup-o ploaie. Dar Ruşii ajunseră la al treilea rând de şanţuri, cele de sub parapetul redutei. Erau puţini acum Ruşii, dar înfierbântaţi de tot, de nu-şi mai dădeau socoteală de câţi sunt şi unde merg.

Ei sar în şanţuri, s'agaţă de parapet, dar aici li se isprăveşte vitejia. Turcii de sus, scot iataganele, pun baionetele pe puşcă, întorc patul puştii şi taie şi străpung şi strivesc pe cei ce năzuesc pe parapet. Ruşii cad, împinşi în şanţ. Atunci două batalioane ruseşti pornesc într'ajutor de pe muchea dealului, dar atâta foc asvârl Turcii asupra lor, încât Ruşii cad mereu, cad într'una şi când a fost în vale n'a mai rămas nici unul în picioare. Tot aşă e valul năprasnic pe mare: vine puternic, dar venind tot scade, scade şi piere în urmă şi se face una cu luciul mării.

Ruşii se deteră îndărăt, cum putură. Dar nu lăsară reduta. Alte regimente sosiră şi intrară în şanţuri. Insă, strivite cu

totul, se retraseră şi ele. A treia oară porni alt rând de batalioane dar acestea nici nu putură străbate până la redută, nu atât de focul Turcilor, cât de mormanele de cadavre şi de răniţi ruşi cari acopereau văile.

In urmă veni şi noaptea. Ruşii îşi băgaseră 'n foc mai toată oştirea, erau sfărâmaţi cu totul, şi începură să se retragă departe, departe.

Astfel de amândouă părţile Ruşii fură bătuţi cumplit.

Dacă Osman ar fi pornit atunci după Ruşi, cu batalioanele şi cu călăreţii, i-ar fi împrăştiat ca pleava şi ar fi putut să-i împingă şi să-i arunce în Dunăre şi să facă să râdă lumea cu hohot de păţania Ruşilor care au pornit războiul cu gura aşă de mare.

Osman, după ce a fost prins mai târziu la Plevna, a spus că atunci când i-a bătut pe Ruşi a doua oară, aveă puţintică oaste şi credeă că Ruşii au rezerve mari în urmă. Dacă ar fi ştiut că Ruşii n'au de loc rezerve, cu tot puţinul oştirii sale s'ar fi luat după ei.

IX.

Numai a doua zi s'a văzut cât de grozavă a fost înfrângerea Ruşilor. Pieriseră 170 de ofiţeri şi aproape opt mii de oameni.

O groază de nespus cuprinse pe Ruşi după a doua luptă pierdută la Plevna.

Rămăşiţele oştirii, de pe dealurile pe cari se retraseseră, vedeau pe Başibuzuci cum cutreeră câmpiile şi ucid ca fiarele pe Ruşii răniţi, cum îi schingiuesc în chipuri neomeneşti. Cetele de Turci se apropiau mereu, iar unii dintre Ruşi începură să-şi părăsească locul, să asvârle armele şi să fugă.

Nimeni n'a putut opri pe Ruşii fugari până la Dunăre. Eră pe la amiazi, când se auziră prin Şiştov strigătele: „Vin Turcii!“. Deodată începură să sosească cazaci fugari, în goana cailor, pedestrime îngrozită, convoiuri cu nenumă-

rate care de răniți. Unul făceà spaimă altuia, toții își făceau nălucă și, în neastâmpărul groazei că vin Turcii, deteră năvală spre pod.

Negustori de tot felul, — de fân, de lemne, de pânză, de cai, — samsari și toată mulțimea aceea de oameni care urmează oștirile, toți aceștia, îngroziți că vin Turcii să le prade marfa și să le răpună zilele, începură să-și adune în pripă lucrurile și s'alerge spre Dunăre.

La capul podului erà un vălmășag cum nu s'a pomenit: da om peste om, și caii cu boii în amestec călcau lumea în picioare, soldații cu negustorii se îmbrânceau, se înjurau și fiecare voià să treacă înainte. Iar în urmă soseau alte care cu răniți și cete de cazaci în fuga cailor, și erà țipăt și vaet de oameni, muget de animale, și nimeni nu știà încotro se duce și ce voește.

Locuitorii bulgari, auzind că vin Turcii, își lăsaseră casele și luând în pripă ce putură, alergară și ei spre pod. Își făceau singuri spaimă, ba unul spunând că a văzut cete de Cerchezi alergând într'acolo, ba altul că a văzut sate aprinse și așà mai departe.

Erau mii de oameni pe pod, strâmtorați de care, de cai, de boi, de bivoli, împingându-se unii pe alții, strivindu-se și căzând în râu. Un convoiu de care cu munițiuni erà tocmai pe pod, trecând de la Zimnicea spre Nicopole. Fugarii, ajungând la convoiu, se zăpăciră cu totul. Unii asvârliră carele cu făină și cu plumbi în râu, alții săriră nebuni de groază înșiși în râu, iar cei mai mulți fură împinși în apă de mulțimea de la spate.

La capul podului, un general care străjuià podul, stătea cu revolverul în mână să împuște pe oricine va trece podul. Dar n'a fost chip să-i oprească: au răsturnat pe general și au dat orbește peste cordonul de soldați.

Oștenii ruși, câți n'au fugit de la Plevna, fură spovediți și cuminicați în pripă, ca 'n ceasul morții, și stătură gata să se apere cu furie desnădăjduită și să moară cu toții,

Marele Duce, care avea cartierul la Târnova lângă Balcani, și-a adunat în pripă suita și se duse departe spre

Dunăre, ca la nevoie să-i fie Rusia mai aproape. Generalii ruși se retraseră toți din toate părțile spre un singur loc, la mijloc. Generalul Gurko de peste munți se retrase așà de cu zorul, încât neputând duce tunurile cu el, le-a îngropat în pământ.

Țarul se mută din Ploești, unde își aveà cartierul, la București ca să fie mai apărat. El scrise în Rusia să-i trimeată cât se poate de repede oștiri și chiamă într'ajutor chiar pe grenadiri, pe cei mai aleși soldați, cari se bagă în foc numai la primejdiile cele mai din urmă.

Toată lumea așteptà din ceas în ceas să vadă pe Osman ieșind din Plevna, dând mâna cu alți generali turci, să treacă și să mute războiul în România. Rușii nu l-ar fi putut opri: nu l-ar fi putut împiedică ca să meargà și mai departe, să intre însuși el în Rusia și să-i batà pe Ruși acasă la ei!

Acum văzură la ce horă s'au prins. Oștirile de la Plevna erau cu totul nîmicite, iar Osman aveà vr'o patru zeci de mii de oameni, oștire aleasă, și gata să s'asvârle după Ruși și să-i batà, să-i sfărâme, să-i îndese și să-i arunce pe toți în Dunăre.

Par'că de-odată cu ivirea lui Osman se întoarse norocul. Turcii se deșteptară din nepăsarea lor și sărirà la arme. Rușii cari apucară să treacă Balcanii au fost bătuți, cei ce s'apropiaseră de Rusciuc fură repede împinși înapoi, cei ce înaintară pe sub poalele munților au fost sfărâmați, iar cei de la Plevna au fost potopiți cu totul! Și Turcii se tot îngrămădeau și oștile lor se mișcau amenințătoare, iar Rușii n'aveau oștiri destule și altele cerute din Rusia nu mai soseau.

Primejdie din toate părțile! Iar peste Dunăre oștirea Românilor, vr'o cinci zeci de mii de oameni.

X.

De cum au intrat Rușii în țară și până ce-au trecut Dunărea — mai mult de o lună — noi le-am dat de toate și i-am ajutat în toate chipurile. Drumurile de fier erau

pe mâinele lor, să-şi care bagajul; de ne-au cerut făină pentru oaste, făină le-am dat, de ne-au cerut fân pentru cai, le-am dat fân. Le-am ajutat să-şi care lemnele pentru podul de peste Dunăre, am bătut cu tunurile malul turcesc al râului, ca să poată trece dincolo. Dar ce n'am făcut pentru ei!

Iar când a venit Ţarul în Ploeşti, Marele-Duce i-a făcut un raport despre starea oştilor. Intr'acel raport, lung cât o zi de post, se vorbeà de câte în soare şi 'n lună, dar de noi aici o vorbă! Nu pomeneà nici cu o slovă măcar despre ajutorul nostru, despre perirea în care ne-am asvârlit pentru ei. Ba, să nu mint, pomeneà într'un singur loc despre ţara noastră, şi ziceà că e o ţară nemernică şi că drumurile noastre de fier sunt ticăloase,

Ne cunoaştem noi oamenii. Zice o vorbă din bătrâni: Rusul îţi intră în casă şi se închină la icoane dar cu ochii e pe sub laviţă. De câte ori au purtat Ruşii războae cu Turcii, ziceau că le poartă pentru uşurarea sorţii creştinilor stăpâniţi de Turci, şi e lucru de mirare, că totdeauna se mulţumiau să facă pace cu Turcii pentru o bucăţică de pământ ruptă dintr'o ţară creştină.

Nu s'au bătut niciodată, şi — de-o mai fi — nu se vor bate nici de cum cu Turcii, de dragul creştinilor cum nu aleargă lupul la miel cu gândul să-i arate drumul către stână.

Şi deacea, înainte de a intrà în ţară la noi, ca să treacă în Turcia, noi am făcut un legământ cu ei. Anume, să iscălească pe hârtie că se vor purtà cinstit în ţară la noi, şi că la plecarea lor îndărăt nu vor luà nimic din ce-i al nostru. Spuneà legământul iscălit de Ruşi, că ei ne chezăşuesc cu iscălitura deplinătatea pământului nostru, adică nu vor cere dela Turci, ca pân'acum, o bucăţică din ţara noastră.

Ruşii au pus mâinile pe piept, şi au zis: „Ferească Dumnezeu! Cum să vă luăm noi o parte din ţară că doară noi pentru voi, Românii, ne batem. Dimpotrivă avem să vă

dăm câte de toate" — şi au iscălit. După război şi-au tăgăduit vorbele şi n'au vrut să ştie de iscălitură nimic. Şi-a fost aşà cum am bănuit noi, şi cum ştiam că a mai fost. In loc să ne deà — şi noi n'aşteptam să ne dea ci să nu ne ia — Ruşii, într'adevăr ne-au cerut Basarabia. Şi când le-am spus că legământul cu ei cântă altfel, că legea creştinească spune să nu năpusteşti pe cel slab, că omeneşte e, să nu scurtezi pe cel ce ţi-a făcut binele şi ţi-a sărit într'ajutor, că dacă zic că se luptă pentru creştini, de ce asupresc şi cer dela creştini pământ, că ei au destul — când le-am spus acestea, Ruşii au sărit cu răul şi ne-au ameninţat că vor trimete cazacii să ne pustiască ţara şi să ne ducă în robie.

Ei porniseră războiul cu gândul să ne ia Basarabia. Şi nu ne-au spus: şi au avut şi obrazul să ne ceară ajutorul nostru împotriva noastră. Când a voit smeoaica din poveste să arunce în cuptor pe fata împăratului, a rugat-o să-i aprindă focul în cuptor şi să-l facă mare, ca să se încălzească amândouă. Fata a făcut focul, neştiind pentruce.

Aşà s'au purtat Ruşii cu noi, ca smeoaica din poveste.

Când a ajuns acu pe dungă de cuţit, după înfrângerile dela Plevna, au început să ne facă ochii dulci. La asta se pricepe Rusul, până ce te bagă în traistă. Acù aveau nevoe de ajutor grabnic şi de unde să'l aibă?

Ei se temeau de noi, că văzându-i la nevoe, nu le vom face înlesnirile de până acum, dându-le multe de toate, câte ne cereau; şi ei plecaţi fiind de acasă cu mâinele goale în vremea strâmtorării ce se vor face?

Dar se temeau mai ales, că biruinţele Turcilor ne vor sperià şi că noi de frica Turcilor ne vom depărtà de Ruşi, ori poate vom sări cu duşmănie asupra lor, şi strâmtoraţi de Turci aşà de rău, ei cum să se apere?

Tot cel ce se 'nalţă umilise-va, zice scriptura, şi celui ce i se pare că stă neclintit, să bage de seamă, că poate să cadă.

Acù n'au trimis porunci oştirii noastre să le vie într'ajutor; acù au alergat cu rugăminte. Insuşi Marele Duce a

să-l scoată dintre ele, dar cu baioneta nu. Urma a arătat, câtă dreptate aveà Domnul nostru şi cât de pricepută i-a fost mintea.

Dar Ruşii nu şi nu. Ei voiau să sară chiar a doua zi asupra cetăţuilor, şi cu mintea lor credeau că atâta oştire are să mâture de pe faţa pământului toate cetăţuile lui Osman, să-i strâmtoreze oştirea spre Vidin şi s'o împrăştie ca pleava. Lucrurile ce vom povesti arată lămurit, cum au măturat Ruşii cetăţuile, că nici măcar pe una n'a putut s'o clintească din loc, iar pe oştirea lui Osman n'au dat-o nici cu doi paşi îndărăt. Aşà de trainic stăteà rezimat Osman pe zidurile lui, şi aşà de temeinic îşi aşezase piciorul unde şi l'a aşezat.

Ruşii nici n'aveau chip să facă alta, decât să se bată. Râdeà lumea de ei, că s'au înămolit la Plevna, că au plecat de acasă cu o falcă în cer şi cu alta în pământ, şi acum stau pe loc cu spaima în sân şi nu mai pricep pe ce mâini au încăput. Trebuiau, deci, să sară cu bătaia cât mai curând, ca să închidă gura lumii; trebuiau să dreagă în pripă, ceeace cu pripa stricaseră. Dar vorba veche: când s'o dregi, mai rău o strici.

Asta erà în ochii lumii. Dar erà şi alta. Soseà toamna şi cu greutăţile vremilor ploioase. Ruşii se temeau, că are să-i apuce iarna prin Bulgaria, poate chiar la Plevna, şi atunci tot rostul războiului are să se prăbuşească. Prin Bulgaria nu sunt drumuri de ajuns; şi câte sunt, au numai nume de drumuri. Satele erau pustiite de Turci, aprinse şi jefuite, şi nici vorbă nu erà să găseşti prin sate hrană pentru oştiri. Hrana, peste iarnă trebuià adusă de peste Dunăre, iar podurile puteau să fie rupte de viscol ori de ghieţuri, şi atunci oştirile aveau să piară de foame. Iernatul în Bulgaria erà cu neputinţă.

Şi fără să bagi în seamă cheltuelile iernatului, ar fi fost mai mare ruşinea pentru Ruşi să ierneze în Bulgaria. Ar fi zis lumea, că s'au svârcolit nouă luni de zile, ca să treacă peste Dunăre, şi n'au fost mai cu minte decât omul,

care având să plece la drum s'a culcat în tindă, ca să'şi scurteze drumul. Iar dacă acum spre iarnă s'ar fi înapoiat cu oştile peste Dunăre, să ierneze la noi în ţară, şi-ar fi bătut lumea şi mai tare joc.

Aveau aşà dar, puternice cuvinte să o rupă odată cu Plevna, ca să li se aleagă într'un fel. Fireşte, ei trăgeau nădejde că numai în bine li se poate alege lucrul, şi se uitau urât la Domnitorul nostru când îi sfătuià să se astâmpere.

Şi aşà, peste voia Domnului Carol, s'a luat hotărârea să încerce cu degetul cât e marea de adâncă şi să sară toate oştirile asupra lui Osman. Peste voia lui, căci Ruşii începură să-şi şoptească şi să scoată vorba, că Domnitorul nostru se fereşte de încăerare cu Turcii, de frică să n'o pată. Nevrerea lui se între în luptă, li se părea cu bănuială. Au alergat şi Românii, ziceau ei, ca la ospăţ, iar când au văzut fesurile Turcilor li s'a făcut inima cât un purice şi s'au codit să intre în foc.

Ca să ne scăpăm de năpăstuirea, că ni-e frică, am făcut pe placul Ruşilor şi ne-am asvârlit cu ei alături în gura morţii. La urmă, ei ar fi fost bucuroşi, să n'o fi făcut, că deteră şi de pagubă şi de ruşine.

II.

Pedestrimea Ruşilor erà cam de-o potrivă la număr cu a noastră. Aveam vr'o optzeci de mii de oameni. Călărimea, a noastră cu a lor la un loc, erà de zece mii. Astfel, socotind şi cei din artilerie, Osman aveà pe capul său o sută de mii de luptători, cu vre-o cinci sute de tunuri.

Ai săi din Plevna să tot fi fost pe jumătate atâţia. El aveà vr'o sută douăzeci de tunuri, şi pedestrime de patruzeci şi cinci de mii oameni. Călăreţi vr'o două mii.

Dar se 'ncredeà în puterile sale. El însuşi, om hotărât şi plin de bărbăţie, în puterea vârstei, preţuià cât o oştire întreagă. Erà om pornit spre fapte viteze şi stăruià să le facă.

scris cu dichis şi aşà cum se cuvine Domnitorului nostru. Scrisoarea a fost aşà:

„La Plevna, Turcii şi-au înglotit oştiri năprasnice, şi ne potopesc. Te-aş rugà să te arăţi din răsputeri vrăjmaş al Turcilor, şi dacă-ţi stă în putinţă, treci Dunărea, după cum tot voiai s'o treci, pe la Corabia. Am mare nevoie să te arăţi vrăjmaş al lor, ca să-mi înlesneşti cu asta drumurile mele".

SMULGEREA GRIVIŢEI

I.

Oştirile noastre, curgând de pretutindeni de pe unde erau tăbărâte, s'apropiară de Plevna şi se înşirară pe sub dealuri, în partea spre Miază-noapte şi Răsărit a oraşului. Spre Miază-zi erau înşirate în jurul Plevnei pe malul drept al râului Vid; dincolo de râu pe şesuri erà numai putere turcească, pe aci aveau ei şi drumul deschis spre tăriile ţării turceşti.

A doua zi după sosirea sa la Plevna, Domnitorul nostru, capul tuturor oştirilor creştine adunate asupra lui Osman, a alergat din loc în loc, ca să-şi dea seama de puterea oştirilor sale şi de tăria cetăţuilor lui Osman. Lui îi crescuse inima văzând atâta bărbăţie de voinici adunată prin văile Plevnei gata să s'asvârle pe Turci; dar i-a scăzut inima de tot, când s'a încredinţat singur de îngrozitoarele cetăţui în care-şi îngropase Osman puterile. Mulţimea oştirii turceşti nu se puteà ispiti, cât e de mare; se vedeà însă după mulţimea cetăţilor şi după trăinicia lor, că Osman nu e singur în Plevna.

De aceea, Domnitorul nostru a stat cu vorbă tare şi temeinică, în sfatul generalilor, să se mai amâne lupta până ce vor sosì mai multe oştiri de ale Ruşilor la Plevna. El duceà grija neisbândirii, şi ziceà, că Osman stă aşà de înţepenit între zidurile de pământ, încât numai cu foamea au

Puterea lui de căpetenie erà priceperea lui într'ale războiului, şi încrederea ce o aveà în sine însuşi şi în oştirile sale. Oştirea ce-o aveà, îi erà ascunsă prin redute, iar acest lucru îi îndoià şi-i întreià puterea. Creştinii au ecos vorbă mai târziu că se bat cu pământul, căci într'adevăr ei băteau cu tunurile în grămezi de pământ, pedestrimea asvârleà plumbii în ziduri de pământ, fără ca să vadă pe duşmani. Se luptau cu oştiri nevăzute. De după ascunzătorile lor. Turcii trăgeau într'ai noştrii ochindu-i, pe loc neted şi deschis, iar ai noştri trăgeau în neştire, aşa cum spune Peneş Curcanul: pe când noi trăgeam tot în gol, ei tot în carne vie.

Osman erà general în armata de geniu şi însuşi îşi croise planul de apărare, alegând cu multă pricepere locurile ce trebuiau întărite, şi întărindu-le cu multă iscusinţă şi mai ales apărându-le cu îndărătnicie viteză. El aveà ca ajutor pe un paşă, care fusese maior în armata germană, un Neamţ de felul său cate se turcise. Acesta erà mare priceput la lucruri de adăpostire. Şi mai aveà Osman şi generali buni şi purtaţi prin războaie. La cea mai puternică redută, la Griviţa, care erà inima Plevnii şi unde aveau să năzuiască mai mult duşmanii săi ca s'o ia, aveà comandant pe un general bătrân, cuminte şi cumpătat, pa Adil-Paşa, care făcuse multe vitejii în războaie. Pomenim pe acest Adil-Paşa, căci el a fost care ne-a potopit pe noi Românii aşà de rău la Griviţa, şi împotriva lui ne-am luptat noi atâta vreme.

Oştirea lui Osman erà aleasă. El aveà câtevà batalioane din garda Sultanului. Când a plecat din Vidin, îşi alese cele mai voinice batalioane, iar pe cale şi-a adunat de prin garnizoanele de pe malul Dunării toate, numai batalioane dintre cele de frunte. Companii mai slabe, trupe de miliţieni şi de voluntari, ori oşti de adunătură, n'a voit să adune pe lângă dânsul, şi mai bine a căutat să aibe puţini şi buni decât mulţi şi răi. In zilele dintâi a dat afară din Plevna companiile cele fără orânduială ostăşească ale Başibuzucilor; mai târziu

a primit şi de acestea, de nevoe, dar nu le duceà în foc, ci le întrebuinţà la săpături, la cărături şi la altele de felul acesta. Oştile de adunătură nu preà sunt ascultătoare, şi fiind iuţi de fire şi lacome, fac încurcături unui cârmuitor de lupte, iar Osman se temeà de asta.

Toţi ostaşii săi erau Turci. In împărăţia Sultanului numai credincioşii lui Mahomed pot să fie soldaţi, iar creştinii niciodată, şi de aceia pentru scutirea de ostăşie plătesc un bir. In vremuri de război însă, generalii turci fac silă creştinilor şi-i duc în război, amestecându-i răzlăţiţi printre soldaţii turci. Dar Osman n'a primit nici un creştin în oştirea sa.

Chiar în zilele din urmă, spre căderea Plevnii, când aveà nevoe de oameni şi când generalii turci l'au povăţuit să ia pe Bulgarii tineri din Plevna şi să-i ducă prin redute ca apărători, el s'a împotrivit, măcar că-i ardeà pământul sub picioare. El a silit, ce e dreptul, pe Bulgari, să-i sape şanţuri, să-i cârpească stricăciunile tunurilor creştine, dar le-a plătit totdeauna după putere. Osman urà de moarte pe creştini, cu toate acestea creştinilor din Plevna nu le-a făcut cu voinţă şi cu ştire nici un rău şi nici-o supărare.

Ca să-şi îmbrăţişeze şi să-şi înflăcăreze oştirile, Osman ţineà ca ofiţeri ai compăniilor pe popii câţi îi aveà în Plevna. Când şi-a adunat el în grabă oştiri de prin oraşele învecinate, multe compănii neavând ofiţeri erau comandate de popi, iar Osman nu i-a schimbat. Ba mai târziu însuşi el căută să înlocuiască pe ofiţerii morţi cu popi, cari nu pricepeau la război — e adevărat — dar ştiau să aprindă mintile şi inimile oştenilor turci cu vorbele sfinte ale legii lor.

Insuşi Osman a spus-o, că unde erà nevoe mai multă de răbdare şi de suferire, trimiteà compănii cârmuite de popi. In Plevniţa erà două compănii una de Harapi şi alta de miliţieni, cârmuite de câte un popă. Pe al Harapilor îl cunoşteau flăcăii noştri, căci îl văzuseră de trei ori asvârlindu-se cu ei spre Griviţa cea cucerită, ca să ne-o zmulgă.

Totdeauna l'au văzut la aripa stângă a liniilor de năvală, şi spuneau de el Moldovenii că „e dracu în chip de om", căci îl ochiau cu tot dinadinsul, şi niciodată nu l-au putut izbi cu glonţul. Iar în ziua luptei celei mari, bieţii Moldoveni ai lui Şonţu l'au văzut cum stă pe parapetul Plevniţii cu Harapii şi trăgeà cu puşca în moldoveni, şi nici ochii nu şi-i mişcà aşa stăteà de liniştit. Erà lesne, să-l cunoşti după turban şi după portu-i deosebit de al oştenilor.

III.

Românii aveau să bată Plevna dinspre Miază-noapte şi Răsărit. Pe partea asta Osman aveà un şir de redute şi de şanţuri de adăpost. Ele începeau din malul drept al râului Vid, dela satul Opanez, treceau pe la satul Bucova şi se isprăveau la Griviţa.

In mijlocul şirului de întăriri, la Bucova, erà tabăra întărită a lui Osman. Aci stà el cu mulţimea oastei şi cârmuià luptele de prin toate redutele. Dela Bucova se întindeau şanţuri năpraznice spre stânga şi la capătul lor erau două redute, la Opanez. Tot aşà la dreapta, se întindeau şanţuri până deasupra satului Griviţa şi se isprăveau la două redute.

Dela Griviţa înainte, pe cealaltă parte a Plevnii, se întindeau alt şir de redute pe la câteva sate până în malul Vidului. Acest şir de întăriri aveau să-l bată Ruşii.

Trei dintre oştirile de pedestrime ale noastre s'au îngrămădit la cele două redute de deasupra satului Griviţa. Aceste redute închideau şoseaua ce duce din Plevna spre Rusciuc şi erau cele mai tari şi mai cu măestrie aşezate dintre toate câte le aveà Osman pe lângă Plevna.

Oştirea din Moldova de jos s'a aşezat prin văile Bucovei, ca să bată reduta Plevniţa, pe care o numesc cărţile reduta No. 2; oştirea din Moldova de sus s'a rânduit prin văile pârâului Griviţa, ca să bată reduta numită No. 1. Iar oştirea din Muntenia mare a stat mai îndărăt, ca oaste de sprijin.

Redutele erau la depărtare de 600 metri una de alta. Ele se numiau împreună Abdul Kerimtabia, iar la un loc cu toate întăriturile cari apărau Plevna despre Miază-noapte se numeau frontul dela Ianik-Bair. Intre ele şi împrejurul lor erau semănături de porumb. Spre partea despre Plevna se întindeà la spatele lor o vale largă, cu coastele line, iar împrejur colnice tăiate de vălcele.

Redutele erau cam de vre-o 50 de metri pătraţi, având parapete înalte, şanţuri adânci împrejur şi alt rând de şanţuri înaintea lor şi gropi pentru vânători. Iar între ele erau legate cu un şanţ de adăpost. In reduta No. 1 [1]) erau trei batalioane turceşti cu cinci tunuri, iar în cealaltă 5 batalioane cu 11 tunuri. In apropierea lor, mai spre Apus, erà un lagăr turcesc numit Baş-tabia de unde le puteau sări Turcii în ajutor în câteva minute.

Plevniţa erà pe creasta unei râpi. Valea de sub ea erà largă ca de 5 asvârlituri de peatră. Flăcăii noştri o numiră „Valea Sângelui" căci în ea au pierit cei mai mulţi Români. Coasta din faţă erà repede şi fără nici o adăpostire; pe râpa de sub redută erà mai la o parte un tufiş de aluni. Intre Plevniţa şi cealaltă redută pe coama unui deal, erà loc oblu, parte semănat cu porumb, parte loc de păşune.

Griviţa erà pe muchia dealului de către şoseà.

Pe vremea când au izbit Ruşii de două ori Plevna, prin Iulie, Osman aveà pe partea asta numai o redută, Griviţa. In grabă el îşi ridicase numai trei redute ca să-şi apere cele trei şosele cari intră în Plevna: reduta Griviţa, deasupra şoselei Griviţa-Rusciuc, reduta de pe Dealul-verde ca să-i apere şoseaua ce duce spre munţi şi spre Ţarigrad, şi o redută la Opanez, deasupra podului de peste Vid, ca să apere şoseaua care duce la Vidin.

Ruşii au năzuit atunci să intre în Plevna pe şoseaua Griviţei. Toată perzarea lor a fost reduta aceasta. Deaceea prinseră groază de ea.

[1]) Noi le-am botezat cu No. 1 şi No. 2. Numele lor turcesc erà Kanli-Tabia — cea cucerită de noi — şi Hafiz-bei, cealaltă.

De la înfrângerea Ruşilor până la sosirea oştirilor noastre — vreme de cinci săptămâni — Osman şi-a tot ridicat redute. Iar acolo unde a fost izbit de Ruşi, la Griviţa, a băgat de seamă mai cu temei ce întăriri trebuie să facă şi pe unde, ca să fie veghiare deplină. Şi a început să ridice Plevniţa, ca sprijin Griviţei. Şi i-a chibzuit aşezarea într'un loc nestrăbătut, şi cu atâta meşteşug a făcut-o încât a amăgit şi pe Ruşi şi pe Români cu fiinţa ei. Căci oricum te învârteai prin împrejurimi, nu vedeai două redute, ci numai una. Ori dealurile acopereau o redută dintr'o parte, aşà că nu vedeai decât pe cealaltă; ori dacă te uitai dinspre sat, se acopereà una pe alta, cum acoperă o mână pe cealaltă când lipeşti palmele ca să te închini.

Se ştià însă bine, că sunt două. Se vedeà după pereţii lor; ai Plevniţei erau mai înalţi, iar pământul se cunoşteà că e proaspăt, de curând săpat.

Dar ce depărtare e între ele, cum stau aşezate pe creasta dealului, nu se puteà ştiri. Din pricina asta, ofiţerii iscoditori ai locurilor nici n'au bănuit că sub Plevniţa e o vale — „a Sângelui“ — şi neştiinţa despre ea a fost singura vină că am pierdut lupta la Plevna şi-am lăsat pieririi peste o mie de flăcăi prin văile Bucovei.

Ruşii socoteau aceste redute dacă nu ca zăvor al Plevnei, cel puţin ca adăpostul cel mai primejdios al lui Osman. Fie că erau străbătuţi de credinţa asta, fie că intrase numai spaima în ei după grozavele înfrângeri ale lor la Griviţa, ei au încredinţat aceste redute Românilor. Oricare ar fi fost temeiul acestei încredinţări, faptul e mărturisit de toţi străinii, că Românii au fost orânduiţi cu oastea în locul cel mai primejdios.

IV.

Oştirea noastră şi Domnitorul Carol au sosit la Plevna Miercuri, tocmai cu o săptămână înainte de sărbătorirea Tăerii Capului Sf. Ioan.

Indată ce au sosit toate oştirile pe lângă Plevna, au început să se mişte ca o mare bătută de vânt, apropiindu-se de şiragul redutelor turceşti. Până acum şi oştile ruseşti, şi cele româneşti câte trecuseră mai înainte peste Dunăre, stăteau tăbărâte pe la satele de prin prejurul Plevnii, cu mult mai departe decât bătaia tunului de prin redute.

Acum să apropiară toate până la bătaia tunului.

Pedestrimea de pretutindeni a înaintat spre redute, ca să facă drum tunurilor. Aşà erà rânduit chipul luptei; pe dealurile din faţa redutelor să steà tunurile noastre şi să bată trei zile de-arândul adăposturile turceşti, apoi a patra zi să deà năvală pedestrimea, care stà ascunsă pe după dealuri, îndărătul tunurilor, şi să intre prin redutele sparte şi năruite de tunurile noastre. Iar şi mai îndărăt să steà călăreţii, cari să ia la goană pe Turci, dacă s'ar fi întâmplat să scape Turcii din mâinile pedestrimii şi ar fi voit să apuce la larg.

Miercuri spre Joi, toată noaptea a fost o mişcare ca de stafii în tabăra noastră şi a Ruşilor. Peste toate dealurile vedeai scoborând prin întuneric telegile cu tunuri, urcând pe alte dealuri şi căutându-şi locurile de aşteptare. Aceste locuri au fost căutate de cu ziua, de iscoditori îndrăzneţi cari s'au vârât până în bătaia puştii străjerilor turci.

Erà întuneric de tot, nu erà nici lună şi cerul acoperit cu nori, aşà că bieţii tunari se luptau cu întunericul şi cu drumul nespus de greu peste dealuri. Nu vorbeà nimeni nimic; cailor li se înveliră copitele cu cârpe ca să nu facă zgomot. N'aveà nimeni voie s'aprindă măcar un chibrit, ori să deà vre-un semn din gură, fluerând ori tuşind.

Multe tunuri au umblat rătăcind cât a fost noaptea, negăsindu-şi locul.

Pe partea Ruşilor, cu tot întunericul adânc, străjerii simţiră pe Ruşii după scârţâitul roţilor şi după şoptitul flăcăilor, şi începură să tragă focuri spre partea de unde se auzeà zgomotul. Ruşii au stat pe loc, nu s'a mai mişcat

nici om nici cal, şi în urmă Turcii au contenit focul, crezând, poate, că li s'a părut numai.

Ar fi fost primejdie mare, dacă ar fi simţit Turcii. Răscolită de strejeri, ar fi sărit pedestrimea lor şi ar fi izbit prin întuneric pe tunari. Ar fi alergat, ce e dreptul, pedestrimea noastră să se încaere cu Turcii, dar n'ar fi putut să ţie piept cu ei din pricina necunoştinţii locurilor.

După ce ajungeau la locul hotărât, tunarii şi săpătorii începeau să-şi sape şanţuri de adăpost pentru ei şi pentru tunuri, să facă parapete şi locuri de scutire pentru cai. Săpau în linişte desăvârşită. O singură izbitură cu sapa într'o piatră, ori aruncarea preă cu zgomot a pământului săpat, ar fi fost de ajuns ca să deştepte băgarea de seamă a străjerilor turci, cari erau risipiţi pretutindeni pe dealuri, în gropi anume făcute.

In revărsatul zorilor, a doua zi, Joi, străjerii Turci au dat cu ochii de adăposturile noastre şi au dat alarmă. Tunurile noastre erau aşezate la loc şi începură să bată. Atunci se îndreptară tunurile turceşti spre adăposturile Românilor, ca să-i alunge din ele. Dar tunarii au săpat ziua întreagă şi şi-au isprăvit pe deplin adăposturile, sub focul plumburilor şi obuzurilor lui Osman. Au pierit mulţi flăcăi de ai noştri, că mulţi săpau încă pe deasupra pământului.

Tot aşà s'a petrecut lucrul şi pe partea Ruşilor.

Vineri dimineaţa, 400 de tunuri creştine erau pe deplin şi temeinic aşezate pe dealuri şi începură să bată toate deodată asupra Plevnii. Şi au bătut toată ziua, şi Vineri toată noaptea, luând în bătae câte o anumită redută. Şi erà rânduit aşà să bată şi Sâmbătă toată ziua, şi Duminică, iar Luni să s'asvârle pedestrimea cu năvală. Dar nu s'a azvârlit Luni după cum a fost hotărât dintru'ntâi. Marţi erà ziua Sfântului Alexandru, şi pe împăratul Ruşilor Alexandru îl chemà, şi deaceea s'a amânat cu năvala pe ziua aceasta, ca „să-i dea împăratului Plevna ca dar de ziua numelui său", cum ziceau Ruşii.

Pedestrimea, afară de oştirile de sprijin cari rămaseră

mai îndărăt, se ţineà tot la spatele tunurilor. Intr'aceste patru zile, cât a ţinut bătaia din tunuri, ea s'a tot adunat, rânduindu-se în faţa redutelor pe cari aveau să le izbească. Ea îşi săpase şanţuri şi stà adăpostită.

Iar călăreţii parte rămaseseră la spatele pedestrimii, parte trecură peste râu, de cealaltă parte a Plevnei, ca să închidă drumul cel mare spre Vidin şi spre Sofia. Pe partea asta nu erà pedestrime creştină deloc. Ruşii erau aşà de încrezuţi că Osman va fi biruit în ziua năvalei, însât se gândeau la goana de călăreţi. Domnul Carol, când şi-a rostit temerea că nu vor puteà biruì pe Osman, i-au strigat Ruşii: Porunceşte, Măria Ta, porunceşte numai, şi Plevna va cădeà!

Deaceea s'au trimis călăreţi pe pertea aceea, în credinţa că Osman strimtorat de dincoace de toate oştirile creştine, va fugì la larg, peste râu, pe unde erà pedestrime creştină şi nici tunuri, şi va încăpeà pe mâna călăreţilor.

Opt regimente trecuseră râul, patru ale noastre şi patru de ale Ruşilor. Ale noastre erau două de călăraşi din Moldova de jos şi cele două de roşiori. Ei aveau şi două baterii călăreţe.

V.

Erà un vuet de tunuri aşà de puternic încât se auzeà până în munţii Balcanilor şi până la Dunăre. Tunurile creştinilor se tot apropiau de redute, căci fiind mai multe dovedeau pe ale Turcilor, iar aceştia erau siliţi să şi le deà tot mai îndărăt spre Plevna. In locurile lor, înaintau tunurile noastre.

Răspundeau şi Turcii cu nespusă urgie. Aveau tunuri bune şi ghiulele din belşug, şi ştiau şi să ochiască bine.

Aşà s'au frământat din tunuri patru zile ai noştri cu Turcii. Le izbeau redutele şi le stricau părelii de pământ, dar peste noapte Turcii cârpeau stricăciunile şi a doua zi redutele erau tot întregi.

Tunurile Românilor băteau numai spre cele două redute, rânduite nouă.

Dar erà în faţa redutelor, la o depărtare de câtevà sute de paşi un redan turcesc, straşnic apărat de pedestrimea din el şi de tunurile Griviţei. Tunurile noastre numai puteau de răul acestui redan: atâta de puternic erà focul pedestrimei încât ai noştri, cei mai din stânga, şi-au scos tunurile din întăriturile lor şi s'au ascuns.

Noi trebuià să ne luăm nădejdea că vom bate reduta cea mare a Griviţii, din partea asta. Dar lucrul acesta stânjeneà rostul bătăii întregi; tocmai de unde trebuià bătută Griviţa mai cu putere, acolo nu erà chip să se apropie tunurile ca s'o bată.

Redanul trebuià cucerit, căci numai alungând pedestrimea deacolo, se puteà deschide dealul. Iar cucerirea redanului nu se puteà altminteri decât cu o luptă de baionete.

Dorobanţii din Vaslui şi din Iaşi erau cei mai aproape de redute, în şanţurile lor. Lor li s'a dat deci porunca să plece cu năvala şi să alunge pe Turci din redan. Asta erà să fie cea dintâi luptă a noastră piept la piept cu Turcii, botezul de sânge, cum îl numesc oştenii.

Dorobanţii din Vaslui şi Iaşi, trecuseră cei dintâi Dunărea şi, fiind rânduiţi să ţie paza cetăţii Nicopole, au fost cei dintâi oşteni români al căror steag a fluturat pe zidurile unei cetăţi turceşti. Şi acum tot ei aveau să deschidă şirul luptelor cu baioneta şi să arate cât de vrednic e dorobanţul. Purtarea lor aveà să fie o proorocire a întregului război. Se făceà acum cu ei încercarea trăiniciei şi a vredniciei ostăşeşti, iar streinii aveau de bună seamă să judece după purtarea dorobanţilor din Vaslui şi pe toţi dorobanţii noştri.

Ziua bună se cunoaşte de dimineaţă, iar chipul războiului întreg s'a vădit în lupta Vasluenilor.

Cei mai buni ochitori din regiment au plecat înainte, resfiraţi pe coastă. Unii se ascundeau după răzoarele din cale şi culcaţi aşà, ochiau spre redan apoi se ridicau cu grabă alergând înainte spre alt răzor, şi s'ascundeau din

nou culcându-se şi ochind iarăşi. Şi în chipul acesta, răzleţiţi vânătoareşte, tot înaintau trăgând în Turci, de după toate adăposturile câte le puteau găsi.

Turcii din redan ochiau şi ei şi aşterneau ici şi colea pământului pe câte un dorobanţ. De pe un deal, la spatele lor, şase tunuri de ale noastre ale căpitanului Hertel, băteau redanul cu ghiulele şi zăpăceau pe Turci. Şi sprijiniţi de tunuri, dorobanţii ochitori se tot vârau înainte.

Iar când au fost la vre-o câtevà azvârliturі de redan, în urma lor răsăriră de după o sprânceană de pământ cele şase compănii de năvălitori, căci numai şase compănii în loc de opt, aveà regimentul pe atunci — şi începură să alerge spre adăpostirea Turcilor. Ele erau la vre-o mie de paşi în urmă.

Atunci toate tunurile turceşti de prin redutele învecinate şi de prin şanţurile resfirate pe dealuri începură „să radă" pământul. Azvârleau adecă o ploae de obuzuri înaintea compăniilor noastre, de-a curmezişul, ca să le închidă calea. Şi se târau obuzele ca şerpii pe faţa pământului şi scormoneau dealul şi vărsau fier aprins în toate părţile.

Dar dorobanţii în şiruri strânse şi dese alergau din răsputerile sufletului, cu baionetele întinse să tragă foc.

La stânga alergà compania a treia, la dreapta compania întâia, amândouă ale leşenilor, iar la mijloc, drept înainte, năzuia compania a patra a Vasluenilor. In urma acestor compănii, la vre-o sută de paşi, alergà compania a doua cu steagul regimentului, cu faşine şi cu scări. Şi cu toţii răzbeau prin ploaia de obuzuri, şi cei ce cădeau, căzuţi erau şi peste ei treceau înainte cei teferi şi se apropiau ca urgia lui Dumnezeu, de şanţul turcesc.

Căpitanul Morţun a fost trântit de obuz la pământ şi flăcăii au trecut peste el. Lui Dumitru a Teclei din Coseşti, un obuz i-a retezat capul şi i l'a izbit până la compania steagului, lui Costache Miază-noapte din Bârleşti i-a spintecat o schijă pântecele, de-i curgeau maţele, şi flăcăul a avut puterea să se întoarcă la ambulanţă cu maţele pe palme.

Şi se tot duceau flăcăii înainte, iar Hertel, căpitanul cu tunurile, se ţineà după ei, alergând pe câmp deschis şi isbind pe Turci. El alergà la pas cu năvălitorii, oprindu-se într'un loc şi trăgând, apoi plecând iarăşi şi iarăşi stând pe loc. Dar a venit o schijă de obuz, a isbit pe Hertel şi l'a trântit cât colo, rănindu-l; gloanţele turceşti curgeau ca grindina spre tunuri, şi rând pe rând au fost ucişi toţi caii şi căzură pe rând toţi tunarii şi rămaseră tunurile pustii.

Atuncii văzură ai noştri alergând în galop de peste deal pe căpitanul Lupaşcu, cu tunurile lui, aducând oameni şi cai pentru tunurile lui Hertel şi acù începură să bată douăsprăzece tunuri spre redan.

In vremea aceasta, compania din stânga ajunsese la baionetă, şi se încinse lupta piept la piept. Turcii îşi apărau redanul cu mânia fiarei care-şi apără puii din vizuină.. Ieşiseră mulţi întru întâmpinarea dorobanţilor şi se înghesuiră mai ales să oprească compania a patra, cea din mijloc, şi pe cea cu steagul. Pe cei mai din frunte îi străpunseră Turcii iute-iute.

Vâsluenii, rupţi pe la mijlocul şirurilor, se revărsară pe de lături şi întăriră aripele şirurilor, dar lăsară descoperiţi pe cei ce veneau cu steagul.

Pe de lături erà încăerare de furnici. Sosiseră de pe la margini şi compania a cincea şi a şeasea care porniseră de după deal deadreptul spre laturile redanului, ca să-l ocolească. Iar pe creasta dealului se mai ivise un batalion de linie dintr'al cincilea, şi năzuiră să ajungă într'ajutorul dorobanţilor.

Sergentul Mihai Gârbea din Iaşi a apucat să sară în şanţ cu Ion Sturza şi cu Toader al Lupului. Lui Gârbea i-au despicat Turcii capul cu toporul, iar spre bietul Sturza aşà de cu urgie s-au repezit vre-o câţivà, că împlântând în el baionetele l-au ridicat şi l-au azvârlit afară din şanţ cum azvârli cu lopata pământul.

Dar cum se prăvăleşte apa peste o stâncă, aşà se prăvăliau şirurile de dorobanţi în redanul Turcilor şi-i co-

pleşiră acolo. Ioan al Frusinei din Vaslui, steteà în şanţ cu genunchii pe pieptul unui căpitan turc şi se trudeà să-l sugrume. L'au văzut şi ai noştri şi Turcii cei mai de aproape, şi au sărit ai lor să-şi scoată căpitanul şi au sărit ai noştri să-l sfârşească de zile mai iute, şi s'a făcut acolo o grămadă de oameni încleştaţi unul cu altul.

Dar afară pe coamele şanţurilor erà altă încăerare, mai desnădăjduită. Când s'au rupt în două Vasluenii, au sărit Turcii pe compania steagului. Flăcăii noştrii se îndesară spre stânga unde erà dorobănţimea mai strânsă. Turcii se opinteau din toate puterile — cum n'au mai făcut după aceea niciodată — să pue mâna pe steagul regimentului. Voiau să ne facă de ruşine chiar dela început. Mai târziu, în câte lupte am mai purtat, nu le mai ardeà să se uite după steaguri.

Apărătorii steagului au fost isbiţi cu iuţime şi au fost trântiţi pământului cât ai bate din palme. Sergentul major Alecu al lui Alexandrescu din Vaslui, care ţineà steagul, a fost izbit cu un topor drept în creştetul capului şi a căzut cu fruntea despicată. „Săriţi la steag, copii!“ strigară dorobanţii, cu inima sărită. „La steag!“. Şi văzând primejdia, flăcăii cari erau mai pe-de-lături se azvârliră îndărăt la steag, ba unii, cari se zvârcoleau prin şanţuri, auzind strigătul, eşiră din şanţ şi alergară într'acolo.

Trei ofiţeri turci se învârteau cu ai lor pe lângă steag; pe unul dintre ei l'a apucat sergentul de gardă Dumitru Pungă şi ridicându-l sus, de peste brâu — căci erà un ofiţer mititel şi slab, dar turbat de îndrăzneţ — îl isbì de o peatră ce erà acolo pusă anume în faţa redanului, aşà că-i rupse şira spinării. Pe alt ofiţer l'a tăiat sergentul din gardă Tănase Baciu, tocmai în clipa când ofiţerul a descărcat revolverul. Turcul şi Românul căzură deodată morţi, unul lângă altul.

Sergenţii Pungă şi Scărlătescu au murit amândoi în vremea când steagul erà primejduit cu totul. Aceşti sergenţi şi cu alţi vre-o şease flăcăi se făcură roată pe lângă

steag, toţi având mâna stângă pe prăjina steagului, iar cu dreapta învârtind săbiile ori descărcând revolverele.

Pe steag, n'au pus Turcii mâna, dar am pus noi mâna pe redan. Pe când eram strimtoraţi aşà, ne sări într'ajutor batalionul de linie care se asvârli cruciş în turcime. Dorobanţii deteră acum să înconjoare pe Turci, aceştia însă nu aşteptară sfârşitul, ci eşiră din şanţ, răsfirându-se spre reduta cea mare a Griviţei.

Românii intrară în redan şi împlântară steagul pe coama şanţului. Acum Turcii din toate redutele mărginaşe, văzând steagul, începură să bată cu tunurile, căci până acum n'au putut bate spre redan, ca să nu bată într'ai lor. Işi adunară focul depe toate crestele numai spre redan, ca să nu ne alunge or ca să ne împiedice de a ne întocmi redanul aşà ca să ţie piept cu tunurile dinspre Plevna.

Căpitanul Lupaşcu veni repede cu tunurile şi ascunzându-se după redan izbeà cu multă mânie ca să dovedească focul Turcilor. Iar dorobanţii îndată ce se văzură în redan, începură să sape şi să schimbe redanul, făcându-i coamă de adăpost pe partea despre Griviţa, adecă luară movila de pământ de pe o latură a şanţului şi o puseră pe cealaltă latură.

Până noaptea târziu au tot împuşcat Turcii spre redan şi l'au bătut cu tunurile. Peste noapte Românii au săpat în linişte şi cu mare zor şi şi-au făcut din redan o redută, cea dintâi a noastră, în faţa duşmanului. Dorobanţii din Vaslui şi din Iaşi s'au aşezat apoi temeinic în reduta lor, şi steagul României fâlfâià acum pe o cetăţue înaltă, în ochii Turcilor la vre-o câtevà sute de paşi. Chiar în noaptea aceea străjerii noştrii s'au apropiat de Plevniţa şi de Griviţa până la vre-o 700 de metri, şi şi-au făcut gropi de adăpostit şi au rămas acolo.

Vitejia Românilor a pus în mirare chiar şi pe Ruşi. Ţarul Alexandru a trimis 50 de cruci de ale Sfântului Gheorghe, ca să fie împărţite dorobanţilor, căprarilor şi sergenţilor, cari se bătură pentru redan, şi tunarilor cari

îl apărară. Iar Domnitorul nostru împărţi ofiţerilor şi ostenilor mai multe cruci „Virtutea militară" şi „Steaua României", şi însuşi cu mâna a decorat steagul regimentului.

Acesta a fost botezul de sânge al pedestrimei noastre. Erau dorobanţii acei ce se botezară în foc, dorobanţii, pe cari ne obişnuisem să nu-i preà băgăm în seamă până atunci. Curcanii îşi schimbaseră porecla în renume, prin lupta lor cea vitejască, la movilă şi au dovedit trăinicia firei româneşti.

Biruinţa asta a umplut de veselie pe toţi Românii, căci erà un semn bun pentru viitoarele lupte. Mare laudă li se cuvine Ieşenilor şi Văsluenilor, că au fost nu numai cei dintâi în luptă, dar şi cei mai frământaţi şi mai încercaţi în luptele câte le-am purtat la Plevna. De aceea poetul Alecsandri spune că Peneş Curcanul erà din Vaslui.

VI

Dorobanţii s'au bătut Sâmbătă după amiazi. A doua zi, Duminică, au purtat o luptă şi călăreţii noştri.

V'am povestit că opt regimente de călăreţi, patru ale noastre, patru ale Ruşilor, trecuseră încă de Miercuri seara peste râul Vidului ca să păzească căile spre Rahova şi spre Sofia. Ai noştri păzeau calea Rahovei şi se întinseră pe şes, pe la câteva sate şi se apropiară până în dreptul Opanezului, având strejari mai până la podul Plevnii.

Indată ce i-au zărit Turcii de dincoace de râu, din redutele Opanezului, au început să bată cu tunurile şi să-i împrăştie. Călăreţii s'au aşezat apoi în satul Gorni-Etropol.

Duminică, până în ziuă, Turcii de la Opanez au plecat cu multă putere de pedestrime, cu călăreţi şi tunari, să alunge pe ai noştri de la Etropol.

Călăreţii noştri aveau cu ei 12 tunuri, dar pedestrime nici măcar un om.

Tunurile lor erau aşezate pe un deal. In vale călăreţii. In faţa tunurilor erau semănături de porumb până în râul

Vidului. Ai noştri vedeau pe deasupra porumbului, cam la vre-o două mii de paşi, râul Vid şi podul de peste el, iar de acolo înainte dealurile Plevnei. Iar pe dealuri vedeau scoborând şiruri de pedestrime turcească şi în urma ei călăreţi de ai lui Osman.

Iar din Opanez băteau tunurile spre Români.

Tunarii noştri lăsară în pace Opanezul şi-şi îndreptară tunurile spre pedestrime. In scurtă vreme călăreţii turci au apucat fuga la vale spre Vid, iar pedestrimea s'a împrăştiat pe dealuri şi nu s'a mai văzut. Atunci ai noştri îşi îndreptară tunurile spre Opanez şi se gâlceviră vreme de un ceas cu cei din redute.

Porumbul erà mare, şi Turcii strecurându-se prin porumbul de pe dealuri scoborâră pe nesimţite până la râu, apoi trecură în linişte râul, pedestrime şi călărime, şi dintr'odată răsăriră pe şesul Etropolului. Ai noştri nici nu visau de asta.

Turcii isbesc pe roşiorii de strajă şi-i alungă îndărăt. Apoi se revarsă spre sat; în frunte veneau patru tunuri, apoi şease batalioane de pedestrime răsfirate pe câmpie, iar pe de lături Cerchezi călări.

Românii se zăpăciseră o clipă, căci nu se aşteptau să fie isbiţi aşà fără de veste. Dar îndată începură tunurile turceşti să bată în pedestrimea turcească, iar roşiorii şi călăraşii se gătiră de năvală.

Escadroanele se rânduiră după obiceiul luptei. Roşiorii în mijloc, călăraşii pe margini. Caii începură să necheze şi să frământe pământul cu picioarele; trompetele îşi cântau cântecul de adunare; iar ofiţerii cu sabia în vânt şi cu chipiul pe ceafă alergau pe dinaintea stolurilor, îmbărbătând şi dând poveţe flăcăilor.

Iar Turcii tot înaintau. Tunurile noastre nu-i puteau opri.

Atunci trompeta dete semn de năvală. Caii se azvârliră în două picioare, roşiorii strigară ura! şi deteră cailor pinteni. Caii porniră cu iuţime; roşiorii plecaţi pe coama

cailor, cu suliţele întinse se năpustiră spre pedestrime, izbind-o de pe laturi. Dar Turcii se ţineau în rânduri strânse, şi năvălirile roşiorilor nu i-au putut împrăştia.

Roşiorii se mai azvârliră odată, se asvârliră a treia oară, ocolind şirurile pedestrimei, căutând s'o isbească fără de veste, ba de ici, ba de colo. Două stoluri de roşiori descălecară, flăcăii se ascund prin porumb şi pedestriţi, încep să tragă focuri de carabină.

Intr'aceea s'auziră dintr'odată strigătele de război ale Cazacilor. Din depărtare de unde erau, Cazacii auziră tunul urlând la Etropol, încălecară fără preget şi porniră în goană să vadă ce-i.

Şi pe când se svârcoleau roşiorii să spargă şirurile Turcilor, Cazacii cad deodată în coastele pedestrimii lui Osman.

Se înfierbântase lupta. Strigătele de Alah, Alah, ale Turcilor, şi de ura, ale roşiorilor, amestecate cu zbierete căzăceşti, făceau un vuet înfiorător. Şi se auzeà nechezurile cailor, şi zăngănitul săbiilor, şi focuri de puşcă, şi vaete de răniţi, iar de pe deal urlau tunurile noastre, bătând în Turcii de pe margini cari sprijineau lupta. Obuzurile noastre au împrăştiat compăniile de sprijin, şi în urmă Turcii răzbiţi au început să deà îndărăt.

Roşiorii i-a urmărit cu focuri de puşcă. Turcii dintâi au răspuns cu focuri şi s'au retras încet, în urmă s'au rânduit în linii dese şi au apucat-o mai repede spre Vid.

VII.

Luni cât a fost ziua, pedestrimea de pe lângă Plevna s'a tot pregătit de năvală.

O parte din oşteni au tot săpat şanţuri şi redute şi s'au întărit prin locurile de unde se puteà bănui că va căutà Osman loc de fugă. Iar altă parte, care aveà să deà năvală, îşi ridică întăriri de pământ, ca să aibe loc de impotrivire dacă la întâmplarea unei neisbânzi, i-ar izbi Osman căutând să-i depărteze de Plevna.

Domnitorul nostru, fiind cap al întregei oştiri a rânduit locurile pentru toate oştirile, şi pentru cele ruseşti.

Toţi se pregăteau ca de o călătorie lungă şi prin locuri streine, al cărei sfârşit numai Dumnezeu puteà să-l ştie. Unii erau trişti şi cu inima strânsă, alţii cântau doine jalnice de prin munţii ţărilor lor şi cu toţii erau duşi pe gânduri. Cei ce împleteau nuele ca să facă faşine, par'că-şi împleteau zilele truditei vieţi într'un singur mănunchi pe care aveau să-l asvârle mâine într'un pustiu de şanţ turcesc, de vecii vecilor. Iar alţii săpând pe dealuri şanţul lor de adăpost, ridicau sapele cu oftături şi li se părea că-şi sapă mormântul lor, şi gândindu-se la trudele bănuite ale zilei de mâine, le veneà par'că de pe acum să se aşeze în mormântul pe care-l săpau şi să tragă pământul peste ei.

Şi câte unul, curăţindu-şi baioneta pe un răzor undevà, se gândià că poate şi dincolo, în Plevna pe un răzor o fi stând un Turc, curăţindu-şi şi el baioneta, şi că puterea celui de sus i-o fi hotărât unul pe altul, să se străpungă cu baionetele.

Şi toţi alergau, toţi se pregăteau, umblând iuţi şi ca scuturaţi de friguri, şi ochii multora vor fi fost umeziţi de lacrămi. Mamele acasă plâng şi ele, rag boii în bătătură, se joacă prin curte copiii, şi uite dincoace oameni svârcolindu-se în ţărâna scormonită de obuz, coame pustii de dealuri, văi întunecate şi pline de sânge...

Tuturor oştenilor li s'a dat astăzi vin şi mâncare mai bună. Apoi li s'a mai dat mâncare pe două zile s'o aibă cu ei, carne fiartă şi pezmeţi, iar pâine şi brânză pe trei zile; plumbi li s'au împărţit fiecăruia pe câte trei zile. Toţi trebuiau să aibă apă în bidoane.

Oştenii de linie aveau să fie îmbrăcaţi numai în tunici şi cu chipiuri albe în cap. Mantalele aveau să şi le lase în lagăr. Dorobanţii însă trebuiau să fie cu mantale pe ei.

Răniţele trebuiau să şi le lase cu toţii în lagăr.

Căpitanii au căutat printre compănii pe toţi oştenii mai slabi de făptură şi i-au dat de o parte. Dumnezeu singur ştià, ce zi de amar şi de trudă aveà să fie ziua de mâine,

de aceia au fost aleşi să plece la năvală numai flăcăii voinici şi puternici, cari ar fi putut să rabde o zi şi o noapte toate greutăţile câte ţi le-ai fi închipuit cu mintea.

Iar de altă parte, căpitanii întrebau pe flăcăi, dacă voesc să meargă în războiu, ori să steà în lagăr. „Mâine va fi perire cumplită, băeţi" ziceau căpitanii „şi la moarte nu silim pe nimeni să se ducă. Nu facem silă nimănui să se azvârle peririi; cine vrea dintre voi, să spue, şi să rămâie în lagăr". Oştenii de linie n'au avut dreptul să se rostească; trebuiau să meargă la perire, vrând nevrând. Voie să se rostească, au avut numai dorobanţii. Dar nici unul dintre Români nu s'a ridicat să spue că vreà să steà în lagăr. S'au găsit câţivà Ovrei, cari au găsit pricini, singuri ei vre-o cincizeci, şi au rămas.

Pe seama acestora, a celor slabi şi acelor fricoşi, au rămas în lagăr, departe, raniţele şi mantalele.

Şi li s'a spus flăcăilor, să îmbrace pe ziua de mâine pantaloni albi de pânză, atât Ruşii cât şi Românii.

Asta se făcù pentru ferirea de încurcături, căci hainele ostăşeşti fiind cam aceleaşi, şi ale Turcilor şi ale creştinilor, albastre ori roşii, se puteà întâmplà — precum s'a întâmplat mai târziu — ca de departe să nu se cunoască batalionele, şi să împuşte Ruşii în Ruşi, Românii în Români, ori să lase pe Turci să se apropie, crezându-i creştini. Pantalonii albi erau cel mai bun semn de deosebire, căci pantaloni albi nu poartă Turcii niciodată.

Domnitorul dase poruncă dintru început, că toţi oştenii, Ruşi şi Români, să poarte totdeauna pantaloni albi şi chipiul învelit cu pânză albă. Dar mai târziu, îndelungându-se războiul şi rupându-şi hainele, nu s'au putut ţine de poruncă.

Şi li s'au spus oştenilor noştrii să nu asculte de nici un semn auzit şi văzut din depărtare, fie de trâmbiţă, de şuerătură, de rachete ori de steag, ci numai de porunca deadreptul, auzită din gura unui om cunoscut. Căci Turcii puteau să făţărească aceste semne, şi cu viclenie să le facă

într'adins, ca să-i tragă în cursă pe creştini şi să-i ducă la pierire.

Şi cât a fost ziua, căpitanii au tot dat învăţături oştenilor cum are să fie lupta, şi poveţe cum să se poarte. Poveţele erau date în scris de însuşi Domnitorul Carol. Iată ce spunea Domnitorul.

„Redutele vor fi isbite de câte patru batalioane. Flăcăii din cel dintâiu batalion parte vor fi răsleţiţi, ca ochitori, parte vor duce scări, sape, lopeţi, faşine, saci de pământ. Aceştia vor duce puşca, ţinând-o de ţeavă şi nu vor trage cu ea de loc. Ochitorii vor înaintà şi ei fără se descarce puşca până ce vor fi aproape de şanţuri, şi în vremea asta cei cu faşinele vor aruncà faşinile în şanţ ca să-l umple, se vor scoborî şi vor potrivì scările de urcuş pe parapet.

Apoi flăcăii dintr'al doilea batalion, în şiruri strânse vor da năvală în pas alergător, şi vor năzui spre şanţuri, vor trece peste faşine, se vor urcà pe scări şi se vor strădui să se urce pe parapet.

Trebue să li se bage flăcăilor în cap lucrul — ziceà Domnitorul — că pierderile vor fi puţine dacă flăcăii vor alergà iute spre redută, fără să steà pe loc şi fără să tragă cu puşca; şi dimpotrivă dacă se vor oprì în drum şi vor ochì, au să piară mulţi".

Năvala de pretutindeni trebuià să se deà la trei ceasuri după amiazi. Ofiţerii s'au adunat cu toţii la un loc, la Domnitor, şi şi-au potrivit la fel toate ceasornicele. Domnitorul Carol a înştiinţat pe toţi, că mâine la amiazi va stà pe tot timpul năvălirii pe un deal între Plevniţa şi Griviţa şi de-acolo va cârmuì luptele.

Spitalele pentru răniţi s'au aşezat prin văi, unde erà apă destulă, şi pe lângă fântâni, dincolo de satul Griviţa.

Până târziu în noapte a fost mişcare şi vuet în tabără. Se cunoşteà că se fac pregătiri de-o luptă mare. Prin întunerec se mai vedeau încă prin văi călăreţi alergând să ducă porunci, ofiţeri dând roate ca să vadă dacă toate sunt în rânduială, căruţele oştirii ducând plumbi şi me-

rinde flăcăilor. Iar prin corturile ofiţerilor a fost lumină până în zori; dorobanţii pe lângă tăciuni fumegători, au veghiat toată noaptea, neputând să adoarmă.

Şi plouà.

Până azi fusese tot vreme bună. Azi spre seară s'a lăsat ceaţă, şi a început să cearnă mărunt şi rece. Şi a plouat cât a fost noaptea.

VIII.

Ziua de 30 August, Marţi, a fost întunecată. Cerul erà acoperit de nori, iar văile pline de ceaţă. Plouase noaptea întreagă, iar acum, dimineaţa, burà ploaia mărunt şi într'una. Toate drumurile erau desfundate.

Intunecimea cerului strângeà par'că de inimă pe flăcăi şi toţi erau posomorâţi ca vremea. Nu erà semn de biruinţă.

La opt ceasuri dimineaţa, Domnitorul plecând dela Poradim călare, a venit pe creasta cea mai înaltă de deasupra satului Griviţa. Şi de aici se vedeà numai reduta din stânga, căci o creastă de deal ascundeà pe cealaltă redută. De pe această creastă s'ar fi văzut amândouă redutele, dar creasta erà în bătaia puştilor turceşti.

Pe la prânz sosì şi Impăratul Ruşilor cu suita Sa. Domnitorul l'a felicitat de ziua numelui. Apoi s'a făcut slujbă dumnezeească acolo pe dealul gol, pentru biruinţa creştinilor. Ţarul, Domnitorul şi cu generalii s'au aşezat la masă, ca să prânzească acolo sub un cort.

Pe când prânzeau — şi încă nu erà la amiazi — se auzì de-odată pe partea unde erau Ruşii, o straşnică trosnire de puşti iar tunurile începură să urle. Toţi dela masă sărirà în picioare şi se uitau unul la altul. Focul se întindeà tot mai mult pe linia Ruşilor. Generalii fugirà de la masă, cu spaimă şi cu grijă, căci lupta aveà să înceapă abià peste trei ceasuri. Ori că oştirile ruseşti au început lupta înainte de vremea hotărâtă, ori că Turcii au eşit din Plevna şi-au năvălit asupra oştirilor noastre. Intr'amândouă felurile erà rău.

Ofiţerii de ordonanţă au încălecat în grabă, plecând să vadă ce-i. Generalii ruşi cei mai de aproape, au spus că batalioanele lor au început să tragă focuri, auzind că în fundul zării la aripa stângă e luptă desnădăjduită. Intr'adevăr, generalul cel neastâmpărat, Scobelev, care trecuse Dunărea înnot cu Cazacii, fiind cel mai în margine spre stânga, începuse lupta, şi de două ceasuri se svârcoleà cu batalioanele bătute şi strivite.

Domnitorul s'a supărat, că generalul Scobelev nu-i ascultase porunca şi că începuse volnic şi de capul său lupta, stricând cu nechibzuinţa lui tot rostul zilei. Toate oştirile ruseşti, cari au fost ademenite de focul lui Scobelev să intre şi ele în foc, au fost isbite îndărăt de Turci şi în puţină vreme puterea Ruşilor pe partea asta erà sguduită.

Aproape de ceasul năvalei, Domnitorul nostru veni şi mai aproape de reduta Griviţa, deasupra satului lângă şoseà, căci aşà dase de eri ştire, că aici va stà ziua întreagă, şi că toţi generalii, cari vor cere porunci, aici au să-l caute. Ca ofiţeri de ordonanţă, ca să ducă de-a dreptul veste Ţarului Domnitorul îşi alesese pe fiul Marelui Duce Nicolae şi pe Prinţul Alexandru de Battemberg, Domnitorul de mai târziu al Bulgarilor.

Cerul se mai limpezise puţin. La ceasul hotărât, toate oştirile ruseşti şi româneşti, deteră năvală, fiecare oştire spre redutele hotărâte ei.

Domnitorul vedeà numai câmpul de luptă al Românilor. Cu inima strânsă de durere, el fù martor cum vitejii săi dorobanţi, căzură potopiţi de focul păgânilor şi că Românii pierduseră la luptă. Ce-au isprăvit Ruşii de celelalte părţii nu ştià Domnitorul, n'aveà de unde să ştie, dar bănuià.

Pe la cinci ceasuri — după ce Românii îşi încetaseră focurile — Domnitorul aleargă în galop la ambulanţele cele mai apropiate de linia focului.

Văzù mulţimea de morţi şi de răniţi, şi i se îngrozi inima, căci oricât de jalnic îşi închipuise El sfârşitul luptei, nu credeà să fie într'atâta de rău. Dar o veste şi mai gro-

zavă i se aduse aici: Ruşii au pierdut şi ei pretutindeni, cu nespusă perire de oameni, şi că Turcii pe toată linia au pustiit oştirile creştine.

Domnitorul în fuga calului, scoborî în văile Griviţei, unde se aflau rămăşiţele batalioanelor româneşti, cari de trei ori fură împinse îndărăt dela Griviţa. El văzù starea lor desnădăjduită, dar încearcă să le îmbărbăteze şi să le arunce a patra oară în foc. Insuşi El vedeà, că e slabă nădejde de biruinţă, dar voià să încerce primejdia până la urma urmei.

Apoi, cam pe la şease ceasuri, porni în galop la Ţarul, ca să-i ducă veste de sfârşitul luptei. Ţarul de departe cunoscù, după mişcările Domnitorului, că nu e bine, şi eşindu-i înainte, îi strigă de departe cu inima săritä: „Cum merge?“ Şi când i-a spus Domnitorul, că totul e pierdut, Impăratul Ruşilor a rămas fără glas, cu fruntea în pământ, „Dar am nădejdea, că Românii mei vor cuceri Griviţa. Am dat porunca s'o isbească a patra oară. Ziua numelui Majestăţii tale cred s'o încheem măcar cu atâta câştig, dacă n'o putem încheià cu biruinţă“.

Dar iată, pe când vorbeau amândoi, soseşte în goana calului un ofiţer de Cazaci, şi cu răsufletul tăiat de oboseală spune, că oştirile călăreţe ale lui Osman au eşit din Plevna şi se varsă ca potopul pe şoseaua Griviţei amenin-ţând cu perire pe toţi. Toţi cei de faţă se grămădesc pe lângă Impăratul şi-l roagă să plece la cartierul general, unde e o pază veghiată de oştiri. In pripă generalii din suită s'asvârlă pe cai, toţi ai împăratului se urcă în trăsuri şi pleacă în galop, de spaimă că-i ajung călăreţii lui Osman. Jalnică privelişte şi amară întorsătură de lucruri! Ţarul nădăjduià să doarmă la noapte în Plevna, şi acum iată-l fugind ca să-şi mântuie capul!

Vestea cu eşirea călăreţilor lui Osman nu erà adevărată.

Domnitorul Carol cu Marele Duce Nicolae rămaseră pe creasta cea mai înaltă de deasupra Griviţei, cu suitele lor, iar pentru pază le sosì un batalion din oştirea cea neintrată.

în foc. Acolo stătură ei pe lângă foc frânţi de oboseală, fiecare cu gândurile lui, nevorbind nimic şi neştiind ce să zică şi ce să facă. Se înserase acum, dar focul puştilor nu se astâmpărase şi din toate părţile s'auzeau trosnirile de puşcă.

Vro două ceasuri au stat acolo cu toţii. Aşteptau şi nu ştiau ce aşteaptă. Îl doborâse cu totul jalea şi grija zilei de mâine. In starea asta i-a găsit, pe la nouă ceasuri noaptea, vestea că Românii cuceriră Griviţa. Acest lucru le mai lumină sufletul, iar Domnitorul Carol se înveseli deodată. Avea destul cuvânt să se înveselească şi să fie mândru, căci o singură isbândă avură creştinii dintr'atâta pierdere şi svârcolire, şi aceea singură eră a dorobanţilor noştri!

Domnitorul şi cu Marele Duce au rămas toată noaptea, acolo ca să fie aproape de oştiri, şi au dormit în ploaie.

IX.

Acum mă intorc cu povestirea la oştirile noastre, ca să vă spui cu deamănuntul cum s'au luptat.

Ai noştri năvăliră în două locuri, la Plevniţa şi la Griviţa. Am să iau lucrurile pe rând, şi să vă povestesc mai întâi cum s'a petrecut lupta la Plevniţa.

E o poveste jalnică, povestea Plevniţei. Am fost bătuţi de Turcii din ea. Dar nu e ruşine să spunem. Ne-am bătut vitejeşte şi am mers la moarte ca la nuntă, şi dacă n'am biruit, a ieşit voia lui Dumnezeu. Ne-ar fi ruşine s'o spunem c'am fost bătuţi, dacă am fi fugit de luptă ori ne-am fi purtat rău cumvà.

Dar aşà cum ne-am purtat, Plevniţa e o laudă pentru noi.

Se rânduiseră două regimente, ca să isbească Plevniţa. Unul de dorobanţi, şi anume cei din Putna şi din Tecuci, şi un regiment de linie, al optulea.

In revărsatul zorilor, compăniile au plecat din lagările lor şi s'au apropiat în linişte de redută. De prin toate cotiturile văilor se vedeau răsărind flăcăii noştri, alunecând în tăcere pe sub râpi, adunându-se în batalioane şi aşteptând ceasul năvălirii.

Se adunaseră în trei locuri. Dorobanţii din Brăila şi din Râmnic şi un regiment de linie s'au îngrămădit prin văile Bucovei, ca să fie sprijin; două batalioane, unul de linie şi unul al dorobanţilor din Tecuciu, merseră încă mult înainte spre redută şi se opriră după creasta unui deal, iar alte două trecură şi peste dealul acesta şi se apropiară de redută până în bătaia puştii.

Acestea aveau să intre deadreptul în foc: eră un batalion de linie în cap cu căpitanul Mărăcineanu, cel'alt de dorobanţi din Putna cu maiorul Şonţu. De acum numai la aceste două batalioane să ne fie gândul îndreptat, căci toată povestea Plevnei pe ziua de azi e numai povestea lor.

Eră frig. Eri fusese vreme bună, dar a început să plouă mai de către seară şi a plouat toată noaptea. Iar acum cerneà ploaia ca prin sită şi eră negură pe deasupra văilor.

Flăcăii erau cu inima strânsă. Cei mai mulţi nu dormiseră toată noaptea; mai ales cei ce aveau copii şi neveste acasă, n'au putut să închidă ochii de grija zilei de azi. Aveau să intre în foc, şi Dumnezeu ştie, cine aveà să doarmă la noapte sub cortul taberii, şi cine pe câmpia turcească, de veci vecilor.

Şi erau uzi de ploaie; simţiau mantalele grele în spate, şi li se umeziseră cămăşile. Şi cum se uitau unii la alţii şi se vedeau îngrijiţi, şi câte o seamă galbeni de nesomn şi de gânduri, li se pierdeà firea tot mai mult.

Au stat aşà vreme de un ceas. De-odată par'că ar fi fost sfârşitul lumii, începură să bubue de pretutindeni tunurile. Eră tocmai la şease ceasuri dimineaţa.

Erau 600 de guri de foc, cari zguduiau văzduhul, ca şi când pe deasupra văilor ar fi fost un uriaş acoperământ de tinichea şi pe acesta ar fi căzut o ploae repede, cu grindină cât pumnul aşà eră zgomotul tunurilor pe deasupra văilor. Şi le eră neîntrerupt vuetul, căci fiecare tun aveà să tragă tot din zece în zece minute, şi cum erau aşà de-

multe, bubuiturile lor curgeau una după alta. Se desprindeau pietrile de pe coastele dealurilor, de tremurătura văzduhului, şi clocotul erà până la cer. Şi în urletul acesta, soldaţii steteau ca beţi, ca şi când s'ar fi prăbuşit peste ei o apă mare şi repede şi i-ar fi înecat. Nu vorbeau nimic, stăteau nemişcaţi, cu mâna pe geanta plumburilor, ca s'o apere de ploaie.

Ofiţerii, cu glugile 'n cap, stăteau nemişcaţi şi ei, ascultând vuetul de tunuri, cu ochii pironiţi într'o parte. Şi ceaţa erà aşà de groasă că nu vedeai la 40 de paşi. Flăcăii simţeau o ameţeală, li se învârtià lumea şi-i usturau ochii. Uzi până la piele şi încărcaţi pe picioare cu noroiul lipicios al văilor, tremurau asurziţi de clocotul tunurilor şi neputând să se vadă o companie pe alta.

Şi ploaia cerneà mereu.

După alte două ceasuri iarăşi au început tunurile.

La amiază s'a mai ridicat ceaţa şi s'a limpezit cerul. Acum începură să vie căruţele, cari aduceau în căldări acoperite ciorbă pentru soldaţi. Mâncarea caldă a mai prins inima flăcăilor. La câte sute dintre ei le-a fost cea din urmă mâncare!

Soarele erà acum fierbinte ca un cuptor aprins — semn de ploaie — şi aburii calzi începură să acopere culmile. Învioraţi de vederea soarelui şi întăriţi de mâncarea caldă, soldaţii se mai înveseliră. Tăceau şi tunurile acum, după porunca dată: să bată două ceasuri şi alte două să tacă.

Dar focuri de puşcă se auzeau mereu, din partea Turcilor. In curând însă începură să se audă şi vâjîituri de obuz, toate aruncate spre acelaş loc, spre dealul de deasupra Bucovei. Flăcăii noştri din vale vedeau obuzurile vâjiind pe deasupra capului lor, vedeau şi dealul unde bat, şi steteau cu inima îngheţată de grija celor din deal.

Acolo, pe culmea dealului erau călăreţii noştrii, cari avea să închidă drumul lui Osman, dacă ar fi năzuit să fugă cu oştirile prin partea aceea. Până să se adune şi să se pue în şir, ei mişunau pe deal, căutându-şi locurile. De departe

se părea că ei umblă de colo până colo, amestecându-se şi iarăşi răsfirându-se, şi neştiind, par'că în zăpăceala lor, că Turcii îi bat cu obuzuri şi cu plumbi.

Turcii, de îndată ce i-au zărit, au tras asupra lor. Au ucis pe câţiva din ei, cu cai cu tot, iar pedestrimea din vale se mirà de călăreţi, că umblau forfota şi fără nici o grabă, în bătaia tunurilor. In urmă, călăreţii şi-au găsit locurile şi s'au dat îndărăt după culmea dealului.

X.

Maiorul Şonţu fusese toată dimineaţa posomorât şi alergà pe dinaintea batalionului cu calul şi încoace şi încolo, şi tot scoteà ceasornicul să se uite dacă mai e mult până la vremea hotărâtă pentru năvală. După amiazi, l'a coprins dintr'odată veselia, a descălecat şi a început să facă glume cu dorobanţii.

Băteau tunurile cu multă urgie. Şonţu scoase din nou ceasornicul.

Acù băeţi! mai bat încă tunurile cât ai zice de trei ori Tatăl Nostru. Când vor tăceà, e rândul nostru! Şi întorcându-se spre batalionul lui Mărăcineau, a strigat căpitanului:

— Ne-a sosit vremea, Mărăcinene!

Mărăcineanu şi-a încheiat mantaua, şi a strigat flăcăilor: „Gata, copii! Să vă ţineţi tot după mine. Să nu vă daţi nici un pas îndărăt! De veţi simţi copii, că eu mă feresc de focul duşmanului şi că mă codesc să fiu tot în capul vostru, vă poruncesc de pe acum să-mi puneţi puşca în frunte“ — şi apucând puşca unui soldat i-o ţinţi drept în frunte — „şi să mă izbiţi cu glonţul unde mi-a pus popa mirul!“

Iar Şonţu, de cealaltă parte, ziceà dorobanţilor.

„Voi sunteţi cu copii şi cu neveste, dragii mei, şi dacă v'aş puteà scăpà de moarte, aş vreà să mor eu, maiorul vostru, pentru voi toţi, să mor de o mie de ori. Şi dacă mă

veţi vedeà pe mine murind, nu vă pierdeţi firea, să mergeţi înainte cu căpitanii şi locotenenţii! Şi mai bine să muriţi, decât să vă daţi îndărăt".

In vremea aceasta tunurile au tăcut. Erau trei ceasuri.

Batalioanele au plecat repede din locul lor, au înaintat până în vâlceaua Boclovecului, de unde se vedeà reduta. Aveau să urce dealul din faţă, iar acolo pe coama dealului să se încaere cu Turcii. Trâmbiţele începură să cânte dintr'odată, dorobanţii cu baionetele pe puşcă şi cu faşine în braţe începură să alerge pe clinul dealului. Ei apucaseră mai spre stânga, iar oştenii de linie spre dreapta, ca să ajungă din două laturi la redută.

Căpitanul Mărăcineanu pe jos, cu sabia în vânt fugeà din răsputeri la deal. Coasta erà lină şi cosită de curând, dar pământul, cum erà umezit de ploaie, se încărcà pe cizmele flăcăilor şi le îngreunà alergătura.

Ai noştri vedeau reduta, dar nu pe creasta dealului, ci la depărtare de vre-o opt sute de paşi de loc oblu. Auziră strigătul Alah, Alah al Turcilor, cari năvăliră pe parapet îndată ce au văzut pe ai noştri apropiindu-se. Şi-i vedeau cum tot răsar unul după altul pe parapet căutând spre Români, fără să tragă focuri. Asta n'o înţelegeau ai noştri: bănuiau numai, că Turcii voesc să-i lase să se apropie bine de redută, ca să-i izbească mai cu nădejde.

Uite-i mă! strigau dorobanţli. Pe ei copii! strigau sergenţii, iar maiorul Şonţu: Tot înainte flăcăi.

Aproape de vârful dealului, când se credeau ajunşi pe loc oblu, doronbanţii îşi răsfirară rândurile, gătiţi să înceapă cu împuşcătura, iar cei din linie se strânseră unii lângă alţii, în şiruri de bătae, şi se gătiră cu baioneta întinsă să alerge în goană drumul dela creasta dealului până la redută. „Tot înainte, copii", strigă Mărăcineanu, „aşà să ne ajute Dumnezeu, după cum ni-e gândul!"

Şi cu toţii deodată răsăriră pe creasta descoperită, a dealului, drept în bătaia puştilor turceşti. Abià au ajuns acì, şi turcii de pe redută deschiseră un foc pustiitor. Dorobanţii se azvârliră îndărăt, ca şi când ar fi trăznit drept sub picioarele lor, iar Şonţu stete încremenit.

Nu focul i-a oprit, ci fără de vestea unui lucru pe care nici nu-l visaseră.

Ei nu erau sub poalele redutei. Intre ei şi redută mai erà o vale largă, având scoborâşul repede şi gol ca palma, iar suişul spre redută şi mai repede acoperit cu tufişuri, şi ca două bârne se vedeau două şanţuri sub poalele redutei pline cu pedestrime, iar reduta pe celalt deal tocmai în margine, stăpânind întreagă valea. Numai acum au înţeles Românii de ce n'au tras Turcii de pe parapet: Românii nu erau în valea redutii, ci într'a doua vale, iar Turcii trebuiau să tragă peste un deal.

Valea asta ei nu o ştiau, ea nici nu aveà nume pe hărţile ofiţerilor. Au botezat-o ai noştri zicându-i Valea Lacrimilor şi Valea Sângelui, căci multe lacrimi şi mult sânge au curs în valea asta.

Erà grozavă vale! Să scobori pe râpă, în vreme ce Turcii trag cu toată îndemâna!

O clipă, dorobanţii înfiorati de râpă, au avut gândul să se întoarcă îndărăt. Şonţu însă apucase la vale, şi întorcându-şi capul zise: „Da ce? Vreţi, dragii mei, să mă lăsaţi la perire singur?" Şi într'aceiaşi clipă se auzì şi glasul lui Mărăcineanu: „Tot înainte băeţi!" şi toţi ceilalţi ofiţeri strigară: „Inainte cu Dumnezeu, copii" şi toată dorobănţimea a început s'alerge la vale.

Cădeau obuzurile scormonind pământul şi şuerând ca şerpii, şi vâjiau plumbii Turcilor, deşi ca grindina. Trăgeau Turcii şi din cele două şanţuri şi de pe parapet, ba începură să iasă pe creasta râpei întru întâmpinarea noastră.

Ajunşi în vale, o parte dintre dorobanţi se opresc în loc şi încep să tragă cu puştile spre Turci, ca să-i mai răresească şi să steà de vorbă cu ei, în vreme ce oştenii de linie urcă pe râpă şi năzuesc cu baionetele spre şanţuri. Altă parte dintre ei, cei ce duc scări şi faşine, se urcă la deal odată cu năvălitorii.

Turcii răriseră cumplit pe ai noştri. Scoborând la vale, dorobanţii n'au putut trage cu puşca; trebuiau să se grăbească să ajungă în vale mai curând. Dar şi altfel, n'aveau rost de împuşcătură; erau nevoiţi să se sprijinească pe puşti, ca să nu cadă de-a rostogolul pe coastă.

Indată ce dorobanţii cei cu faşine şi cu scări, alături de oştenii de linie ai lui Mărăcineanu, începuseră să ajungă pe la şanţuri, au năvălit după ei şi dorobanţii cei ce ochiau din vale.

Flăcăii noştri, înfierbântaţi, se urcă pe râpă cu nespusă îndrăzneală, unii rezemându-se în baionete, alţii prinzându-se de ierburi şi de tufişuri. Câte unul alunecă şi cade până în vale, ducând cu el şi pe altul peste care a dat. Cei mai mulţi cad de plumbii Turcilor şi de izbitura obuzurilor.

Unii dintre ei năzuiră spre tufişul de aluni, care erà mai într'o margine a râpei. Dar acest tufiş erà închis cu sârmă cu ghimpi, aşà că toată coasta pe acolo erà numai sârmă încurcată. Cădeau bieţii flăcăi, împiedicându-se în sârmă; unii se trudeau s'o rupă cu izbituri din patul puştii, alţii s'o deznoade, şi se încurcau tot mai mult în sârmă. Erà zăbavă şi încurcătură, iar Turcii azvârleau obuzuri în tufiş şi pustiau acolo pe cei încurcaţi în sârmă.

Compăniile cele mai din frunte ajunseră până la cel dintâi şanţ de adăpost, de sub muchia dealului. Par'că răsăriau din pământ, atâţia Turci se iviseră prin şanţ, iar focul lor erà o răpăitură nesfârşită, căci acum Turcii nu ochiau, ci trăgeau în grămadă.

Indrăzneţi şi îndărătnici o seamă de Turci stăteau în picioare pe coama şanţului, aşteptând în linişte pe ai noştri. Harapii ţineau puşca pe braţul stâng, la înălţimea furcii pieptului, şi descărcau plumbii cu toată iuţeala puştii cu repetiţie, aşà de nepăsători şi de liniştiţi, par'că nici nu se găseau unde sunt şi ce fac.

Locotenentul Chivu Stănescu, cu compania întâi, erà mai aproape de şanţ. „Mergeţi tot înainte, băeţi" zise el

într'o vreme, „vin îndată şi eu!" Rănit de un glonţ în fluerul piciorului, locotenentul se aşezase jos, şi desculţându-se îşi căutà rana. Sângele curgeà tare: el legă fluerul cu o batistă, apoi încălţându-se, porni din nou cu flăcăii. Dar fiindu-i rupt osul fluerului, ai săi îl vedeau şchiopătând şi abià stând drept, şi-l rugară să se întoarcă. N'a voit. Şi cum îi curgeà sângele într'una, îi se umpluse cizma de sânge; iar în urmă sângele începú să gâlgâie şi să se scurgă peste tureatcă. Galben ca un mort, el a început să se clatine chiar în clipa când erà să cadă, par'că nu erà destulă rana picìorului ca să-l omoare, mai venì un glonţ şi-l izbì în frunte.

Intre cei dintâi ajunşi la şanţ erà Dumitru Şerban, căprar din Focşani, cu vr'o câţiva după el. Ajung la baionetă. Un Harap ridicase iataganul să despice capul căprarului, dar căprarul îi luă înainte şi-l străpunge în umăr. Intr'aceiaşi vreme ofiţerul turc, care steteà pe coama şanţului trage cu revolverul în Şerban. Nu-l nemereşte, iar Şerban se asvârlì la ofiţer, neavând vreme să facă mişcare cu puşca, şi-l apucă cu stânga de gât şi-l prăvăleşte în şanţ.

Răzbesc acum ai noştri prin şirul de Turci de pe coama şanţului. Ion al Gaftei, dorobanţ din Mărăşeşti, azvârlă cel dintâi faşina lui în şanţ şi cade cu ea deodată, tras cu cârligul de un Turc. Repede azvârlirà şi alţii faşinile lor, iar căprarul Vasile al Ilencei din Câmpuri, începù să-şi potrivească scara să scoboare în şanţ.

Sergentul Radu Răileanu n'a aşteptat scara; el a sărit deadreptul în şanţ, în capul Turcilor, par'că ar fi sărit în apă.

Şanţul fù repede umplut cu faşine; repede sărirà dorobanţii într'ânsul şi se încăerarà de gât cu Turcii. Unul Coman Telegarul, îşi scăpase puşca sub picioarele luptătorilor; începù atunci să care la pumni Turcilor şi să-i izbească în toate părţile pe care cum puneà mâna.

In vremea asta răzbiserà de mult prin şanţ, la alt capăt, flăcăii de linie ai lui Mărăcineanu.

Maiorul Şonţu n'a apucat să-şi vadă băeţii ajunşi la şanţ. Se ţinuse în rândul cu ei şi nu căută nici măcar adăpostirea, pe care erà dator s'o caute ca orice comandant al unei lupte, ca nu cumvà căzând să se lase soldaţii fără căpetenie. Mergeà tot înainte şi tot pe loc deschis, ca să-l vadă soldaţii şi să-i îmbărbăteze. Dar a venit un obuz şi a trântit la pământ vr'o câţiva dorobanţi deodată, şi o schijă a izbit pe maior în gât. El căzû pe loc, abià putând să zică: „Tot aşà voinici"... şi-şi dete sufletul. A rămas acolo şi peste el au trecut şirurile de dorobanţi.

Intre cei ucişi de obuz erà şi un soldat care se ţineà după maior ducându-i mantaua. Căzut cu rană de moarte, el strigă unui căprar: „Stăi don căprar şi ia mantaua maiorului". — „Ce să fac cu ea? Don maior e mort". — „Păi, poate nu e mort şi s'o ridică, şi o să-mi facă mustrare, ce i-am făcut mantaua?" Ce mustrare erà să-i facă maiorul mort mai ales că soldatul abià isprăvì vorbele şi murì.

Văzând pe maior căzut, căpitanul Cracalia sărì în capul compăniilor, şi neştiind ce să facă de mânie pe Turci, zmulse puşcà din mâinile unui dorobanţ şi punând-o la ochi începù să tragă spre Turci cu multă urgie. Erà bun ochitor şi o fi trimis pe altă lume mulţi păgâni, dar în scurtă vreme fu ochit şi el şi căzu trăznit în frunte.

Prin şanţ erà zvârcolire nebună. In amestecul luptei, fu străpuns cu baioneta prin burtă locotenentul Georgevici şi fu scos încă viu din învălmăşag, dar murì de durere în spitalul din Măgurele.

Prin şanţ oamenii lui Şonţu cu ai lui Mărăcineanu se împreunară şi de aci înainte se luptară în amestec.

XI.

Pe partea şanţului unde ajunsese Mărăcineanu erá lupta şi mai turbată, şi moartea secerà mai fără milă decât la dreapta. In partea asta trăgeau mai cu îndemână Turcii de pe redută.

El a fost printre cei dintâi din batalionul său, care a sărit în şanţ. Turcii izbiţi cu atâta iuţime şi-au pierdut firea şi s'au îngrămădit la gura şanţului şi în urmă au eşit la larg, dându-se îndărăt spre al doilea şanţ, mai sub redută.

Din nefericirea noastră, al doilea batalion de dorobanţi, al Tecucenilor, rânduit să alerge de unde erà şi să se azvârle spre redută în clipa încăerării, s'a oprit de pe deal deasupra Văei Sângelui. Turcii dintr'alte redute şi cei din Plevniţa, neputând să bată cu tunul în flăcăii lui Şonţu şi ai lui Mărăcineanu, căci ar fi bătut şi în Turci, şi-au îndreptat toate tunurile spre locul de unde aşteptau să vie ajutoarele Românilor.

Şi când au văzut că este batalionul de după deal, cu atâta urgie au azvârlit ghiulele şi obuzuri în calea lui, încât dorobanţilor le-a fost cu neputinţă să scoboare pe coastă.

Atât au voit Turcii: să ne taie ajutorul şi să prindă pe ai noştri câţi erau sub redută.

Afară de acest batalion mai erà rânduit ca oştire de sprijin trei batalioane, rămase îndărăt de tot, cari aveau să se apropie şi să amenințe pe Turci din coaste. Dar această oştire, rătăcindu-se prin ceaţă şi prin văile cotite, a sosit preà târziu.

Dorobanţii putneni şi oştenii lui Mărăcineanu nu erau lăsaţi cu totul în voia lui Dumnezeu.

Ieşind din şanţ, Românii s'au încăerat cu Turcii pe locul dintre şanţul acesta şi celălalt mai de sub redută. Alergară într'ajutorul Turcilor compănii din redută, ieşiră şi rezervele lor din lagărul întărit şi se revărsară peste Români.

Mărăcineanu răzbeà mereu şi se aruncà orbeşte spre Nizami, aşà că flăcăii îngroziţi îi strigau: „Nu te vârâ aşà înainte, dom' căpitan!". Iar într'o vreme un sergent Stoica Vasile din Brăila, s'a azvârlit după căpitan şi prinzându-l de mână l'a zmuls îndărăt căci îl vedeà înconjurat de Turci. Sergentul Stoica a fost izbit şi în pântece şi în obraz cu baioneta şi a căzut, dar a avut vreme să împingă pe căpitan îndărăt.

Izbeau flăcăii noştri cu neţărmurită iuţime, dar cădeau potopiţi de mulţimea Turcilor. Sergentul Constantin Velicu izbise pe un locotenent turc, dar Turcul înainte de cădere avusese vremea să descarce revolverul spre Velicu. In timpul descărcăturii sări căpitanul Vasile Panu şi mai izbì odată pe Turc cu sabia, tăindu-i mâna din cot, dar în aceiaşi clipă căpitanul a fost izbit prin gât de un glonţ şi a căzut peste sergent.

Şi cădeau aşà, într'una, flăcăi spintecaţi cu baioneta, şi căprari şi sergenţi cu capetele strivite de paturile puştilor, şi ofiţeri ciuntiţi de vii, dar flăcăii năzuiau tot înainte, şi Mărăcineanu tot în fruntea lor, împingând pe Turci spre redută.

Acum ajung la al doilea şanţ. Ai noştri erau puţini, mai puţini de jumătate din câţi au plecat, şi erau copleşiţi. Infierbântaţi însă şi ne mai aşteptând decât moartea, s'azvârl spre şanţ. Nu mai aveau faşine, căci nu le luară cu ei din cel dintâi şanţ, dar nici nu se mai gândeau la ele. Răzbesc pe la gura şanţului câţiva, cu sergentul Bălăşoiu, un mehedinţean înalt şi puternic. Pe acest sergent îl văzură mai târziu ai noştri ieşind din şanţ şi târând de barbă pe un ofiţer turc, voind să-l facă prizonier, dar în loc să-l ducă spre larg, îl duceà spre redută, şi Bălăşoiu ajungând în puterea Turcilor a fost tăiat cu topoarele.

Pe de altă parte după Mărăcineanu deadreptul, străbat, sărind în şanţ, o mână de flăcăi cu steagul.

Sergentul Constantin al Vlaşului din Râmnic se încurcase în baionetă şi căzù peste cap de pe coama şanţului între Turci. Aceştia săriră să-l tae, iar ai noştri văzându-i răriţi şi plecaţi spre Vlaşu, săriră după el cu sublocotenentul Horcea. Creerii sublocotenentului zburară îndărăt, izbiţi de o muchie de topor, şi stropiră pe cei ce veneau după dânsul. Dar Românii erau în şanţ, căci pe tot dealungul şanţului ei apucară să răzbească pe Turci.

Flăcăii se afundară în pământ şi se zvârcoleau în vizuină Atunci din nou s'a mişcat pe culmea dealului din faţă batalionul dorobanţilor din Tecuci voind să plece şi să

ajute celor din şanţuri, cari nu se mai vedeau pe deasupra pământului. Dar îngrozit de focul turcesc a stat iarăşi pe loc.

Mărăcineanu znopeşte pe Turcii din şanţ şi apoi cu capul gol, cu obrazul plin de sudoare înegrită de fumul puştilor înfierbântat şi cu sabia în vânt, sare afară din şanţ, fără chipiu, şi începe acum zvârcolirea între şanţ şi parapetul redutei.

Turcii eşiseră sub poalele redutei, cu topoare şi cu revolvere. Erà locul strimt pentru baionete. Invălmăşeala ce a fost aici nu se poate spune. Erà luptă piept la piept şi încăerare ca de furnici.

Voinici şi Turcii, dar voinici şi ai noştri; se izbeau cu pumnii, se frământau cu toţii, o grămadă de oameni înghesuiţi şi încleştaţi. Turcii cu Românii, se izbeau cu pumnii, se sfâşiau cu dinţii, se sugrumau de gât şi, căzând, se muşcau în zvârcolire, blestemând şi înjurându-se.

Şi pe deasupra tuturor se vedeà un steag al nostru şi unul al Turcilor, mişcându-se când la dreapta când la stânga.

Nu trăgeà nimeni cu puşca; nu erà loc, nu erà vreme. Turcii de pe redută, puţini câţi rămaseră acolo, se luptau cu cârlige, ca să prindă pe Români, să-i dea jos ori să-i tragă pe redută.

Sergentul care purtà steagul batalionului în mână, cade cu capul crăpat drept în două de un iatagan.

Căpitanul Mărăcineanu zmulge steagul din mâna mortului şi înălţându-l strigă: după el şi după mine! Intr'o mână cu steagul şi într'alta cu sabia, îşi face drum spre parapet, pe locul strimt dintre redută şi şanţ, care erà numai morţi, Turci şi Români grămadă.

Nu se auzeau decât gemetele răniţilor şi gâfâiturile soldaţilor şi un tropot surd de picioare, apoi câte o ploscăitură a vreunuia care se lungeà în noroi, iar din vreme în vreme se auzeà câte o vorbă turcească şi câte un urlet: „Aoleo, mamă ţine-mă!“.

Nu mai puteai cunoaşte cine dà şi în cine, mirosul de

sânge îţi tăià răsuflarea, iar fumul de puşcă se lăsase ca o negură peste redută. Erà zvârcolirea noastră cea din urmă, zvârcolirea morţii.

In toiul amestecului şi al turbării, Mărăcineanu, tot cu steagul în mână, apucase să lipească de parapet scara şi se urcà pe redută. Ajunse cu creştetul capului de înălţimea zidului, iar deasupra capului îi flutură în vânt steagul roş-galben-albastru. Soldaţii noştri văzură un steag al României fâlfâind deasupra redutei, o clipă, o singură clipă — a fost o vedenie numai, un vis dorit de ei!

O clipă numai, căci zece iatagane zuzăind asupra capului lui Mărăcineanu, şi o baionetă venì sclipind de sus în jos ca un fulger şi se înfipse în pieptul ghiaurului căpitan. Scara trosnì cu putere şi se rupse, iar căpitanul căzù, îndoindu-se pe spate, cu steag cu tot sub parapet.

Spun soldaţii, cari erau mai pe lângă şanţ, că Turcii de jos l'au ridicat cu baionetele si-l deteră Turcilor de pe parapet cari prinzându-l cu cârligele îl ridicară la ei. Apoi se auziră în redută chiote şi urlete sălbatice, şi în urmă un turc bătrân se ivì pe parapet cu bucăţi de carne din trupul lui Mărăcineanu şi azvârlindu-le peste capul Românilor, le zise româneşte: „Na-vă carne şi mâncaţi!".

Dar abià rostì vorbele şi căprarul Radu Stan puse puşca la ochi: glonţul izbì pe Turc drept în gura deschisă si-l răsturnară în redută.

XII.

Şi ca un val năpraznic se azvârlirà alte companii de Turci spre ai noştri, înfuriaţi par'că de vederea steagului român, pe deasupra capetelor lor, steagul ghiaur pe cea mai puternică redută a celui mai puternic dintre generalii marelui Padişah!..

Acum nu erà luptă, ci măcelărie.

Toţi patru căpitanii batalionului de linie căzuseră. Mărăcineanu şi Panu morţi, ceilalţi doi răniţi de plumb şi întinşi

pământului. Locotenentul Şurcă a căzut, trăznit de glonţ, în şanţul redutei; trei sublocotenenţi ai batalionului pieriseră, iar ceilalţi patru nu se puteau luptà, că erau răniţi de baionetă. Intreg acest batalion aveà pe atunci 15 ofiţeri, şi dintre aceştia 7 au murit şi 7 au fost duşi la ambulanţe, spintecaţi de baionete şi pătrunşi de glonţ. Unul singur a rămas teafăr ca prin minune.

Nespus de vitejeşte s'au azvârlit spre pierire sergenţii acestui batalion: erau 15 toţi, şi numai doi s'au întors în tabără, ceilalţi au rămas de vecie în şanţurile turceşti.

Iar din batalionul dorobanţilor putneni pieriră mai puţini ofiţeri — erau şi mai puţini decât în batalionul de linie — dar rămăsese de veci sub redută jumătate batalionul.

După ce a pierit Mărăcineanu care mai ţineà pe flăcăi strânşi pe lângă sine, bieţii noştri băeţi rămaşi fără ofiţer se zvârcoliră de capul lor, duşi înainte ori la stânga ori la dreapta, numai de căprari. Iar mai apoi în agonia din urmă, flăcăii se izbeau în neştire; fiecare făceà după placul său, se întorceà şi se azvârleà după cum îl duceà capul şi ochii.

Atunci colonelul Ipătescu, cârmuitorul luptei, începù să se sbată cu gândul, s'asvârle spre redută pe dorobanţii din Tecuciu. Dar i-ar fi dus la perire văzută, şi ar fi fost degeaba totul. Sub redută rămaseră abià o mână de luptători, la ce să-i mai ţie acolo în perire? El făcù deci gorniştilor semn să sune de retragere.

Auzind semnalul, Turcii ridicară un chiot până la cer şi de-odată cu toţii traseră o salvă de gloanţe într'ai noştri.

Incet şi apărându-se, Românii se deteră îndărăt, apăraţi şi sprijiniţi de batalionul Tecucenilor, lăsând dealul, pe care ei se luptară aşà de voiniceşte, tot în stăpânirea Turcilor. Iar Turcii nu continuau focul, ci tot urmăreau pe Români, dar nu cu putere. Culegând cât le stà în putinţă pe răniţii lor şi pe cei morţi, Românii se tot scoborau la vale, şi vedeau în urma lor pe Turci alergând din loc în loc, ca să ucidă pe Românii căzuţi pe deal. Vedeau cum le sfărâmau

țeasta capului cu topoarele și cu patul puștii, cum îi dumicau bucăți cu securile, iar pe cei mai puțini răniți îi târau după ei în redută. Gemetele Românilor, uciși de vii, sguduiau inimile bieților oameni care se gândeau acum numai la mântuirea lor, neavând nici o putere să-și apere frații de urgia păgânilor.

Iar pe redută vedeau o suliță, și în vârful ei un cap, al căpitanului Mărăcineanu. Stând în picioare pe redută, Harapii urlau și jucau, purtând sulița din mână în mână și făcând cu ea închinăciuni Românilor din vale, batjocorindu-i în chip așà de nemernic.

Cu inima sfărâmată de jale, și striviți de Turci și batjocoriți așà, se retraseră încet-încet ai noștri, apărându-se cu împușcături; trecură peste valea-Sângelui, o cotiră la dreapta și o luară spre valea Bucloveciului și sosiră trudiți și cu sufletul topit în văile din care plecaseră astă dimineață.

XIII.

Acum trecem cu povestirea la cealaltă redută, la Grivița. Și asupra ei aveau să deà năvală patru batalioane. Intocmai ca la Plevnița, două trebuiau să sară dea-dreptul, alte două să s'asvârle mai la urmă, pe vremea încăerării. Iar ca ajutor aveau două regimente ruseșți, rânduite să bată reduta pe de altă parte.

La Grivița lupta a fost purtată mai cu putere. Pe când batalioanele lui Șonțu și Mărăcineanu au avut s'alerge drum îndelungat pe loc deschis sub ploaie de gloanțe, și astfel ajunseră strivite și sfărâmate la redută, batalioanele de dincoace au sărit mai de-aproape pe Turci.

Erà o movilă, aproape de redută, cam la vr'o 300 pași, nu înaltă, dar destul de bună s'ascundă după ea câteva companii. Târându-se pe brânci pitindu-se de după pietre, furișându-se prin porumbiști, mai ajutați de tunurile noastre, cari zăpăceau pe cei din redută, căpitanul Grozea își aduse până la spatele movilei batalionul de vânători din Piatra-Neamțului și pe dorobanții din Botoșani. Aici și-a așezat

oamenii în șiruri de bătaie: vânătorii, răsleți ca ochitori, aveau să alerge mai înainte, până la șanțuri, acolo să se oprească și să tragă cu pușca. In rând cu ei aveau s'alerge lucrătorii cu sape și cu scări, iar după dânșii dorobanții în fugă, cu baioneta la pușcă și ținând-o gata de străpungere.

Grozea, erà dintre ofițerii povățuitori ai oștirii și mai văzuse războaie, căci erà român din Ardeal și fusese ofițer în armata austriacă. De aceea l-a trimes Domnitorul să cârmuiască lupta.

Când a sunat trâmbița, ai noștri eșiră cu ura! de după movilă. „Inainte dragii mei!“ răsunau glasurile ofițerilor, și toți flăcăii strigau fără întrerupere ca dintr'o gură: înainte!

Turcii, și după obiceiul lor și, poate și îndemnați de strigătul flăcăilor noștri, urlau cu toții de-odată: Alah, alah! și deschiseră focul din șanțurile de dinaintea redutei și de pe parapet. Nu se mai auzeà nimic decât trosniturile de pușcă și vorbele „Alah“ și „înainte!“, strigate fără contenire de luptători.

Vânătorii sărirà spre Griviță într'aceiași vreme cu cei de la Plevnița. Mărăcineanu vedeà pe aceștì de aici cum se svârcolesc sub focul năpraznic al nizamilor, precum vedeau și aceștia pe Mărăcineanu de cealaltă parte perind sub redută cu batalioanele sale. Și par'că vânătorii, de aici strigau lui Mărăcineanu să nu se lase, iar bietul Mărăcineanu sfărâmat cu totul și cu ochii închiși de durere și de milă strigà celor de ici: „Fraților! Noi perim! Nu vă lăsați, măcar voi!“.

Nefericiți flăcăi! Cum a fost nimicită vitejia voastră și cât de repede s'a stins fără folos românească-vă suflare pe câmpiile împrietenite cu dușmanii!

Și din partea asta Românii au fost cumplit secerați de focul Turcilor. Șirurile noastre înaintară însă, dar în curând au fost rupte și împrăștiate de nizami. Vânătorii apucaseră să ajungă până la șanțurile cele mai apropiate și se încăerară cu apărătorii lor. Dorobanții sărirà repede și năzuiau să între prin șanțuri și să s'asvârle spre redută.

Dar atunci un strigăt sălbatec sgudui văzduhul. Erau Turcii din redută, cari vedeau primejdia la şanţuri, ieşiră din redută, şi veneau în ruptul capului să stânjenească pe ai noştri unul după altul, repezi şi fioroşi, se vedeau răsărind din redută şi îndesindu-se pe locul dintre şanţurile de adăpost şi redută. Erau mulţi; unii ochiau, alţii săriau cu baionetele, iar ai noştri isbiţi de atâta mulţime, n'au putut să mai ţie piept.

Căpitanul Grozea a dat poruncă flăcăilor să se deà îndărăt după movilă. Flăcăii s'au retras în bună rânduială, ca să plece a doua oară mai mulţi. Căzuseră puţini dintre dânşii; inima le erà încă întreagă. S'odihniră puţin, să mai prindă răsuflet; apoi împreunându-se cu celelalte două batalioane, unul de linie şi altul al dorobanţilor din Roman şi din Bacău, steteră gata.

Năvala dintâi a fost numai o asvârlire spre Turci şi s'a petrecut repede. Noi nu cunoşteam ce puteri de oaste au Turcii în Griviţa; dar acum dându-şi pe faţă puterile, prin eşirea lor din redută, ne-am chibzuit şi noi mai bine a doua năvală.

Sosise în vremea aceasta şi Domnitorul Carol, pe o înălţime din apropierea redutelor. Cu el erau şi generalii streini, cari voiau să vadă luptele.

După vre-o treizeci de minute, cam pe la patru ceasuri, trâmbiţile sunară din nou şi Românii s'asvârliră de a doua oară spre redută. Acum erau şi ei mai mulţi, erau înfierbântaţi de năvala cea dintâiu. Cunoşteau şi locurile până la şanţuri, şi apoi, pe lângă toate, acum erau sub ochii Domnitorului lor şi ai multor generali streini. Mergeau mai cu încredere, cu porniri de mândrie şi cu frică de ruşine.

Pentru înflăcărarea luptătorilor, Domnitorul dete poruncă să cânte muzicele iar dorobanţii să-şi desfăşoare steagurile. Vânătorii s'asvârliră de după movilă şi iuţi începură s'alerge spre şanţuri. In fruntea lor erà neastâmpăratul maior Candiano, „un ofiţer de sărbători" cum îi ziceau ceilalţi, căci

erà în rezervă şi erà avocat. Când a început războiul el şi-a asvârlit cărţile de lege, apucând de bună voie sabia şi a sărit în foc. Ceruse el însuşi să meargă în fruntea tuturor la Griviţa, şi de patru ori la patru năvale a fost tot cel mai apropiat de focul Turcilor, iar la urmă când au răzbit vânătorii în redută, pe urma lui răzbiră.

Muzicile cântau cu mare sunet marşul războiului, tobele răpăiau cu nebunie cântecul, şi de-odată s'amestecară trăsnirile de puşti cu urletele de oameni, şi cântecul trâmbiţilor şi al tobelor şi vuetul tunului.

Turcii băgând de seamă pe Domnitorul nostru, au început să tragă cu puştile spre el.

O bombă şuieră prin aer şi se sparge drept între generalii din suita Domnitorului. Aceasta erà a doua care îi cădeà la picioare. Cea dintâiu 'i căzuse la Calafat.

Generalii străini urmăreau cu mirare şi cu sărire de inimă năvalnica înaintare a Românilor. Vedeau pe vânători şi pe dorobanţi într'un amestec, ofiţeri cu soldaţi, şi cum cu toţii ajunseră la şanţuri cât ai clipi din ochi. Sergentul Stan a lui Toader şi căprarul Dumitru Constantin, amândoi din Ploeşti au sărit mai întâiu în şanţ, apoi după ei locotenentul Niculescu din Bucureşti. Pe locotenent l-au tăiat Turcii cu iataganele, pe sergent şi pe căprar i-au străpuns. Repezi săriră şi alţi vânători în vizuina Turcilor şi zăpăciră pe păgâni.

Striviţi din toate părţile şi strâmtoraţi de ai noştri, Turcii îşi lăsară şanţurile umplute cu morţii lor, şi parte năvăliră în şanţul de sub redută, parte chiar în zidurile redutei. Dar cei mai îndrăzneţi, steteau pe locul dintre şanţuri, cu baionetele pe puşcă. „După ei băeţi!" şi flăcăii noştri s'aruncară spre ei. In vreme ce unii se mai băteau pe la gurile şanţurilor, alţii piept la piept pe locul dintre şanţuri şi redute, vânătorii maiorului Candiano apucaseră spre redută şi se străduiau să năvălească înăuntru.

Dorobanţii Botoşeneni erau şi ei pe sub redută.

Dar pe când se luptau mai cu înverşunare, o parte din

batalionul de linie cu dorobanţii din Roman şi din Bacău, care veneau mai în urmă, se opriră şi începură să tragă focuri spre Plevniţa.

Ofiţerii vânătorilor strigau într'una: Într'acoace Romăşcanilor, spre Griviţa! Ce vă duceţi Băcăoanilor spre Plevniţa!

Dar dorobănţenii, par'că erau pe altă lume, împuşcau pe câmpul dinspre cealaltă redută. Ce erà?

Turcii din Plevniţa, după ce isprăviră cu Şonţu şi cu Mărăcineanu, porniră să ajute celor din Griviţa. Şi veneau ca turbaţi. Ofiţerii alergau în goana cailor, iar oamenii pe jos fugeau la pas cu ofiţerii călări. In fruntea compăniilor erà un popă de al lor, cu turban pe cap; pe de alături veneau Başbuzucii cu topoare şi cu cârlige. Şi cum strigau cu toţii pe Dumnezeul legii lor, s'auzeà un sgomot sălbatec, par'că strigau lo-a-lo, lo-a-lo.

Dorobanţii cei dindărăt i-au văzut şi s'au întors spre ei, ca să-i domolească. Nu erà cu putinţă: erau vre-o două mii.

Sosind la redută Turcii se împărţesc; unii se izbesc piept în piept cu vânătorii, îi copleşesc cu numărul, şi-i aştern pământului apoi intră în redută şi sar pe parapet; alţii aleargă pe stânga să prindă pe ai noştri între două focuri; alţii spre dreapta ca să iasă înaintea dorobanţilor cari încercau să ocolească reduta. Acuma erau Turcii de trei ori mai mulţi decât noi şi dintrodată s'a schimbat faţa luptei. Degeaba se adună ai noştri, căci aşà de mulţi cădeau, şi dintr'atâtea părţi isbeau Turcii, încât începură să se învălmăşească.

Başbuzucii taiau bucăţele cu securile pe cei întraţi în şanţuri şi asvârleau bucăţi din carnea lor într'ai noştri, par'că ar fi aruncat pietre.

Şi iarăşi au fost siliţi Românii, să se dea îndărăt. Periseră peste 300 de Români, alţi vre-o patru sute erau striviţi şi spintecaţi şi trebuiau duşi la ambulanţă.

Batalioanele noastre s'au retras încet şi în rânduială, şi s'au ascuns după movilă. Turcii n'au îndrăznit să se ia după ei.

XIV.

Batalioanele erau acum istovite. S'au întregit însă de-a doua oară şi se gătiră să mai sară odată pe redută. Indărătnici erau oamenii aceştia! Şi-au pus în gând să ia reduta, şi vedeau bine că sunt asvârliţi îndărăt de Turci, ca o mingie, şi nu se lăsau.

Erà de nepriceput lucru de ce nu mai veneà brigada rusească, cea rânduită ca oaste de reazem, să se amestece în luptă şi să sprijinească pe Români. Generalul rus de două ceasuri vedeà de după un deal svârcolirile Românilor şi auzeà vuetul luptei, dar stà cu mâinele în sân şi nu se gândeà să sară într'ajutor. El aveà poruncă să plece spre Turci la orele cinci, şi, ascultător poruncii, lăsà să se prăbuşească pământul, dar nu voià să se mişte până la ceasul hotărât. Pentru asta a primit aspră dojană dela mai-marii săi, căci şi fără poruncă trebuià, din volnica sa sfătuire, să sară cu brigada în clipele când văzù că Românii sunt ajunşi la parapet.

Erau la cinci ceasuri. Domnitorul nostru porunci Ruşilor să intre odată cu ei în foc. Acum că se porneau şi Ruşii, mai prinseră putere ai noştri, căci preà erau scăzuţi cu inima şi cu numărul.

Acum erà acum. Maiorul vânătorilor, Candiano, umblà printre soldaţi şi-i îndemnà spunându-le, că acum la un loc cu Ruşii, ei sunt mai mulţi decât Turcii, şi dacă singuri Românii erau cât pe aici să-i răzbească pe păgâni, acum au să-i vânture din redută ori la fugă lungă până în Plevna, ori pe cale scurtă până în iad. Maiorul erà om de carte şi ştià fel de fel de pilde de prin cărţi. Aşà că puneà pe foc inimile soldaţilor.

Năvala aceasta, a treia, a fost mai înfierbântată decât toate. Românii porniră rânduiţi tot ca mai înainte, dar acum abià puteau străbate spre şanţuri din pricina morţilor şi a răniţilor ce zăceau pe câmp. Şi se împiedicau, şi cădeau, şi se ridicau şi mergeau înainte. Ajunseră iarăşi până la

şanţuri. Şi iată pe cealaltă parte răsăriră de odată două batalioane ruseşti. Alah, Alah strigau Turcii cuprinşi de spaimă, căci nu se aşteptau să fie loviţi de Ruşi, şi mai ales din spate. Se îngroziră păgânii, dar neavând nici vreme şi nici loc de fugă, se năpustiră cu focul spre Ruşi, într'un chip de spaimă.

Focul mâniei în inima Românilor se aprinse şi mai tare la apropierea batalioanelor ruseşti. De o parte eră nădejdea biruinţei, de alta teama că Ruşii vor răzbi în redută şi vor dobândi lauda cuvenită Românilor. „Nu vă lăsaţi, flăcăi, că vin Ruşii şi ne iau reduta;" strigau ofiţerii. „Săriţi, că ne fac de ruşine Ruşii", răspundeau băeţii.

Maiorul Candiano-Popescu în fruntea vânătorilor, îndemnându-i cu pilde din istoria ţării noastre şi cu vorbe bărbăteşti, alergară spre şanţul din dreapta, iar căpitanii Grozea şi Pruncu cu dorobanţii şi cu ostaşii de linie, se îndreptară spre stânga.

Turcii, împărţiţi în două laturi nu mai puteau ţine locului pe creştini.

Pierdeau reduta. Incă un pas, zice Peneş Curcanul, ura, înainte, ura!

Românii îşi puneau scările pe parapet.

Erau aproape Ruşii, aproape Românii, şi ei şi noi dăm vitejeşte să ajungem cei dintâi în redută.

Dar nici acum n'a voit Dumnezeu să se îndure.

Dinspre Bucova se vedeau sosind vre-o câteva compănii de Turci. Veneau mâncând pământul şi aduceau cu ele un steag mare verde, care străluceà de aurul pus pe el. Erau compănii de gardă pornite cu steagul pe care îl scot numai la primejdie mare. Şi cei mai mulţi dintre Turcii aceia erau Harapi de printr'alte pământuri ale lumii, iuţi şi puternici ca mânia lui Dumnezeu.

Incă de pe vremea năvalei a doua, Colonelul Sevfet, mai marele Griviţei, văzând năvala cea plină de avânt a Românilor, cerù ajutoare dela Osman, din tabăra dela Bucova. Osman îi trimise un batalion de Harapi, din garda Sultanului, cu steag desfăşurat. Şi acum soseà.

Harapii iau pe Ruşi în bătae şi-i strâmtorează cu baionetele. Cuprinşi între două focuri, Ruşii se svârcolesc în luptă cu pierirea, dar nu se lasă. Bieţii Ruşi erau între redută şi Harapi, şi pereau de focurile încrucişate ale Turcilor. Aproape toţi ofiţerii batalioanelor ruseşti periră, însuşi comandantul coloanei, colonelul lor fu împuşcat şi calul a început să alerge pe câmp printre şiruri purtând în şeà pe stăpânul său mort. Ruşii au fost snopiţi cu totul.

După ce au isprăvit cu Ruşii, Harapii săriră spre noi.

Românii erau ajunşi a treia oară în şanţuri, şi a treia oară vânătorii steteau sub poala redutei. Dar Turcii, până acuma în neastâmpărul groazei, iar acuma după sosirea Harapilor, liniştiţi şi neclintiţi, ca turnaţi din fier, steteau în picioare pe parapetul redutei şi trăgeau necontenit, iar jos între şanţuri şi redută, dintr'odată se înegri locul de Harapi, care potopeau pământul cu iuţimea lor şi cu îndârjita statornicie.

Dar nu se lăsau nici ai noştri. Câtă perire de oameni a fost acolo, şi în câte chipuri, Dumnezeu o ştie! Ai noştri, a doua zi, găsiră în şanţuri peste şeasezeci de flăcăi, cu capul despicat într'aşà chip, că o parte a capului le atârnà pe un umăr, iar cealaltă pe alt umăr. Aşà loveau Başibuzucii cu topoarele.

Ruşii s'au retras repede, cât de repede veniră şi pe cât fură măcelăriţi de repede, iar Românii, văzând pe Ruşi că se dau înapoi, şi-au pierdut sufletul şi ne mai putând sta singuri în focul Turcilor, s'au dat repede îndărăt, luând pe răniţi, pe câţi îi putură adună.

Se sfârşiseră toate. A fost cea din urmă încordare a Românilor. Işi pierduseră acum firea şi-i cuprinse spaima. De astă dată nu putură să se oprească după movilă căci îi urmăriră Turcii, până dincolo de movilă, până într'altă vale, până peste dealuri. Dar n'au fugit ai noştri, în neorânduială: s'au retras încet, pas cu pas, necontenit împinşi de Turci.

XV.

Cerul a fost întunecat ziua întreagă, cu puţină întrerupere la amiazi. Spre seară începù să cearnă ploaia din nou şi noaptea venì mai repede.

Bătea puţin vântul, şi se auzeà din depărtare tunul obosit, urlând din vreme în vreme, pe partea Ruşilor cari s'au bătut şi ei ziua întreagă fără nici un folos.

Românii prin împrejurimile Griviţei se adunară prin văile cotite şi strimte şi stăteau în linişte ici-colo, grămezi pe la steagurile lor, uzi de ploaie şi sfârşiţi de oboseli. Din Griviţa se mai auzeà din când în când împuşcături — se vedeà că Nizamii trăgeau în câte un rănit de ai noştri pe câmpie — şi urlete de tun. Griviţa păreà ca un taur care, după ce şi-a biruit protivnicul obosit şi singur, mugeşte încă şi umple aerul de muget.

Erà tăcere între rândurile Românilor. Li se pustiise sufletul, şi, după atâta oboseală şi luptă, îi cuprinse tremurul şi groaza. Li se răcise sudoarea pe ei, şi-i udà şi ploaia. Întunericul ce se apropià le măreà grija de soarta lor, iar tăcerea după atâta vuet, îi îngrozeà. Spun, că acolo pe sub râpi, se vedeau soldaţi răsleţi, plângând cu hohote. „Ne-au potopit harachii", ziceau dorobanţii moldoveni către sanitari şi către doctorii care alergau să ajute răniţilor. „Au adus draci împotriva noastră", spuneau vânătorii. Şi adevărat erà, că se asvârliră cu multă virtute flăcăii noştri, şi au pierit cu sutele, dar au fost copleşiţi cu numărul.

Domnitorul Carol plecând atunci de pe înălţimea unde stete, venì să-şi vadă oştenii. El dete peste cetele adunate ici-colo şi le văzù domolite cu totul. „Ce mai faceţi, copii? zice el către una dintre cete. Un sergent legat la cap cu o cârpă, căci erà rănit puţin, răspunse: „Rău Măria Ta! Ne-au prăpădit păgânii!" — „Cum v'au prăpădit că vă văd sănătoşi?" — „Sănătoşi, Măria Ta, dar iacă-ne câţi am mai rămas dintr'o companie". — „Puţini: zise domnitorul cu jale". „Dar uite, alţii dincolo", zise iarăşi arătând spre

altă ceată. „Adunaţi-vă cu toţii, şi veţi fi mulţi, şi mai aruncaţi-vă odată spre redută. Mi-ar fi ruşine şi Mie şi vouă, să ne lăsăm bătuţi de Turci!"

Dar poruncă să mai încerce o năvală, nu dete Domnitorul. Ii vedeà preà obosiţi. Dacă însă flăcăii ar fi voit, ei de ei, să mai dea o năvală, nu i-ar fi oprit nimeni.

Maiorul Candiano-Popescu, a fost cel dintâiu care şi-a adunat în pripă risipiturile vânătorilor săi. El începù să-şi îndemne băeţii înfierbântându-le inima şi aprinzându-le sufletul. In scurtă vreme vânătorii s'aflară gata să pornească din nou la luptă. Atunci începură şi alţi ofiţeri să-şi adune compăniile. Căpitanul Pruncu mai ales umblà din om în om, îndemnându-i la luptă. In grabă s'alipiră de vânători cu voe bună şi de bunăvoe, compănii de dorobanţi şi de flăcăi dintr'al cincilea de linie. E adevărat că nu erau aşà de voioşi ca mai înainte; erau tăcuţi şi posomoraţi. Acù numai îndârjirea şi mânia îi făceà să mai încerce odată norocul — căci de vitejie nu erà vorbă; viteji au fost ei peste măsură.

„Să nu ne lăsăm copii!" ziceà maiorul Candiano. Domnitorul nostru, v'a rugat să nu-l faceţi de ruşine; ascultaţi-l! Vă rugăm şi noi, mai marii voştri, să nu ne lăsaţi de ocara străinilor, deci urmaţi-ne! Gândiţi-vă şi voi să n'ajungeţi de batjocura Turcilor, c'aţi murit cu miile şi nu le-aţi putut smulge un ticălos perete de pământ! Iacă Ruşii sunt gata să dea năvală. Şi ei au fost pustiiţi ca şi voi, şi iată-i merg din nou. Ar fi ruşine să lăsaţi pe Ruşi să meargă înaintea voastră, dar ar fi şi ruşine şi păcat, să-i lăsaţi să meargă singuri!"

Atunci ofiţerii noştri au întrebat pe Ruşi, dacă voesc să mai dea odată năvală împreună. Ruşii s'au învoit. Flăcăii noştri văzând că într'adevăr, Ruşii să gătesc de năvală, se îmbărbătară şi mai mult, şi acum le erà cu tot dinadinsul să se mai asvârle odată asupra redutei. Nici trudă şi oboseală nu mai simţeau, nici spaimă şi grije de soarta lor. Li se înflăcărase inima. Atâta putere are cuvântul de

îmărbătare al ofiţerilor, şi atâta avânt poate aduce între cei obosiţi iubirea de faptă viteze.

Cârmuitorul năvalei dela Griviţa, colonelul Anghelescu, porni cu toată graba la Domnitorul nostru ca să-l întrebe dacă mai poate să mai trimeată băeţii încă odată în foc. Găsi pe Domnitorul îngrijat şi dus pe gânduri. „Ce să facem, Măria Ta, peste noapte? Să ne dăm îndărăt?“ Domnitorul s'a întristat şi mai tare. „Nu colonele! Îndărăt să nu ne dăm“. — „Atunci să stăm pe loc?“ — Dacă nu putem să facem altceva mai bine, să stăm pe loc. Întăriţi-vă cu şanţuri acolo, în faţa redutei, şi fiţi cu ochii în patru să nu vă isbească Turcii!“ Colonelul păreà că n'a înţeles cuvintele, şi a întrebat din nou: „Ori, să mai mergem odată înainte?“ Ochii Domnitorului scânteiară. El sări în picioare. „Dacă voeşti să mergi înainte şi să mai isbeşti reduta, e şi mai bine!“ — „Dar soldaţii, Măria Ta, nu voesc. Sunt prinşi de groază şi obosiţi“. Domnitorul s'a întristat din nou şi zise aşà într'o doară: — „Dacă vrei d-ta, încearcă să-i duci înainte chiar şi dacă nu voesc!“ — „Măria Ta, băeţii vor!“ Şi domnitorul, par'că voià să chiotească de bucurie multă: — „Dacă vor ei, atunci să meargă înainte, tot înainte, chiar şi dacă nu vrei d-ta!“

Colonelul eşì apoi încredinţând pe maiorul Candiano şi pe căpitanul Grozea s'aşeze compăniile în linie de bătae şi împreună cu Ruşii, să mai isbească odată reduta.

Această năvală a fost scurtă şi repede. Ruşii săriră deodată cu Românii, dar nu amestecaţi: noi tot pe partea despră Răsărit, iar Ruşii despre Miază-zi.

Se îngână ziua cu noaptea, Turcii din Griviţa tot împuşcau şi trăgeau cu tunul pe dealul gol, fără ca să vadă pe năvălitori.

Nici sunet de trâmbiţă, nici muzică, nici comandă din gură nu s'a auzit. Ruşii şi Românii s'asvârliră în deplină tăcere. De data asta plecară înainte vânătorii cu oşteni de linie, iar dorobanţii mai în urmă la vre-o două sute de paşi.

In fuga până la şanţ s'aşternură pământului mulţi flăcăi, isbiţi de obuz. Intre ei erà şi căpitanul Romano, din batalionul de linie. Lui Romano îi zisese alt căpitan, în batjocură, că la cele trei năvale a stat pe după răzoare; iar acum Romano, de ciudă, alergà tot pe loc descoperit până ce l'a sfâşiat obuzul. Pe vânătorul Florea Căpitanul, l-a rupt obuzul în două de peste mijloc, şi puterea împrăştietoare a schijelor i-a aruncat picioarele înainte spre redute, iar capul îndărăt până în şirurile dorobanţilor. Un biet flăcău de lângă el, a înebunit de spaimă, când a crăpat obuzul, şi a murit nebun la câtăva vreme în spital.

Turcii din şanţurile de adăpost nu s'au împotrivit cu tărie. Vânătorii au sărit cu năvală grabnică în şanţ, iar Turcii s'au dat îndărăt sub poalele redutei.

Sosesc şi dorobanţii pe partea asta, ajung şi Ruşii prin şanţuri de cealaltă parte, iar vânătorii încep să potrivească scările să coboare în adâncimea care apăreà reduta despre Răsărit. Spre Apus pe partea despre Plevniţa, n'aveà reduta nici un şanţ de apărare, pe aici erà gura ei, iar dela gură se întindeà de-alungul dealului drumul şănţuit între Griviţa şi Plevniţa.

Turcii se îngrămădiră pe parapet, şi trăgeau de sus în jos cu puşca în vânătorii din adâncimea şanţului.

Vânătorii, străpunşi în cap, în piept, se prăvălesc în adâncimea şanţului cu scări cu tot; peste ei asvârl faşine cei ce ajung la şanţ şi-i îngroapă cu ele. Şi sosesc alţi vânători şi pun scările, dar loviţi de topoare, cad şi aceştia în şanţ peste faşine. Şi şanţul se umple, se umple mereu, peste un rând de răniţi şi de morţi s'aşterne un rând de faşine. Şi movila creşte într'una, se ridică necontenit umple şanţul, se înalţă cât coama şanţului, aşà că vânătorii care vin mai pe urmă abià mai cunoşteau unde a fost şanţul. Şi peste morţii nevăzuţi, peste răniţii care gemeau din adâncimea şanţului de sub greutatea faşinelor îngrămădite, peste aceşti viteji îngropaţi de vii s'asvârliră dorobanţii şi oştenii de linie deadreptul pe parapet.

Inebuniseră şi Turcii şi Românii. Fumul puştilor neputându-se ridică în sus din pricina văzduhului înorat şi plin de apă, se întinse pe de-asupra luptătorilor, alb ca laptele, şi cum erà spintecat de mişcările repezi ale flăcăilor, jucà din toate părţile. Prin fumul acesta şi în amestecul negrăit al luptării, nimeni nu mai ştià cine e pe lângă dânsul şi ce se întâmplă înaintea ori îndărătul său, nimeni nu făceà mişcările cu chibzuinţă şi cu ştire. Şi Turcii şi Românii se svârcoleau, isbindu-se la dreapta şi la stânga, lăsaţi cu totul întâmplării, făcând ce le veneà mai întâiu în minte şi ce-i povăţuià ursita lor.

Pe parapet se încurcau băeţii noştri prin ţepuşile gabioanelor. Acolo steteau Turcii şi aşteptau pe năvălitori şi se încăerau de piept. Nu iscusinţa luptării, nu bunătatea armei, nu îndrăsneala omului hotărau lupta, ci puterea braţelor. Cine erà mărunt şi slab, piereà, strivit în braţe şi asvârlit ca mingea.

Se apucau unii pe alţii de peste mijloc şi se trudeau să se răstoarne, şi nu le păsà în care parte, ori la dreapta în adâncul redutei, ori la stânga în adâncul şanţului. Iar dacă se va răsturnà numai duşmanul, bine, dacă se răsturnau amândoi de odată iarăşi bine: Mai puţin unul de al lor, dar şi unul de al duşmanului. Se încleştau câte doi, câte trei, se încleştau câte zece, şi nu simţeà nimeni muşcătura dinţilor în obraz ori în umăr, nu simţeà unghiile tăindu-i răsuflarea pe gât şi dacă iataganele îi spintecà pântecile şi-i curgeà maţele, spintecatul se luptà înainte şi nu simţeà.

Numai într'o luptă aşà de desnădăjduită, ca pe parapetul Griviţei se cunoaşte lămurit ce preţ are puterea de bărbat, căci acum erà vorba de tăria trupească, nu de minte deşteaptă şi de armă iscusită.

Căprarul Andrei Stoica, din Podenii Prahovei, sări pe parapet cu puşca întoarsă: lovitura dintâiu cu patul puştii a împroşcat în toate părţile capul unui Harap ce-i ţineà calea, a doua lovitură a rupt de peste mijloc pe un Turc care străpunsese pe sergentul Florea Diaconu. Apoi lăsând

puşca, el apucă de peste brâu pe un Nizam ca pe o fată după horă şi-l asvârli pe redută peste teleaga tunului. Un Turc îl prinsese de gât, iar căprarul trudindu-se cu stânga să-şi mântue gâtul, şi cu dreapta isbind pe Turc în cap, îl ameţi, şi neputând scăpà de el, îl târâ înainte isbind cu el într'alţii şi căzù în redută trăgând cu sine pe vre-o trei.

Alt căprar, din oştenii de linie, Costache Grigoraş, plecându-se ca să nu fie lovit de focurile de revolver ale unui ofiţer Turc, se repezì înainte şi izbì cu capul în burtă pe ofiţer aşà de puternic încât l'a răsturnat peste cap în redută, prăpăstuindu-se şi el în vântul isbiturii.

Câte chipuri ale morţii au fost acolo pe parapet, nimeni nu le poate scrie.

Iar jos în redută erà urgia lui Dumnezeu! Pătrunseră de-odată vânătorii noştri cu Ruşii, pe de două părţi, unii pe scări, alţii pe unde erà peretele mai scund, sărind mulţi prin ferăstruile făcute pentru ţeava tunurilor, iar dorobanţii pe la gura redutei. Cum se revarsă apa de pretutindeni într'o corabie isbită de stâncă, prin toate crăpăturile, umplând golul corăbiei şi înecând pe cei din ea, aşà se revărsau acum flăcăii noştri peste Turci. Şi cum scoborau pe scări, Turcii de jos îi sprijineau în baionete; pe cei căzuţi în îmbulzeala şi în repezeala scoborârii îi tăiau cu topoarele, pe cei ajunşi teferi îi luau în primire cu iataganele. Le înlesneau înşişi Turcii scoborârea: pe cei de pe parapet ori îi trăgeau cu cârligele în redută ori îi ochiau cu puşca şi-i răsturnau.

Curgeà sângele şiroae prin redută şi se adunase bălţi pe la mijlocul ei. Morţii şi răniţii zăceau unii peste alţii, ca frunzele toamna pe cărări, şi erà un sgomot ca în ziua peririi lumii. Vre-o şase mii de oameni erau încleştaţi, şi pe parapet şi prin redută şi prin şanţuri; şi toţi strigau ca să-şi facă inimă şi să îngrozească pe duşmani. Alunecau prin sânge, căderau peste răniţi şi, chiar murind se prindeau de gât unii cu alţii şi se muşcau. Aici vedeai pe Român trăgându-şi

sufletul, cum împinge cu mâna neputincioasă pe Turcul ce mureà, spre balta de sânge ca să-i îndese capul în baltă şi să-l înece. Dincolo vedeai pe Turcul istovit de puteri, căzut în sângele său, cum se întindeà să isbească cu piciorul în obraz pe Românul căzut lângă el. Şi în neputinţa mâniei, Turcul murind rodeà cu dinţii patul puştii Românului, iar Românul neputând să-i facă alt rău, scuipà pe Turcul ce gemeà cu maţele scoase — atâta ură şi atâta nelegiuire aduce războiul între oameni liniştiţi şi cu credinţă în Dumnezeu!

XVII.

Când s'au văzut copleşiţi cu totul, Turcii au năzuit să scape la larg. O parte a şi scăpat fugind spre Plevniţa cu mai-marele redutei, colonelul Sevfet. Dar au spus-o şi ei, mai târziu, şi puteà să vadă ori-cine, că nu de frica morţii au eşit la larg, dar ca să nu-şi piardă degeaba vieţile. Căci degeaba şi le-au pierdut cei rămaşi: rânduiţi de Sevfet să se lupte până la moarte.

Şi s'au luptat, şi au căzut grămadă cu toţii, n'au dat armele nici după ce le-au spus ai noştri, că-i iartă dacă se astâmpără; n'au contenit cu lupta de loc, aşà că nici unul n'a rămas viu, nici unul.

Steagul cel verde trebuià să fie dus, după porunca lui Sevfet, în Plevniţa, dar ei n'au putut să-l scoată de cu bună-vreme din redută. Incă pe vremea, când despre gura redutei nu năvăliseră dorobanţii cu toată mulţimea lor, sergentul turc care purtà steagul, se trudeà să-şi facă loc prin mulţime, să iasă cu steagul.

El se fereà de Ruşii care-i închideau calea, şi se întoarse spre partea Românilor. Aveà steagul înfăşurat pe lângă prăjină şi-l duceà plecat, aşà că nu-l băgaseră de seamă nici Ruşii nici ai noştri. Dar năzuind pe un cîin al redutei, sergentul alunecă în noroi şi căzù şi steagul s'a desfăşurat.

Şi l'au văzut şi Ruşii şi vânătorii. Unul Grigore Ion s'a

şi asvârlit spre Turc şi a pus mâna pe steag, dar Turcul s'a ridicat iute şi cum erà bărbat puternic, de vre-o patruzeci de ani, a pus mâna în gâtul vânătorului şi l'a împins îndărăt trântindu-l în noroi. Intr'aceeaşi clipă a şi început să tragă focuri cu revolverul şi spre Grigore Ion, şi spre alţi vânători cari năvăliau spre el: îşi înţepeni piciorul stâng în pământ, şi stând pe loc, liniştit, păreà că aşteaptă pe ai noştri.

Săriră şi Turcii şi străpunseră în dreapta şi în stânga dar sergentul Vasile Nică, în învălmăşală a pus mâna pe steag şi se trudeà să-l smulgă. Sări şi cel căzut, Grigore Ion, şi puse şi el mâna pe steag. Trăgeau Turcii trăgeau Românii: sergentul turc a căzut străpuns de-o baionetă prin piept, dar aşà de strâns ţineà steagul în mâna moartă că nu i-l putură smulge nici ai lor nici ai noştri.

In urmă, Turcii de pe lângă steag, au fost parte trântiţi de vânători şi ţinuţi sub genunchi, parte ucişi şi steagul a rămas în mâna vânătorilor. Se învălmăşeau pentru steag şi Ruşii, şi acum au început Ruşii cu ai noştri să se încaere pentru el, căci Ruşii îl voiau în mâinile lor. Şi smulgându-l unii dela alţii, steagul a fost sfâşiat într'un colţ şi a rămas cui i s'a cuvenit, al vânătorilor noştri.

Din multele chipuri ale povestirii, e greu de ales cum a fost într'adevăr cu luarea steagului. Unii spun că Turcul ar fi căzut de pe parapet, străpuns de dorobanţi, şi că Grigore Ion ar fi smuls steagul din mâna unui mort. Alţii că Turcul ar fi căzut mort în redută, ochit de un flăcău de pe parapet. lar alţii, altfel.

Multe sunt svonuri răutăcioase, şi Ruşii mai ales, de ciudă, au născocit povestea, că steagul nici nu erà în redută pe vremea aceea, că fusese scos de Sevfet, şi că noi l'am fi găsit târziu după aceea îngropat în pământ. Această poveste aveà de isvor faptul, că Osman îşi arsese ori îşi îngropase mai toate steagurile sale: mai bine voind să nu le aibă decât să le piardă. Şi s'au şi găsit steaguri îngropate în valea oraşului, după arătările Bulgarilor.

A doua zi, vânătorul Grigore Ion cu căprarul şi cu sergentul care i-au dat ajutor, dinpreună cu maiorul vânătorilor Candiano, au dus steagul la Domnitorul, şi după obiceiul ostăşesc, i l'au trântit la picioare. Erà de faţă şi Impăratul Ruşilor cu generalii săi. De aici a început ciuda Ruşilor.

Pentru el a fost şi mai târziu ceartă. Ruşii ne cereau şi steagul şi cele cinci tunuri, pe care le aveau Turcii la Griviţa, şi cari acum căzuseră în mâinile noastre, ca şi când numai ei ar fi cucerit reduta, iar noi nici n'am fi fost pe-acolo. Dar s'a făcut dreptate, în sfatul generalilor; Ruşii au primit ca plean două tunuri iar noi trei. Steagul a rămas al nostru, căci noi l'am smuls.

Pe înoptate reduta erà cucerită pe deplin. Maiorul Candiano al vânătorilor intrase în redută sărind peste parapet, înainte de smulgerea steagului, şi a fost o întâmplare cu mult noroc că n'a perit, căci se amestecase printre luptători şi trăgeà cu revolverul în Turci şi îi isbeà cu sabia.

Şi tot s'adunau Românii şi Ruşii în redută, s'adunau mereu, ca să mai doboare cele din urmă rămăşiţe ale Turcilor din redută.

Indată ce Turcii cu Sevfet ieşiră din ea, cei din Plevniţa au început să bată cu urgie spre Griviţa căci acum nu mai erà a lor. O ploaie de plumbi a început să şuere peste redută — toate puterile Plevniţei se ridicară să bată în Griviţa, dar erà degeaba, căci pe parapetul ei căpitanul Pruncul înălţase steagul românesc al dorobanţilor din Roman.

XVIII.

In redută se îngrămădiseră şi Românii şi Ruşii în amestec. Erau vre'o două mii de oameni adunaţi şi nu erà loc pentru atâţia.

Locul strâmt, morţii peste care căddeau în învălmăşeală, bălţile de ploaie şi de sânge, pământul alunecos şi focul ce veneà din partea Turcilor, zăpăciră cu totul pe ai

noştri. Nu erà căprărie lângă căprărie, necum o companie lângă alta, iar neorânduiala creşteà mereu. Ofiţerii nu mai ştiau ce să înceapă. Degeaba strigau băeţilor să facă linişte, degeaba ameninţau cu revolverele. Căpitanii chemau pe lângă ei pe flăcăii compăniilor lor, dar câţivà soldaţi erau aici, alţii într'alt colţ al redutei, unii afară prin şanţuri, alţii pe câmpul deschis, neputând să pătrundă la adăpost.

Şi toţi strigau, toţi se frământau s'ajungă la adăpost, se asvârleau înainte să-şi facă loc, căddeau peste morţi, se răsturnau unii peste alţii şi pe d'asupra îi tot botezà cerul şi mereu fulgerau puştile Turcilor din reduta vecină.

In urmă, după vreo două ceasuri, se făcù linişte şi rânduială. Compăniile se adunară, parte în redută, parte în şanţuri. Se rânduiră străjeri parte dealungul parapetelor, cu puştile în mână, parte prin şanţuri ca să fie gata de luptă, dacă s'ar fi întâmplat să vie asupra lor Turcii. Câtevà compănii au fost rânduite să adune morţii din redută şi parte să-i arunce peste parapet pe câmp, parte să-i strângă la un colţ al redutei. Iar altele s'au culcat prin gropile de sub crucea redutei.

Sanitarii încercaseră s'adune, la lumina faclelor, pe morţii de pe câmpul de prin prejurul redutei, dar focul Turcilor i-a neliniştit într'una, şi n'au putut adună decât pe morţii căzuţi mai pe de lături.

Jalnică şi plină de amar a fost noaptea aceasta şi n'au s'o uite nici în mormânt cei cari au trăit-o.

Răniţii de pe câmp, cât a fost noaptea de lungă, au cutremurat cu gemetele lor inima oştenilor din redută. Unii se rugau să nu-i lase singuri ca să moară fără ajutor moarte de câine, alţii strigau numele lui Dumnezeu, mulţi blestemau şi pe Turci şi soarta lor, iar alţii îşi chemau pe nume mamele ori copii lor, şi vaetele de pretutindeni îţi sfâşiau inima. Şi se văetau şi Ruşii răniţi, pe limba lor, şi Turcii pe a lor; şi bieţii flăcăi, cei teferi, se îngrozeau şi închideau ochii de milă când se gândeau ce o fi acolo pe deal, ce svârcolire de oameni ciuntiţi de vii, în ploaie şi frig şi fără de nici un ajutor.

Când încetau focurile turceşti, şi din întâmplare nu s'auzeà nici un gemăt, se făceà o linişte ca în mormânt, o linişte mai sfâşietoare de inimi decât sgomotul puştilor şi vuetul răniţilor Dar asta ţineà o clipă, şi deodată vreun urlet înăduşit şi lung al vreunui rănit ce se svârcoleà muşcând pământul, răsunà fioros prin adâncul întuneric, iar el erà ca un îndemn, căci după el începeau de pretutindeni vaetele şi răgnetele. Peste trei mii de oameni acopereau pământul şi din trei mii de piepturi strivite răsăreau vaetele celor ce se luptau cu moartea.

Aceştia însă, cel puţin erau în mâna lui Dumnezeu; vai însă de acei ce se sbăteau în mâinile Turcilor! Toată noaptea au auzit ai noştri ţipetele desnădăjduite ale răniţilor dela cealaltă redută, dela Plevniţa. Indată ce au fost împinşi îndărăt Românii, Turcii din Plevniţa ieşiră din redută şi se năpustiră asupra răniţilor de sub poalele redutei şi de prin Valea Sângelui, şi şi-au bătut joc de trupurile moarte, iar pe răniţi i-au târât de picioare spre redută şi i-au batjocorit în chip neomenesc.

I-au desbrăcat până la piele, le-au tăiat rând pe rând urechile, nasul, limba, mâinile, întâiu la încheietura palmei, apoi până în cot şi până în umăr; le-au scos ochii, le-au spintecat pântecele şi apucând maţele de un capăt le smulgeau din bieţii oameni încă vii; i-au asvârlit de vii pe jăratec, i-au tăiat bucăţi şi i-au împrăştiat pe câmpie. Pe maiorul Şonţu şi pe căpitanul Mărăcineanu, pe amândoi numai dela piept în sus, i-au înfipt în ţepe înalte şi i-au pus ca trofee pe parapetul redutei, ca să-i vadă ai noştri.

Domnitorul nostru şi Marele Duce, acolo pe creasta dealului unde rămaseră, au auzit şi ei toată noaptea urletele jalnice ale Românilor căzuţi în mâna păgânilor, toată noaptea au văzut reduta turcească luminată de focuri, şi-i înfiorau hohotele de râs ale Turcilor şi sgomotul ce-l făceau în mişeleasca lor urgie, batjocorind pe creştini.

Astfel se scurse noaptea aceasta fiorcasă şi înspăimântătoare. Vântul bătea dinspre Plevniţa şi noaptea a fost ca mormântul de întunecată, iar Turcii tot împuşcau. Şi nimeni n'a putut să închidă ochii cât a fost noaptea.

Dar mai în zorii zilei, Turcii de o parte încetând şi cu sgomotul şi cu împuşcăturile, iar de alta stingând focurile şi făcând întuneric în reduta lor, ai noştri avură puţin răgaz şi se văzură ispitiţi să se lase beţiei somnului. In hainele ude, ca scoase din apă, ei aţipiră frânţi de oboseala luptelor şi sfârşiţi de foame şi de umezeală.

XIX.

Dar deodată străjerii începură să dea semne desnădăjduite din trâmbiţă şi întreagă reduta noastră se umplù de vuet.

Turcii pândind vremea, eşiră din Plevniţa şi furişându-se prin întuneric, se asvârliră asupra Griviţei ca s'o ia îndărăt. O nespusă învălmăşeală se făcù între ai noştri. Beţi de somn, într'o redută străină, neştiind cum s'o apere, obosiţi aşà de tare încât mulţi nu se puteau ţine de durerile mijlocului, zăpăciţi fără-de-vestea ataculuí şi strâmtoraţi cu totul de iuţimea năvălitorilor, Românii îşi pierdură cumpătul. Turcii cunoscând împrejurimile redutei, cunoscând reduta însăşi şi ştiind de unde s'o izbească mai cu folos, asvârliră îndărăt pe Români din şanţurile înaintate săriră apoi pe parapet şi răzbiră în redută.

Ruşii, scoşi din minte de acest lucru, o rupseră la fugă Câtevà compănii de Români, din regimentul de linie, făcură ca Ruşii.

Turcii erau mulţi şi pătrunseră cu multă virtute, şi noi am fi pierdut reduta. Dar pe când eram mai strâmtoraţi, s'auziră pe deal trâmbiţi, şi ca din pământ răsăriră dorobanţii Băcăoani, cu Iêşenii şi cu Văsluenii cei ce bătuseră redanul alaltăeri.

Erà căpitanul Grozea; şi scoborà pe deal ca un vârtej de vânt.

El, îndată după cucerirea Griviţei, aseară a fost trimes în tabără, ca să aducă oştire proaspătă şi să înlocuiască în Griviţa pe flăcăii cari intraseră în redută, căci aceştia erau obosiţi de luptele de peste zi. Dar la întoarcere, perzând drumul prin întuneric, căpitanul se temù să se apropie preà tare, de teamă, să nu dea din greşală peste Plevniţa, şi astfel poposì cu dorobanţii pe un deal aproape de Griviţa, cu toate că el nu ştià unde se află.

Iar acù, în zorii zilei, el auzì sgomotul şi, văzând ce e, asvârlì pe Văslueni într'ajutor, apoi se repezì şi el cu leşenii şi Băcăoanii din deal, căzând ca un trăznet dintr'amândouă laturile oştirii turceşti, ocolind-o şi închizându-i calea de retragere spre Plevniţa. Turcii se întoarseră spre ei.

Erà pe vreamea când în dimineţile senine e ziuă cum se cade, dar astăzi cum erà înourat de tot, abià se zăreà de ziuă. Turcii din reduta lor, Plevniţa, nu puteau trage nici cu tunul, nici cu puşca, de teamă să nu tragă într'ai lor, şi tot aşà nu puteau trage nici Românii din reduta noastră. Lupta Turcilor cu dorobanţi aduşi de Grozea s'a petrecut în tăcere. S'a încins o luptă desnădăjduită şi sângeroasă cu baioneta şi încăerarea erà par'că a strigoilor cari se zvârcolesc prin întunerec.

Popa cel turcesc din Plevniţa, cu turbanul pe cap, erà între Turci; el se zvârcoleà mai tare şi erà tot unde se vedeà încăerarea mai turbată.

Dar în curând se desmeticiră ai noştri din redută şi de prin şanţuri.

Se întoarseră în curând Ruşii şi Românii cari apucaseră să fugă, şi copleşiră pe Turci de toate părţile împingându-i cu mare chiot pe câmpia dintre redute. Turcii părăsiră lupta şi se retraseră repede, rupând-o la fugă, cu popa lor cu tot.

Rămaseră pe lângă redută vre-o două sute de Turci, morţi şi răniţi.

Când s'a luminat de ziuă, erà linişte pretutindeni, încă necontenite trosnituri de puşcă şi urlete de tun: acolo erà

Scobelev, generalul cel neastâmpărat al Ruşilor care se bătuse ieri toată ziua, astă-noapte toată noaptea şi n'a încetat focul nici astăzi până de seară. Se luptase omul 30 de ceasuri, când intrând el într'o redută de acolo, când alungându-l Turcii din ea, iar în urmă alungându-l Turcii cu totul.

Abià acum, la lumina zilei, se văzù întreg adevărul nefericitei lupte de ieri. Pe deasupra văilor se mai vedeau norii de fum, cari atâta au fost de puternici încât nu se risipiră nici acum. Mirosul de sânge pătrundeà din văi până pe coamele dealurilor, şi tot lungul văilor erà numai noroi amestecat cu sânge.

Dacă erai în valea Bucovei, vedeai dealul din faţă negru de trupuri moarte, şi te întorceai cu spaimă şi fior, şi iată celălalt deal, şi mai plin de cadavre. Şi fugeai la stânga în valea Griviţei, ca să scapi de priveliştea morţii, şi găseai într'această vale, întreit mai mare numărul morţilor, şi alergai în văile Tuceniţei, dar aci abià puteai să pătrunzi de cadavre. Alergai într'altă parte spre văile Radişelului, spre Krişin, şi ori încotro ai fi mers, dealurile erau numai cadavre şi văile numai sânge. Pe o întindere de 40 de kilometri erau numai morţi, întinşi unul lângă altul. Drum de o zi pe jos!

Periseră peste 20.000 de oameni. Erà urgia lui Dumnezeu. Şi după atâta svârcolire şi atâta moarte de om, creştinii nu se aleseră decât cu o singură redută cucerită — şi, şi acea de Români — şi li se tăiase orice nădejde de a se mai prinde de piept cu Osman.

Creştinii asvârliseră grozăvenie de batalioane asupra capului lui Osman, asvârliseră cinci zile de-a rândul ploaie de ghiulele şi de obuzuri de cinci sute de tunuri asupra redutelor lui, şi iată la urmă nu numai că n'au putut să-i intre în casă, dar nici în curte nu i-au intrat, ba nici pe aproape măcar n'au putut să ajungă. Iar Osman erà tot în Plevna, mai îndărătnic şi mai sumeţ decât mai înainte.

Şi Ruşi şi Românii se luptară cu multă vitejie şi au

dovedit că ştiu să moară, dar şi Osman s'a apărat cu atâta bărbăţie încât îngrozise pe ai noştri şi puse în uimire lumea. Cu toată ura noastră împotriva lui, generalii creştini, ai Ruşilor şi ai noştri, se uitau la Osman ca la o icoană şi nu ştiau cum să-i mai laude purtarea şi mintea. Duşman ne erà dar om care îşi apără şi el ţara lui; şi păgân erà, dar soldat care îşi face datoria pentru care a jurat.

SVÂRCOLIRI PE SUB PĂMÂNT

I.

O săptămână încheiată duseră bieţii oşteni din Griviţa noastră o viaţă ca vai de ei. Ziua şi noaptea erau împroşcaţi cu ghiulele şi cu obuzuri de Turcii din Plevniţa, iar focurile de puşcă nu încetau de loc. Cât erau nopţile de mari, stăteau cu armele în mână, căci nu ştiau ceasul în care vor năvăli Turcii asupra lor. Pe lângă ploaia cerului şi focul Turcilor mai sufereau şi de altele. Trupurile moarte ale celor căzuţi în ziua de 30 August, stăteau şi acum pe câmpul deschis de pe lângă redută şi pe dealul din faţă, şi de câte ori ieşiau ai noştri să le adune, Turcii începeau din toate întăririle lor să asvârle plumbi şi obuzuri. Numai noaptea, pe furiş, mai îndrăzneau ai noştri să se arunce pe ici-colo, ca să aducă vr'un mort în redută.

Degeaba ridicau ai noştri steag alb al păcii şi cel cu crucea roşie, căci Turcii trăgeau în sanitari şi în steaguri. Şi degeaba i-au trimis soli lui Osman cerându-i să se ţie de legământul făcut cu Ruşii, că va păstrà toate obiceiurile îngropării în timp de războiu. Osman răspundeà că el a făcut legământul cu Ruşii, nu cu Românii.

Cadavrele putreziseră şi umplură aierul de miros greu. Se adunaseră vulturi la cadavre; şi cu tot sgomotul puştilor, într'una sporiau nourii de corbi ce se adunau dinspre munţii

Balcanilor. Românilor le erà mai mare milă când vedeau pe fraţii lor mâncaţi de pasările cerului, şi n'aveau bieţii nici o putere să-i îngroape.

Apoi, cei din reduta noastră nu puteau eşì din redută, căci toate împrejurimile ei erau sub bătaia puştilor şi tunurilor turceşti. Neputând să aibă drum pe nicăeri la tabăra noastră, ei nu-şi puteau aduce mâncare şi muniţiuni. N'aveau nici apă de băut: drumurile la isvoare erau în mâna Turcilor. Numai noaptea se furişau din redută, de aduceau apă de pe dealuri ori muniţiuni din tabără, dar şi atunci le mergeà rău, căci Turcii, îndată ce îi simţeau, deschideau focul din toate părţile.

Aşà nu erà de dus. Trebuiau să-şi schimbe viaţa. Să iasă din Griviţa şi s'o lase iarăşi în mâna Turcilor? Ar fi fost ruşine. Dar nici nu se gândeau la asta, se gândeau să nu s'astâmpere nicidecum, până n'or pune mâna pe Plevniţa, ca să aibă pace odată.

Intr'o Marţi cucerirà Românii Griviţa şi tot într'o, Marţi la o săptămână, hotărâră să isbească Plevniţa pe care nu o putură cucerì batalioanele lui Şonţu şi Mărăcineanu.

Erà însă greu lucru. Deoparte, ajutor din tabăra nu puteau să aibă; de alta, locul deschis dintre redute, cam vr'o 500 de metri, erà drum preà lung în vreme de năvală, erà cu neputinţă să-l străbată sub ploaia de foc a Turcilor. Acest drum trebuià scurtat, şi un alt drum trebuià făcut, ca să aibă pe unde venì ajutoarele din tabără fără ca să le vadă Turcii.

Miercuri, a doua zi după intrarea lor în redută Românii s'apucară cu virtute să-şi întărească parapetele spre partea Turcilor. Până acum parapetul erà mai puternic şi mai înalt spre Răsărit, de oarece pe partea aceea năzuiseră Românii asupra Turcilor, acum trebuià întărit parapetul despre Miază-noapte, căci de partea asta erau acum duşmanii. Toată ziua de Mercuri au lucrat Românii la redută. Unii săpară şanţuri în faţa redutei, alţii umplură sacii cu pământ şi făceau din ei pereţi, alţii cârpiră stricăciunile pricinuite

de tunuri, dincolo aşezau tunurile în ferestruele parapetului, prin redută adunau noroiul, asvârleau morţii peste metereze, scurgeau băltile, îşi aşezau cu rânduială mărunţişurile lor şi ale Turcilor câte le găsiră împrăştiate.

Seara isprăviră cu reduta. S'apucară acum să sape drumul spre tabără. Toată noaptea au săpat şi au ridicat pământul, făcând adăposturi înalte spre partea Turcilor. Ziua n'au putut să lucreze din pricina focului turcesc. Au lucrat însă nopţile, Joi, Vineri şi Sâmbătă. Drumul acesta mergeà deadreptul la reduta noastră dela movilă. Duminecă noaptea drumul erà gata, aşà că, pitiţi pe după zidul de pământ, flăcăii noştri puteau umblà în voie dela redută până într'o vale scutită, şi de aici la tabără.

Tot Duminecă noaptea au început să sape şanţurile de apropiere între reduta noastră şi a Turcilor. Dela colţurile Griviţei aveau să sape două şanţuri depărtate unul de altul, iar la capetele lor, pe mijlocul câmpiei dintre redute, aveà să se mai sape un şanţ care să le lege pe aceste două, o aşà numită **paralelă.** Lungimea celor două şanţuri aveau să fie de 120 metri. Astfel, în ziua năvalei Românii în loc s'alerge dela redută pe câmp deschis, un drum de 500 metri, vor merge prin şanţuri până la mijlocul câmpiei, se vor adunà în paralelă şi de aici vor răsărì deodată din pământ şi vor da goană spre reduta Turcilor.

Săparea acestor şanţuri a fost peste măsură de anevoioasă. Turcii îndată ce prinseră de veste că se face săpături de apropiere spre el, au sărit cu toţii pe parapet şi par'că voiau să aprindă lumea, cu atâta mânie trăgeau cu puşca spre ai noştri. Asta erà Duminică mai spre seară.

Săpătorii şi-au întrerupt lucrul, dar mai spre zori au început iarăşi. N'au putut însă să lucreze mult, căci Turcii din nou deschiseră focul rănind mai mulţi săpători. Dar ajunseră cu şanţurile până la îndepărtarea de 120 de metri. Luni peste zi, săpătorii n'au putut să înainteze, deaceea au început să lărgească şanţurile făcute. Luni noaptea s'a început săparea paralelei, dar, ea a rămas neisprăvită, fiindu-le cu neputinţă

săpătorilor să mai steà în focul turcesc. Iar a doua zi, Marți după hotărârea luată mai de dinainte, aveà să se deà năvală.

II.

Marți, până în ziuă tunurile noastre începură să bată reduta turcească, isbind-o cu nădejde pe partea de către care aveau să vie batalioanele. Tunurile, care nu puteau bate spre partea asta, se apucară de gâlceavă cu tunurile turcești, ca să le ție pe loc și să nu le dea răgaz de amestec în lupta pedestrimii.

In vremea aceasta trei batalioane erau adunate tiptil prin șanțurile de apropiere și în paralelă. In paralelă erau ascunși dorobanții din Neamț și din Suceava; ei aveau să sară mai întâiu, ca ochitori. Intr'un șanț erau ascunși dorobanții din Râmnic, care aveau să s'asvârle cu baionetele, îndată după ochitori, când se va da semne cu trâmbița. Intr'alt șanț erau flăcăii de linie, mehedințenii, cari aveau să s'arunce în foc numai dacă nu vor izbândì dorobanții.

Iar pe drumul șănțuit până la tabăra noastră steteà ascuns regimentul al șaptelea de linie, gata să sară și el la primejdia din urmă.

Pe la amiazi, tunurile noastre tăcură. Atunci strigând **ura!** dorobanții din paralelă ies din șanț și încep să fugă spre reduta Turcilor. Dorobanții din Suceava se reslățesc pe câmpie, cu baionetele pe pușcă, fără să tragă foc, și se reped la șanțul redutei. Drumul erà scurt și într'o clipă ei sosesc la șanț. In marginea șanțului o samă încep să tragă cu pușca, o samă s'asvârli cu baioneta spre apărătorii șanțului, și se încinge lupta de-aproape.

Maiorul dorobanților din Suceava și Neamț, Nicolae Ion, stând c'un picior pe coama șanțului, se pleacă și isbește cu sabia pe ofițerul turc din față. Indată se îngrămădesc pe lângă maior dorobanții și încep să arunce fașine. Căprarul George Ciucă, un voinic de moldovean din Pleșeștii Sucevei,

în învălmășag, e asvârlit de ai noștri în șanț. Din întâmplare, el căzù în picioare, și se vede, că zăpăcit de spaima locului unde se pomenì de-odată, începù să care la pumni nizamilor, și pe care cum îl isbeà, îi îmbătà de cap. După ce s'asvârli sergentul Burduja Dumitru și străpunse pe vre-o doi Turci cu baioneta, strigând mereu: „Dați de vale, Boroeni. El își chemà tovarășii din sat. La a treia împunsătură i se rupse baioneta, și atunci întoarse patul puștii. Boroenii săi săriră, dar cu ei de-odată toți câți mai erau vii din batalion.

Atunci văzură ai noștri un nou chip de luptă, pe coama șanțului unde steteau Harapii și ochiau. Intr'o vreme, un dorobanț puternic și întunecat la vorbă și la chip unul Gheorghe Ciobanu din Buhuș, apucase pe un harap de picioare — cum i-o fi căzut harapul în mână — și se învârteà cu el și izbeà pe ceilalți harapi, par'că s'ar fi apărat de câini cu bățul.

In urmă a căzut Ciobanu cu Harap cu tot în șanț.

Mai veselă a fost întâmplarea altui Harap, pe care îl apucase căprarul Vasile al Ilincei de o mână, pe semne ca să-și facă loc, și-l izbì îndărăt între dorobanți. Erà un buzat mititel și slab: se împiedicară de el vr'o câțiva dorobanți și-l călcară în fuga lor, dar harabul în urmă sări în picioare și dete să fugă spre șanțul turcesc. El spre șanț, ai noștri spre șanț, și se trudeà harapul să scape de unde erà. Sergentul Simion Taftă începù să strige: „Dați în el băeți!“ și spun cei ce trăesc dintre câți au văzut pe harap, că se înveseliră de fuga harapului, căci fugeà bietul ca un smintit alăturea cu dorobanții. Se vede că nu-i erà tocmai îndemână între dorobanți. Dar a avut noroc, căci a sărit în șanț la ai lui.

Moldovenii au nume mai frumoase decât Muntenii, căci și-au păstrat poreclele ca nume, și n'au năzuit să se cheme cu toții la fel ca Muntenii. Și erà frumos să asculți chemările pe nume ale ofițerilor, când își îndemnau oamenii să sară în foc.

Erà unul Ion Miercuri din Răvăşani care scăpase ieri ca prin minune de un glonţ în vremea cât erà străjer în şanţ cu unul Pavel Marţ din Ruginoasa. Pe Marţ l'a omorât glonţul. Iar astăzi, Ion Miercuri tot n'a scăpat de moarte, căci a fost printre cei dintâi care s'a asvârlit în şanţ. Şi eşise vorba după aceea printre Suceveni, când se gândeà la morţii lor: Bietul Marţ a murit Luni, iar nenea Miercuri a murit Marţi.

Pe coama şanţului izbeà cu patul puştii în Harapi unul Vasile Ursu din Fântâna-Mare, şi izbind îşi tot cântà singur: Hai izbeşte Ursule, sări de grabă Lupule, nu te lăsà, Corbule! Tovarăşii de pe lângă el se numeau într'adevăr aşà.

Sergentul Petre Loghin erà isteţ la vorbă, şi până n'a fost străpuns de baionetă, îşi tot îndemnà oamenii cu gluma. Când a văzut pe George al lui Găină din Bogdăneşti asvârlindu-se spre şanţ, a strigat: „Haida, zboară Găină, zboară!" şi întorcându-se spre dreapta;

„Cântă-le, Scripcă, de petrecanie!" Bietul Scripcă, om mai în vârstă, din Ruginoasa, n'a apucat să cânte multe, căci a căzut lovit de glonţ în clipa aceea.

Şi prin şanţ, în învălmăşeala cea mare, s'auzeau vorbe de acestea. Mulţi dintre oameni se numeau după mame ori după neveste, şi cum îşi strigau unii altora, să păreà că prin şanţ sunt numai femei, „Sări, Dochiţă; haide Măriucă; străpunge-l, Anghelină!"

S'a potrivit că Gheorghe al Dascălului din Şaru, s'asvârlise spre un ofiţer turc, dar fiind izbit de-un glonţ de revolver a căzut. Erà numai rănit, şi avù puterea s'apuce cu amândouă mânile de peste fluerile picioarelor pe ofiţer şi să-l ţie locului. Se asvârli atunci Grigore Popa din Vlădeşti spre ofiţer, care trăgeà cu revolverul, dar nu se puteà mişcà. Şi strigă sergentul Ion Chiriac, alergând şi el: „Ţine-l bine, Dascăle, fă-i prohodul, Popo!"

III.

Turcii de pe parapetul redutei vărsau gloanţele ca grindinea asupra Românilor cari nu intraseră încă în şanţ iar cei din şanţ se apărau cu baioneta.

După ce însă ai noştri sărirà în şanţ. Turcii de pe parapet, ne mai putând să tragă spre ai noştri căci ar fi lovit şi într'ai lor, eşirà cu mare strigăt şi cu multă năvală din redută şi venirà 'ntr'ajutorul celor din şanţuri.

Căpitanii Năstase Ion şi Ioachim Rusu îi văzură şi ocolind şanţul, le eşirà înainte cu o mână de oameni. Ei trecură peste grămada de faşine, dar Rusu căzù rănit de glonţ şi se prăvăli în şanţ. Un redif se repezì de departe spre căpitanul Năstase cu baioneta, dar soldatul Teodor Dârju, văzându-l îi sărì în cale şi-l ghiontuì cu patul puştii în fălci de-l răsturnă plin de sânge. Căpitanul apucase să se deà într'o parte de izbitura Turculuì, dar alunecând pe sânge, căzù jos în genunchiu şi acolo rămase, căci în clipa aceea l'a trăznit un turc cu patul puştii în ceafă şi i-a rupt oasele gâtului.

In clipita următoare răsare din şanţ maiorul Niculae Ion, cu obrazul numai sânge cu bluza toată sfâşiată, plin de noroi şi fără chipiu. După el, gloatele. Scăpase ca prin farmec de câteva baionete; a fost izbit însă în două rânduri cu pumnii în obraz. In fruntea dorobanţilor săi, se apucase c'un sergent turc de gât şi în svârcolire îşi sfâşiară amândoi hainile, apoi fu azvârlit în noroi. Trecuseră peste el şi Turci şi Români, şi căzură morţi în vremea aceasta doi sub-locotenenţi, Valen-lineanu şi Dănescu.

Să contenim aici cu povestirea, ca să ne întoarcem la celelalte batalioane.

In clipita în care a sărit Ion Niculae cu ai săi în şanţul turcesc, din paralela noastră ieşirà cu mare strigăt dorobanţii munteni, în cap cu maiorul Handoca, şi începură să alerge spre redută.

Turcii îi întâmpinară cu salve de puşti, tunurile de pe

dealuri începură să-i bată în coasta stângă. Seceraţi ca snopii, de focul turcesc, dorobanţii ce răriră dintr'odată; maiorul Handoca, izbit de un glonţ, căzù rănit şi rămase jos.

Atunci compăniile şovăiră. Căpitanul Ionescu însă, în fruntea companiei lui, sărì înainte: un plumb venì şuerând şi trântì pe căpitan la pământ. Locotenentul Rătescu îşi asvârlì compania înainte dar fu rănit şi el, şi compania stătù pe loc. Neputând să înainteze, întreg batalionul s'a culcat atunci pe pământ, ca să scape de gloanţe.

Aceştia stăteau acum pe loc, aşternuţi câmpului, şi Nicolae Ion cu ai săi erà lăsat singur pe sub redută.

Cârmuitorul luptei, colonelul Sachelarie, dete atunci poruncă să iasă din paralele al treilea batalion, al maiorului Bădulescu. Batalionul sărì repede şi în pas alergător începù să fugă spre redută. Locotenentul Călinescu, un ofiţer de ordonanţă al Domnitorului nostru, alergà înaintea batalionului: el ceruse însuşi să i se facă onoarea să meargă în luptă, Căzù însă dela cei dintâi paşi, izbit drept în mijlocul frunţii de un glonţ. Cu toate că amândoi căpitanii celor două compănii de dinainte, Mihăescu şi Davidescu, căzură răniţi, companiile mergeau înainte . . . Dar aşà de omorâtor erà focul turcesc, încât nici acest batalion n'a putut să înainteze şi abià ajunse până unde erà culcat batalionul lui Handoca, abià ajunse să-l ocolească şi să treacă puţin înainte, şi trebuì să se aştearnă şi ei pe pământ.

Acum steteà şi acest al doilea batalion pe loc şi Niculae Ion cu ai săi erà lăsat singur în mâna morţii sub redută.

Comandantul luptei mai aveà rezervele. Să le bage şî pe ele în foc? Văzând că amândouă batalioanele trimise într'ajutor nu înaintează şi că lupta e desnădăjduită, dete poruncă batalionului maiorului Pega se iasă la larg. Acest batalion dintr'al şaptelea de linie, aşezat în dosul redutei noastre, eşì grăbit din şanţuri şi ocolì reduta cu multă greutate, fiind mare îmbulzeală de soldaţi de-ai garnizoanei pe lângă redută. Răzbì printre ei şi fiindcă nu mai erà vreme

se intre prin şanţurile din apropiere, el fu silit s'alerge pe câmp deschis. Bătut din coaste de tunurile din Bucova şi din faţă de tunurile Plevniţei, acest batalion scăzut de tot, n'a putut să înainteze decât până la paralelă — adică până acolo de unde porniseră celelalte trei batalioane — şi trebuì să steà şi el pe loc.

IV.

Acum stăteau, unul după altul înşirate pe câmp trei batalioane culcate pe jos, şi bieţii dorobanţi ai lui Ion Niculae erà singuri sub reduta Turcilor. Spun ofiţerii, că focul turcesc niciodată n'a fost aşà de puternic şi de mânios ca acum, par'că s'adunaseră toate zecile de mii de oşteni ai lui Osman într'un singur loc.

Se întâmplase că toate aceste trei batalioane culcate să fie de Munteni. De aceea Moldovenii lui Ion Niculae s'au plâns că „i-au lăsat Muntenii la peire".

In vremea aceasta Moldovenii lui Ion Niculae, străbătură locul dintre şanţ şi redută, începură să se urce ici colo câte unul pe zidul cel drept ca peretele. Ei se mai luptau în pierzarea minţii, căci acum nici de scăpare nu erà vorba, necum de biruinţă. Toţi patru comandanţii de compănii căzuseră, căpitanul Năstase Ion mort, iar ceilalţi trei căpitani, Ioachim Rusu, Vasile Andreescu şi Hacic au fost duşi la ambulanţe. Compăniile fură cârmuite de singurii ofiţeri, de un locotenent şi trei sublocotenenţi; dar locotenentul căzù rănit, iar toţi sublocotenenţii rămaseră morţi pe sub parapet.

Ca şi la întâia năvală la Plevniţa, batalionul rămas fără ofiţeri a fost dus înainte de sergenţi şi de căprari, până mai erau şi de aceştia. Svârcolirea erà fără nici o ţintă, soldaţii se luptau numai ca să ucidă şi să se apere de moarte; copleşiţi cu totul ei se sbăteau în ghiarele morţii. Plecaseră o mie de oameni, şi căzuseră opt sute — şi cei două sute rămaşi, gâfâind de oboseală şi plini de sânge, se mai băteau,

se băteau ca orbii nechibzuind unde lovesc şi nesimţind că sunt loviţi.

Maiorul Ion Niculae se ţinù tot în fruntea lor, şi atâta vitejie năzuise spre şirurile Turcilor şi atât de mult îi amărâse cu avântul, încât la urmă când îl văzură străpuns de baionetă şi căzând pe spate, săriră la el cu topoarele şi-i despicară capul, ciopărţindu-l în bucăţi. Inşişi ofiţerii turci îl ciopârciseră, dintâiu pe el, apoi pe căpitanul Ion Năstase, căci vruse Dumnezeu să cază viteazul maior chiar în locul unde-i căzuse mai înainte căpitanul.

Săriseră într'acest timp şi batalioanele din urmă, cari se aşternuseră câmpului. Degeaba însă se opintiră să stavilească împotrivirea Turcilor şi degeaba le-a fost toată stăruinţa şi statornicia. Săriră acum şi rezervele turceşti, alergară într'un suflet la reduta companiei din tabăra întărită dela Bucova şi însuşi Osman fu înştiinţat să trimeată batalioanele de sprijin.

Domnitorul nostru, cât a ţinut lupta stete în dosul redutei noastre pe un colnic şi privegheà lupta. Văzând El că nu e cu putinţă să se mai prelungească o luptă zadarnică şi că Turcii se îngrămădesc tot mai mult, a dat poruncă de retragere, ca să nu-şi dea peririi batalioanele aşà de cumplit ameninţate.

Un batalion din garnizoana Griviţei eşì atunci şi sprijinì retragerea. Batalionul dorobanţilor din Râmnic trebuià sprijinit mai ales, fiind mai sub redută — batalionul Moldovenilor nu puteà să mai fie mântuit, erà jertfit cu totul. In retragere, dorobanţii adunaseră pe cei răniţi de pe câmp, pe câţi putură; răniţii din şanţuri rămaseră acolo şi furà măcelăriţi de Turci. Pe Moldovenii lui Ion Niculae, câţi apucară să se retragă de sub redută peste şanţ, îi aduseră dorobanţii din celelalte batalioane parte în braţe, parte târându-i, căci într'atâta erau de obosiţi, de nu se puteau ţine pe picioare.

Intre ofiţerii răniţi, aduceau ai noştri şi pe căpitanul Bogdan un ofiţer de ordonanţă care fiind trimis de Domnitorul nostru să-i aducă veşti de pe câmpul de luptă, se alipì de dorobanţii râmniceni şi se rugă să fie lăsat să intre şi el în foc. Am spus mai înainte, cum alt ofiţer de ordonanţă, locotenentul Călinescu, făcù acelaş lucru şi căzù izbit de glonţ. Căpitanul Bogdan erà izbit de două gloanţe şi pântecele sfâşiat de ele, încât îi curgeau maţele. Dus în spital chiar în acea zi fu cercetat de Domnitorul nostru, care însuşi îi puse crucea Sfântului Gheorghe pe piept — dar peste noapte căpitanul a murit.

V.

Se luptaseră Românii şi de astă-dată şi cu vitejia aceea pe care o vădesc numai oştirile vechi şi de veacuri încercate în luptă. N'au dobândit nimic, e adevărat, dar au dat dovezi că sunt vrednici de izbânzi şi că ştiu să moară.

Vrednica făptuire a căpitanului Bogdan şi a locotenentului Călinescu mărturiseşte pornirea spre fapte viteşti a Românilor. Ei erau ofiţeri însărcinaţi să ducă porunci dela Domnitorul nostru la cârmuitorii luptei şi să ducă dela aceştia veşti la Domnitor. Dar amândoi au cerut să fie lăsaţi să meargă alături cu soldaţii în foc. „Ce frumos se înşiră batalionul când pleacă", zise căpitanul Bogdan, şi cu lacrimile în ochi se rugă ca un copil de teamă că nu i se va da voe să meargă şi el în luptă.

Şi nu s'au dus în foc numai de fală. Călinescu alergà în fruntea batalionului; şi cel d'întâiu glonţ, care a plecat din reduta Turcilor s'a oprit drept în fruntea celui ce erà mai în frunte, şi Călinescu a căzut trăznit de-odată.

Faptele acestor doui ofiţeri n'au fost singuratice. Tot aşà a făcut şi maiorul Şonţu la 30 August. Dealungul povestirii luptelor, se vor vedeà şi alţi ofiţeri cari s'au rugat să fie lăsaţi în luptă. Ar aveà destul ce să scrie, cine-ar scrie anume despre felul cum ofiţerii se întreceau care de care să li se dea locul cel mai primejduit al luptei. Iar dintre toate, mai de laudă e frumoasa făptuire a maiorului Giurescu la Rahova.

Avântul ofiţerilor însufleţeşte pe soldaţi; şi ori cât de buni şi de voinici ar fi soldaţii, inima lor scade, când ofiţerii n'au inimă destulă. In rândul trecut tot la Plevniţa căpitanul Valter Mărăcineanu şi maiorul Şonţu şi-au dus luptătorii în foc cu nespus avânt şi au murit în faţa lor a tuturora. Acelaş avânt l'au avut acum maiorul Ion Niculae şi căpitanul Năstase. „Tot înainte copii!" sirigà Şonţu murind de glonţ; „tot înainte copii!" a strigat şi Ion Niculae, în vreme ce scoţându-şi batista ca să-şi şteargă sângele şi sudoarea depe înfierbântata frunte, căzù străpuns fără de veste cu baioneta. Toţi aceşti patru ofiţeri avură aceiaşi soartă; la aceiaşi redută îşi văzură compăniile nimicite cu totul, fără ajutor din urmă; toţi patru periră în vederea tuturor compăniilor şi fură apoi tăiaţi în bucăţi de păgânii din redută.

Şi cu ce inimă s'a bătut oştenii cei de rând! Când s'a asvârlit în şanţ căprarul Ciucă, şi-a uitat de puşcă şi în mânia lui a început să isbească orbeşte cu pumnii, iar la vederea asta, moldovenii sărirà cu toţii grămadă în şanţ şi ca şi când n'ar fi ştiut pân'acum lucrul acesta, ca la poruncă îşi întoarseră toţi puşca şi începură să izbească fără milă cu patul puştii. Spun, că pe coama şanţului, Vasile al Moşneagului, scăpându-i puşca, se repezì şi apucă deodată pe doi Turci de gât, sugrumându-i de beregată, şi neştiind ce să facă, îi tot împinse spre şanţ, dar într'astă vreme îl apucase şi pe el de gât un turc. Galben-vânăt de sugrumătură el tot împingeà înainte pe cei doi Turci şi mai galbeni. Iar, când a căzut Turcul care-l strângeà de gât, izbit de un Român, Vasile al Moşneagului dete Turcilor din mâinile lui vânt şi-i prăbuşì în şanţ. Alergă apoi şi asvârlì unul după altul vr'o cinci Turci în şanţ, iar cu al şaselea a căzut şi el.

Dintre zece sergenţi, câţi aveà batalionul, opt muriră acolo sub redută, iar doui, răniţi de moarte, periră în spital. Fapta unuia dintre ei, a lui Burduja, am spus-o mai înainte, Burduja, erà din satul Boroia; în batalion nici

dintr'un sat nu erau atâţia oameni ca din Boroia — şi aveau doui sergenţi. Deaceia erau mândri Boroenii. Acesta, al doilea, Tudor Nicolae, când s'a dat semnul de retragere, deşi rănit tare, a apucat de gulerele bluzei pe doui răniţi de moarte din satul lui şi a început să-i târâe după el, ca să-i scape. Şi l-a adus până la un loc, dar fiind lovit în spate de un glonţ a căzut mort. Când i-a adunat sanitarii, mai pe urmă, cu toate trudirile lor n'au putut să desfacă mâinile sergentului din gulerul bluzei celor doui, aşà îşi încleştase mâinele în haine, şi au fost siliţi sanitarii să tae bluzele ca să descleşteze pe sergent. Şi l'au îngropat aşà, cu pumnii strânşi şi în fiecare pumn cu câte o bucăţică de bluză, ca mărturie pe ceea lume de câtă dragoste avuse să-şi mântue fraţii!

O frumoasă pildă de iubire frăţească au văzut, pe timpul retragerii, batalionele din frunte. Căzuse un soldat — moldovean din batalionul lui Niculae Ion — pe locul cel neted din faţa redutei. Fratele său obosit peste măsură, se repezì să-l ia în spate. Neputând, îngenunche lângă mort şi începù să tragă focuri spre şirurile de Turci cari înaintau. Părându-i-se, poate, că gloanţele turceşti izbesc în trupul mortului său frate, se sculă de unde erà şi din nou se aşeză în genunchi între mort şi Turci, par'că voind să apere pe mort de gloanţe cu propriul său piept. Degeaba îi strigau ai noştri, cari se tot îndepărtau, degeaba îl chemau să lase pe mort şi să intre în şiruri, el trăgeà într'una focuri desnădăjduite cu o nespusă iuţeală spre Turci. In urmă îl răsturnară gloanţele, şi în curând peste trupurile amândorora trecură şirurile de Nizami. Aceşti soldaţi erau Toader şi Niculae ai Diaconiţii.

Dintr'acest batalion de Moldoveni n'au rămas teferi decât doui ofiţeri, un căpitan şi un sublocotenent. Şi din o mie de oameni n'au rămas decât 140. Batalionul s'a purtat aşà de vitejeşte, încât a fost luat ca pildă de vitejie şi de credinţă. Domnitorul nostru a împărţit însuşi cu mâna Sa celor mai distinşi dintre soldaţii câţi au rămas în viaţă, opt

medalii „Steaua României“ şi douăzeci şi patru de medalii de argint „Virtutea militară“, iar ofiţerii întregului regiment au fost decoraţi.

VI.

Văzuseră ai noştri că reduta Plevniţei nu se poate cuceri cu năvala. Dar nu voiră s'o lase necucerită, şi de aceea se puseră cu temeiu să-şi facă şanţuri de apropiere ca să-şi scurteze tot mai mult drumul şi să micşoreze câmpul deschis peste care aveau să dea năvală.

O lună încheiată au trăit ai noştri numai sub pământ, săpând zi şi noapte la şanţuri şi paralele. Iar când au crezut că sunt destul de aproape, au mai încercat odată să dea asalt, şi n'au avut noroc nici atunci, şi în urmă şi-au luat gândul s'o mai isbească. Şi până la căderea Plevnei, Plevniţa Turcilor a rămas în picioare, nesupărată de ai noştri, dar supărând necontenit cu tunurile ei reduta noastră.

Pe lângă compăniile de geniu, lucrau câte trei patru compănii de pedestrime, schimbându-se mereu ziua şi noaptea. Tot câmpul dintre redute îl făcură numai şanţuri, în cruciş şi în curmezis, şi împletite în toate chipurile. Lucraseră câte opt sute de oameni şi ziua şi noaptea o lună de zile.

Ziua lucrurile mergeau încet şi cu multă băgare de seamă, din pricină că Turcii trăgeau focuri spre săpători. Toată ziua stăteau la pândă Turcii pe parapet, şi unde zăreau ori vreo lopată eşind din şanţ pe d'asupra pământului, ori vr'un chipiu, îşi îndreptau piumbii într'acolo.

Noaptea săpau mai în linişte. Dar când erau nopţi senine şi luminate de lună. Turcii îi zăreau şi-i împedecau, omorând de multe ori pe lucrătorii mai din frunte. Cu cât eră noaptea mai întunecată, cu atât eră mai bine pentru săpători, cu toate că eră muncă nespus de grea, să sapi prin întuneric ca în mormânt, fără pic de lumânare, ca să nu te ştie Turcul unde eşti; să chibzueşti mereu cât de tare dai cu

sapa ca să nu făci sunet; să nu îndrăzneşti să vorbeşti de loc, ca să nu ţi se audă glasul; şi să n'ai repaus noaptea întreagă, ca să faci ce nu poţi face ziua.

Erau lungi şanţurile, căci făceau cotituri într'una, erau adânci cât să poată umblă prin ele omul cel mai înalt fără să se vadă, şi erau largi de puteau să meargă printr'însele trei care alături. Ce de săpătură! Iar pământul săpat nu puteau să-l asvârle afară, ca să nu se cunoască locul unde se sapă, ci trebuiau să-l care prin şanţuri până la reduta noastră, şi apoi să-l asvârle într'o vălceà de după redută.

Mai bine război şi pcrire de oameni, decât o muncă aşà de urgisită şi de grea! Şi cu toate acestea, dorobanţii munceau veseli, munceau mai mult decât li se cereà. Vorba lui Peneş Curcanul! Nici unul însă, dragi copii, nici unul nu se plânge!

Nu s'au plâns, cu toate că munca li se făcuse, cu vremea întreit de grea. Cum dela Sfântul Dumitru începuse o ploaie amestecată cu zăpadă, şi un vânt ascuţit băteà dealungul văilor. Se umpluseră şanţurile de noroiu, şi bieţii flăcăi cari săpau pe acolo, stăteau ziua întreagă în apă până la glesne, şi multora le degerau picioarele, iar cei ce cărau pământul ori scândurile şi faşinele trebuitoare lucrării, bălăceau până în genunchi în noroiul făcut de umbletul atâtor sute de oameni. Iar deasupra lor curgeà cu nemiluita ploaie şi iarăşi ploaie, şi ei uzi până în măduva oaselor gâfâiau sub greutatea sacilor umpluţi cu pământ, în vreme ce gloanţele turceşti le şuerau pe lângă urechi şi-i petreceau şi în jos şi în sus pe cale.

De atâta ploaie se muiase pământul şi se prăbuşeà. Oamenii, cari munciseră atâta să sape, îşi vedeau într'o clipă risipită toată munca prin surparea pământului, şi trebuiau să înceapă din nou ca să dreagă şanţul ruinat.

Şi au muncit mereu, şi au muncit cu nădejde, şi s'au apropiat de multe cărări deodată până la o asvârlitură de piatră de reduta Turcilor.

De câteva ori au fost nevoiţi să sape şi unde nu voiră.

Turcii, adică, începură să sape şi ei şanţuri de apropiere către noi. Ai noştri pândeau încotro îşi săpau şanţul, şi apoi începeau să sape un şanţ de-a crucişul şanţului turcesc ca să-l tae. Şi unde se întâlneà şanţul nostru cu al lor, se făceà moarte de oameni, acolo sub pământ, căci se pomeneau deodată şi Turci şi Români în gura şanţului. Şi-i dovedeam pe Turci, şi ne grăbeam şi noi şi ei să închidem acolo şanţul, cu pietre, cu saci umpluţi cu pământ, cu lemne — căci precum nu îndrăzneam noi să intrăm în şanţul lor, tot aşà nici ei într'al nostru.

La urmă, ai noştri scoaseră toată împletitura aceea de şanţuri, într'o piaţă, Săpaseră adică un loc larg cât ar puteà să coprinde 8—10 case, adânc şi acoperit cu bârne şi cu saci de pământ, la vre-o 60 de metri departe de redută, şi acolo se adunaseră batalioane de pedestrime şi stăteau ca într'o cetate. Cât ţineà ziua lui Dumnezeu, Turcii trăgeau spre piaţa asta, aruncau din redută bombele cu mâna iar ai noştri răspundeau, şi se gâlceveau aşà de aproape căci li se auzeau vorbele cari erau înjurături mai ales. Şi se certau şi se ocărau şi se împroşcau cu plumbi toată ziua, nu fără pierdere de vieţi, căci din când în când plumbii tot mai nemereau pe câte unul.

La amiazi, când mâncau ai noştri, se întâmplà că se rătăceau plumbii turceşti prin ceaunul de mămăligă şi prin ciorbă. Işi scoaseră, bieţii vorba glumeaţă că la amiază mănâncă borş cu plumb, iar seara plumb cu borş. Erau glumeţi şi-acolo, după felul mucalit al Românului, şi nu se lăsau de drăcii cu toate că erau în gura morţii.

VII.

Când au crezut Românii că sunt apropiaţi îndeajuns de reduta Turcilor au încercat să mai dea odată năvală asupra ei.

Se alesese pentru năvală o zi de Vineri — tocmai cu o săptămână înaintea sărbătorii Sf. Paraschiva.

Turcii aveau sărbătoare în ziua asta, nu numai obicinuita lor Vineri, pe care o ţin ca noi creştinii Duminica, dar şi un praznic mare de-al lor, Ramazanul ţinut cu multă cucernicie şi rugăciune. Crezură ai noştri că vor puteà lovì fără veste pe Turci, găsindu-i în mână cu biblia lor nu cu armele. Şi într'adevăr Turcii erau la rugăciune când i-au lovit ai noştri.

Românii s'adunaseră, cu multă linişte în piaţa lor, rânduiţi pe compănii — la o asvârlitură de piatră departe de redută — şi tocmai când erà soarele cruce la amiazi, eşiră dorobanţii din Vlaşca şi din Teleorman şi deteră năvală. In rând cu ei erà o companie de oameni cu scări, cu saci umpluţi cu câlţi şi cu faşine.

Alcătuirea acestei compănii e o pildă frumoasă de credinţă şi de vitejie. Cei din companie erau flăcăi de prin mai multe regimente, cari s'adunară de bunăvoe şi se 'mbiară să meargă'n foc. Un locotenent umblà din regiment în regiment, întrebând: Cine vrea dintre voi să intre de bunăvoe în luptă? Şi din toate părţile răspundeau voinicii, aşà că la urma urmei, mai toţi erà gata să sară în foc. S'au ales apoi cei mai sprinteni.

Dorobanţii de data asta nici n'aveau puştile încăcate, ca să tragă focuri şi să deştepte pe Turci. Nici nu erà nevoie de plumb, căci din piaţa noastră puteai s'ajungi din câteva sărituri la şanţurile turceşti, iar acolo erà nevoie numai de baionetă.

Ca vântul de iuţi s'asvârl dorobanţii din paralela lor, repezi ca o furtună străbat câmpia şi cât ai bate în palme ajung la şanţurile turceşti. Repezi au fost Românii, dar Turcii au fost şi ei repezi.

Abià zăriră pe Românii ivindu-se din şanţul lor, şi asvârlind cărţile de rugăciuni, săriră cu multă strigare pe parapet şi deschiseră un foc pustiitor. Şi dintr'odată se porniră şi tunurile dela Bucova doborând rânduri întregi din batalioanele noastre. Incepură să urle şi grozavele tunuri numite „dela şoseà“ — nişte tunuri foarte mari al căror vuet erà înzecit

mai puternic decât al tunurilor obicinuite — şi pe care nu le întrebuinţă decât la zile mari. Iar azi eră zi mare a Turcilor, şi praznic!

Dorobanţii din Vlaşca şi din Teleorman apucară să ajungă la şanţul turcesc. Dar celelalte batalioane cari cum se iveau de sub pământ, erau potopite de focul puştilor şi de obuzurile tunurilor, se răreau ca din poveste şi se învălmăşiră, făcându-se între ele o neorânduială aşà de mare, încât nu puteai să-i mai dai de căpătâiu.

In loc să lovim noi fără veste pe Turci, ne loviră fără veste ei pe noi. „Erau c'un ochiu în cartea de rugăciune, dar cu celălalt la duşman", zice povestitorul turc; şi într'adevăr, au fost vrednici de toată lauda Turcii, căci asta e a soldatului să fie cu ochii 'n patru.

Batalionul de dorobanţi din frunte ieşise de sub bătaia tunurilor şi acum se băteà a perire la şanţurile redutei. Se încinse luptă cumplită. Şi ar fi răsbit ai noştri prin şanţuri, dacă n'ar fi curs din toate părţile rezervele turceşti şi ajutoarele de pe lături.

Incepură Turcii să ne copleşească; căzură răniţi tus-patru căpitanii batalionului. Comanda fu luată de locotenenţi şi de sublocotenenţi, dar căzură şi ei. Soldaţii începură să steà în cumpănă.

Atunci sergentul Petre Călin ia sabia din mâna locotenentului său care căzuse, şi în fruntea companiei năvăleşte spre şanţ. Soldatul Pârvu Marinescu sare cel dintâiu în şanţ, şi după el doui sergenţi, Ion Marin şi Stan a lui Nică. Indemnaţi de ei, sare compania întreagă, şi după ei altă companie comandată de alt sergent, de Dumitru Pascu.

De altă parte a şanţurilor sub-ofiţerul Petcu s'avântase cu steagul regimentului pe coama şanţului, dar o spărtură de obuz trânti pe Petcu în şanţ, rupând totodată prăjina drapelului, tocmai sub pânză. Prăjina căzù în şanţ, iar steagul rămase pe coamă. Un Turc din şanţ întinzându-se îşi puse mâna pe bucăţica de prăjină a steagului, dar atunci săriră dorobanţii spre steag, iar sergentul Tudor Hristea

asvârlindu-se în grabă se întinse cu întreg trupul peste steag, de-alungul pământului, şi cu gura muşcă de mână pe Turc. Apoi ridicând steagul şi strigând: după drapel copii! se repezi unde eră învălmăşagul mai mare.

Ca şi la 30 August, după moartea lui Mărăcineanu, lupta de astăzi a fost condusă mai numai de sergenţi şi de căprari.

Batalioanele din urmă nu putură răzbì prin obuzurile turceşti ca să vie în ajutorul dorobanţilor de sub redută, iar aceştia se văzură siliţi să se retragă. Atunci ca să se răzbune, toate tunurile româneşti şi ruseşti începură să bată Plevniţa cum n'a mai bătut-o, trăgând asupra ei cu o nespusă mânie. Şi se sileau să-i mature păretele şi s'o asvârle în aer. Cinci ceasuri urlară tunurile. Apoi slăbiră rând pe rând. Şi se făcu linişte pe câmpul de bătae, şi sosì şi noaptea, acoperind cu întunericul ei văile Plevnei.

VIII.

Dar de-odată prin întunerec, cam pe vremea cinei, se umplură iarăşi văile de vuet.

Românii izbiră din nou Plevniţa. Până acum ei nu încercară niciodată să se lupte noaptea. Acum crezând că totuş vor izbì fără de veste pe Turci, se repeziră din nou asupra lor, chibzuind că prin întuneric, dacă nu vor izbândì, le va fi uşor să dea îndărăt şi să-şi adune răniţii.

Fără să tragă cu tunul, chiar fără să descarce o singură puşcă, în tăcere ca stafiile, eşiră soldaţii noştri din şanţuri şi deteră năvală cu baionetele întinse. Numai tropotul paşilor s'auzeà, un tropot scurt şi des, răpăind ca grindina. Turcii auzeau bine sunetul paşilor, dar nu trăgeau de loc cu puşca, de aceea credeau ai noştri că şanţurile sunt slab apărate. Dar, iată când ajunseră dorobanţii la şanţ, îl găsiră numai un fulger de baionete; şanţul eră plin de Turci, umăr la umăr, şi toţi cu baionetele în sus. Fiind peste putinţă să s'asvârle în baionetele lor, Românii începură să tragă foc

asupra şanţului, dar neputându-se apropià destul, se băteau cu „pământul".

Atunci o mână de oameni alergară spre o gură a şanţului, iar căpitanul Vasiliu cu ai lui spre altă gură. Românii trăgeau acum dealungul şanţului în mulţimea cea strâmtorată a Turcilor şi-i pustiau. Turcii nu se puteau învârti şi nu puteau întrebuinţà puşca: începură deci să se îndese spre gurile şanţului ca să iasă la larg iar ai noştri se străduiau să-i ţie în şanţ, ca să poată da în grămadă.

Şi se făcù o îmbulzeală de nespus la gurile şanţului, şi se pornì o încăerare de oameni şi o zvârcolire cum n'au mai văzut Românii. Căpitanul Gănescu cu ai săi s'a apropiat acum de şanţ, ca să-i ia pe Turci la răspăr, şi dela mijlocul şanţului. Dar prin întuneric el n'a băgat de seamă, că Turcii aveau cängi lungi prin şanţ şi când s'a apropiat, el a fost prins cu cârligul şi tras în şanţ. Pe cei ce păţiră ca el, — şi o păţiră mulţi — Turcii i-au măcelărit în şanţ.

Cu toată apărarea cea înverşunată, Turcii fură copleşiţi. Se umplură şanţurile de cadavre şi de faşine, şi împinşi de Românii cari săriră în şanţ, Turcii fugiră căutându-şi mântuirea în redută.

Pe când se învălmăşeau prin şanţ, o seamă de Români eşiră la larg şi începură să aşeze scările, se urcară pe scări, ajunseră pe parapet şi începură să scoboare în redută. Cei din şanţ strigară atunci un Ura, care sgudui văzduhul şi ajunse până pe dealul unde steteà Domnitorul cu generalii săi. Toţi crezură că reduta e cucerită.

Dar nu erà. Numai vre-o câţivà răzbiră pe parapet şi apoi în redută; cei mulţi se svârcoleau încă prin şanţuri.

Indrăzneţii şi norocoşii, care apucară să iasă din şanţ, s'agăţară, într'adevăr ca vulturii stâncilor pe parapetele redutei. Şi unde n'aveau scări, suiau unii pe umerii altora şi săriau pe parapet. Şi cu atâta mânie se repezeau flăcăii noştri încât spuneau Turcii — după căderea Plevnei — că în tot războiul purtat nu intrase în ei atâta groază de peire ca acum. E de neuitat povestea spusă de un căpitan, că văzù

pe unul dintre dorobanţii săi cum se munceà în vârful unei scări, să se avânte pe parapet, agăţându-se numai cu o mână. „Pune şi cealaltă mână, băete, şi te urcă, mă, ce zăboveşti?" „Aş pune-o si pe cealaltă" răspunse soldatul „dar mi-e colo în şanţ!" — „Atunci, dă-te jos!" — „Păi, aş vreà, căpitane, să mor în redută". Căpitanul îi ajută să se urce sus, şi ajuns pe parapet, acest flăcău cu mâna dreaptă tăiată din umăr, strigă din răsputeri aruncând ochii peste înspăimântătoarea încăerare din redută: Ura, Români, şi apoi s'asvârlì de pe zid sub piciorele Turcilor. El voià să moară în redută!

Iar acolo, în redută, erà urgia lui Dumnezeu. Se străpungeau în deavalma, se izbeau cu pumnii, se muşcau cu dinţii; ici om stând cu genunchii pe pieptul omului şi învârtindu-i baioneta în gât, colo unul căzut cu faţa într'o baltă de sânge, ici unul cu capul despicat în două deatârnà jumătatea capului pe un umăr, şi altă jumătate pe alt umăr şi pretutindeni încleştare şi omor şi moarte într'o mie de chipuri.

Atunci, începù de-odată să sune apelul în tabăra turcească; pe toate dealurile împrejurimii începură tobele turceşti să-şi cânte cântecul primejdiei şi să cheme oştirile într'ajutor.

Şi se răscolirà dealurile, se răzvrătiră văile şi de pretutindeni începură s'alerge Turcii, să sosească repezi, să curgă ca păraiele şi să sară în redută. Mai toţi ofiţerii români erau răniţi, şi flăcăii noştri foarte răriţi. Şi când văzură sosind mulţimea de oşti turceşti din adâncul întunericului, se retraseră din redută până ce mai erà vreme şi până nu se vedeau înconjuraţi de Turci.

Incet şi culegându-şi morţii şi răniţii, batalioanele, se retraseră, prin întunerec, până la şanţurile lor. Turcii, deşi aşà de mulţi, nu îndrăzniră să le urmărească.

Căzuseră o mie de Români într'această zi, parte morţi parte răniţi. Nici o luptă, purtată de noi, n'a fost mai straşnică şi mai sângeroasă decât asta.

Mai toţi oştenii erau răniţi la mâini, cei mai mulţi aveau

braţele rupte, degetele tăiate. Aceasta erà dovadă de avântul lor în suirea pe parapete. Când puneau mâinile să s'agaţe pe redută, Turcii le tăiau mâinile, şi flăcăii cădeau în şanţ.

Cei mai mulţi morţi erau dintre dorobanţii vlăşteni şi teleormăneni, iar răniţii erau mai ales din batalionul întâiu de vânători.

Periseră de rândul acesta mulţi dintre soldaţii de geniu cari se repeziră spre şanţuri cu faşine şi coşuri de nuele, cu sape şi cu toate uneltele trebuincioase ridicării de adăposturi.

Peste noapte, târziu după miezul nopţii, s'a început din nou împuşcătura între Români şi Turci. Căci ieşiseră şi Turcii, pe ascuns, şi Românii, să-şi culeagă morţii de pe deal, şi au început să se împroaşte unii pe alţii cu plumbi. Turcii au sărit la tunuri şi-au început să tragă cu obuzuri. Ai noştri văzând această, au încetat focul, şi în urmă s'au astâmpărat şi Turcii.

Aceasta a fost cea din urmă încercare de năvală asupra Plevniţei. De aici înainte Românii au lăsat-o în pace cu năvala, dar i-au făcut de scurtare a zilelor prin săpăturile lor de apropiere. Au tot săpat pe sub pământ şi s'au apropiat de ea; au făcut şanţuri chiar până sub parapetele ei, pe care aveau de gând să le asvârle în aer, cu iarbă de puşcă. Dar n'au ajuns să-şi împlinească gândul, căci în zilele în care erau gata să asvârle reduta în aer, Osman s'a dat prins cu toată oastea.

Pretutindeni în războiu am biruit, numai la Plevniţa n'am avut noroc. Vitejia noastră şi avântul nu ne-au fost de folos la Plevniţa, dar nicăeri ca la ea n'au dovedit Românii mai multă stăruinţă şi vrednicie de oştean. Pentru luptele dela Plevniţa ne-au admirat lumea şi oştirile străinilor, şi ne ziceau: vrednici aţi fost să biruiţi, dar norocul n'a voit;

CUCERIREA RAHOVEI

I.

Erà târziu în toamnă cam pe la Sfântul Dumitru, când oştirea noastră care se află la Ghighiu lângă Dunăre, primì porunca să alunge pe Turci din întăriturile Rahovei şi să cuprindă cetatea.

Oştirea aceasta erà puţintică de tot. Iar povestea alcătuirii ei este aşà

Indată după lupta cea mare, la 30 August, s'au trimis vreo două mii de dorobanţi să facă patrulă pe drumul dela Plevna spre Nicopol, ca nu cumvà să se adune oşti turceşti pe acest drum şi să-l închidă. Mai marele dorobanţilor erà colonelul Slăniceanu.

Ei au păzit drumul vreo cinci săptămâni, şi s'au ţinut cam pe lânga Dunăre, în faţa oraşelului nostru Corabia.

După ce au început să sosească din Rusia oastea grenadirilor, pe la începutul lui Octombrie, şi s'a aşezat cu temei pe lângă Plevna, dincolo de Vid pe şesuri s'a făcut o schimbare în tabăra Plevnei. Osman erà acum închis de toate părţile; pe partea dreaptă a râului erà strâmtorat de oştirile cele vechi iar acum şi pe partea stângă de grenadiri.

Trecuse şi oastea românească peste râu, ca să facă o tabără mare cu grenadirii. Roşiorii, amândouă regimentele şi două regimente de călăraşi, trecuseră peste râu de mult şi

cutreerau câmpiile, dar pedestrimea a trecut abiă acum, în toamnă, după sosirea grenadirilor.

Cei trecuţi peste râu erau oştenii cei ce au bătut Griviţa, adică Moldoveni din ţara de sus, dorobanţi din Botoşani şi din Dorohoi, cei din Roman şi din Bacău, apoi regimentul al şeaptelea de linie, şi vânătorii din Piatra Neamţului [1]).

Inglodindu-se oştile creştine de pe toate părţile Plevnei, ni se curmase grija ce o duceam de drumul Nicopolei. De aceea dorobanţii céi trimişi cu Slăniceanu să'l apere, nu mai aveau nici un rost. Ei puteau să se întoarcă şi să intre în tabăra Plevnei. Dar nu eră nevoe să se întoarcă.

Domnitorul s'a gândit să mai trimeată puţintică oaste lui Slăniceanu, ca să fie la un loc vreo cinci mii de oameni, şi să'i pornească înainte spre Rahova ca să ispitească locurile.

Slăniceanu aveà cu el trei batalioane de dorobanţi moldoveni, din oastea care a fost strivită la Plevniţa: aveà pe Tecuceni. un batalion aproape întreg; pe Putneni, vreo patru sute, câţi au mai rămas din batalionul lui Şoiţu în ziua când au fost potopiţi în Valea-Sângelui; şi aveà şi pe cei 140 de dorobanţi din Neamţu şi din Suceava, singuri rămaşi din cei optsute câţi au năvălit la Plevniţa cu maiorul Ion Nicolae. Erau cu numele trei batalioane, căci toate la un loc aveau abiă peste o mie cinci sute de oameni.

Aceasta eră oştirea Slăniceanului şi din ea s'a isvodit oastea care a bătut Rahova.

Dela Plevna n'a putut Domnitorul să rupă nici măcar un regiment de pedestrime, ca să-l trimeată lui Slăniceanu ca sporire. I-a trimes o singură companie de dorobanţi din Bucureşti. Atâta tot. I-a trimes însă călăreţi, două regimente de călăraşi, şi dete poruncă să treacă peste Dunăre

[1]) Batalionul al doilea de vânători, cu toate că eră recrutat din judeţul Prahova şi stà în Ploeşti, făcea parte din oastea Moldovenilor din Ţara de sus şi se numeà „din Piatra-Neamţului".

dorobanţii şi călăraşii câţi se mai găseau ca pază prin Oltenia şi să se împreune cu mâna de oameni ai lui Slăniceanu.

Slăniceanu cu ai săi au aşteptat la satul Ghighiu sosirea dorobanţilor, şi cam pe la Sfântul Dumitru i'au sosit. Aceştia erau de toţi două batalioane, unul de mehedinţeni şi altul musceleni, iar din Neamţ şi din Suceava au sosit 250 de recruţi cu doi ofiţeri ca să întregească batalionul. Şi i-a mai sosit şi un regiment de călăraşi alcătuit atunci în grabă din prisosul altor regimente.

Aceasta eră toată oştirea: Vr'o patru mii de pedestraşi, toţi dorobanţi, şi vr'o mie de călăraşi, cu douăsprezece tunuri.

II.

Eră o mână de oştire neaoş românească. Numai dorobanţi şi călăraşi. Mehedinţenii şi cei din Suceava erau recruţi, de curând aduşi pe-acasă şi, astfel neiscusiţi în purtarea armelor şi neobişnuiţi cu mişcările ostăşeşti în vreme de bătae.

Unii apucaseră se se vâre în haine de oştean dar cei mai mulţi ereau în straele lor ţărăneşti — tocmai cum zice Peneş Curcanul: purtând opinci, suman, iţari — şi-ţi eră mai mare dragul de ei. Mehedinţenii cu anterie şi cu cisme, sucevenii cu cojoace. Erau ţărani din toate judeţele ţării, începând din munţii Mehedinţilor, din Gorj, din Argeş, din Muscel, din toată Moldova până la Dorohoiu, ba erau şi bucureşteni dela obor. Să fi căutat anume, nu i-ai fi potrivit mai bine.

Cu taate că stăpânirea le-a dat numai bani nu şi hrană de-a gata ca oştilor dela Plevna, aceşti dorobanţi, siliţi să-şi caute singuri hrana, au dus-o mai bine decât cei dela Plevna.

Dintre toate luptele câte le-au purtat ai noştri, mie nici una nu mi-e aşà de dragă şi de învrednicită s'o laud, ca aceasta dela Rahova. Poate, că atunci când am citit întâiu povestea luptelor noastre, la toate luptele celelalte am urmărit cu în-

credere pe oşteni, îi vedeam tari şi bine sprijiniţi ca să birue, şi întorceam repede foile cărţii, ca să văd mai iute sfârşitul. Dar pe dorobanţii dela Rahova îi vedeam slabi şi le duceam grija, şi-mi eră groază să întorc foaia, ca nu cumva să mă întunec de-odată, găsind că au fost bătuţi. Şi când i-am văzut aşà de viteji, mi-a părut mai bine de biruinţa lor, decât de toate biruinţele noastre de până atunci.

Rahova eră cetate tare şi apărată de redute straşnice. Eră un cuib primejdios pentru noi. Te puteai aşteptà, ca Turcii dintr'ânsa, împreunaţi cu risipiturile cele multe de de-alungul Dunării, să alerge când nici nu te gândeai la Plevna şi să sară în spatele oştirilor creştine.

Domnitorul Carol, a priceput că nu e lucru cuminte să-ţi aduni toate puterile prin văile Plevnei şi să îngădui pe de lături cetăţile duşmanilor.

Dar el nu îndrăsneà să trimeaţă de-adreptul asupra Rahovei oştiri, căci nu ştià cât de tari şi de mulţi sunt Turcii din ea. Dacă ar fi fost mulţi şi ar fi bătut pe creştini, ar fi fost rău.

Dacă înfrângerea Ruşilor la Plevna a smintit restul războiului, apoi înfrângerea creştinilor la Rahova l'ar fi stricat cu totul, căci armata creştină ar fi fost pusă între două focuri şi ar fi trebuit să îndure o năvălire şi din Plevna şi din Rahova-Vidin, şi strâmtorată aşà din două laturi, Dumnezeu ştie ce s'ar fi întâmplat cu ea. Gândul acesta a muncit multă vreme inima Domnitorului nostru; dar îl munceà şi alt gând, cu mult mai măreţ şi mai vrednic, să cucerească Rahova cu Români, nu cu Ruşi. Rahova să fie a noastră, de noi bătută! Să arătăm că şi Românii ştiu bate cetăţi de-ale Impăratului cel care odată a înspăimântat pământul!

Dar neputând să rupă, precum am spus din oştirea cea multă dela Plevna, căci eră nevoe de ea acolo unde eră, şi neavând alte oşti în ţară ca să le mai aducă, Domnitorul s'a hotărît să facă încercare cu acest crâmpei de oştire, dându-i porunca să nu se apropie preà tare de Rahova, până ce nu va şti bine ce puteri sunt într'însa, şi să meargă înainte încet şi cu băgare de seamă.

III.

Alături cu râul Vidului, care trece pe lângă Plevna, alte două râuri cari curg prin partea locului de acolo şi se varsă în Dunăre. Acestea sunt mui spre Apus: Iskerul şi Ogostul. Intre aceste trei râuri, câmpia e dreaptă şi pustie de sate, dar cu cât s'apropie de Dunăre, câmpia se înalţă; în urmă încep colnicele, apoi dealurile cari se ţin în urmă lanţ până în malul Dunării. Cât ţine câmpia, tot locul eră pe vremea asta acoperit de oşti călăreţe, Ruşi cu Români în amestec. Intre Vid şi Isker răzbiră de mult călăreţii, iar după luptele dela Dubnic şi Teliş ei se aşezară temeinic pe întinderile câmpiei. Intre Isker şi Ogost răzbiră întâiu roşiorii noştri şi după bătaia ce-au dat-o Turcilor la Kneja, s'au întins pe câmpie de-a latul până pe sub poalele dealurilor dela Dunăre.

Dar dealurile erau stăpânite de multă tărie de păgân, ascuns în redute şI vârât în şanţuri, prin satele cari stau rezimate de picioarele dealurilor. Iar aceste dealuri erau apărarea cetăţii Rahova: dincolo de dealuri, pe malul Dunării, stà înfricoşata cetate întărită cu trei rânduri de şanţuri şi cu redute pe crestele dealului.

Ai noştri, prin cercetaşi şi iscoditori, au aflat că Turcii în Rahova sunt cu veghere, dar că nici gând n'au să plece spre Plevna şi că de-ocamdată nu sunt mai mulţi de şase mii, şi că se pot adunà în scurtă vreme de prin oraşelele vecine încă pe atâţia.

Trebuiau deci izbiţi cu iuţime, până ce n'apucă să se adune.

Apărările cele mai din margine, spre răsărit, ale Rahovei erau cam la vre'o cincisprezece chilometri: două redute, una de-asupra satului Vadin, iar alta chiar în râpa Dunării la Ostrov.

A treia zi după Sfânta Paraschiva, oştirea noastră s'a pornit spre Vadin. Maiorul Iene cu compania lui de doro-

banți din București mergeà în fruntea tuturor, el aveà să dea năvală asupra redutei.

Călărașii din Gorj o apucară iute și cu sârg, înaintea dorobanților și intrară în sat. Dar când i'au văzut Turcii din redută, au început să împuște.

Maiorul atunci, apropiat de redută, își așează la mijloc dorobanții, la dreapta pe călărașii din Suceava, la stânga pe cei din Argeș, ca să-i poată revărsà pe de lături și să prindă pe Turci. Iar pe călărașii din Gorj i-a trimes pe drumul Ostrovului, ca să fie pe acolo, dacă s'ar întâmplà să fugă Turcii din Vadin spre Dunăre,

Vre-o sută de dorobanți se răslățiră spre redută și începură să se gâlcevească din plumbi cu Turcii. In vremea aceasta sosiră și cele două tunuri ale noastre și-și căutară loc, de unde să bată.

Eră cam pe la amiazi. Turcii din redută împușcau slab, și abià se mai vedeau câtevà fesuri pe parapet. Dar când a bubuit tunul nostru, umplând valea de urlet, par'că s'ar fi deșteptat Turcii din somn; parapetul redutei s'a umplut dintr'odată de Turci, și de după toate ridicăturile de pământ răsărirà fesuri roșii. Puștile lor încep acum să trosnească iute și cu mânie și culcă pe vre-o câțivà dorobanți. Ai noștri se împrăștiară trăgând de după copaci iar alții cu baioneta pe pușcă înaintară vârtos pe clinul dealului. Erau acum la șase sute de pași departe de redută, acum la cinci sute, acum la patru sute. Alți vre-o câțivà dintre dorobanți, loviți de gloanțe se rostogolesc pe colnic și se prăbușesc în vale. Atunci tunul românesc a bubuit a treia oară, peste capetele dorobanților, și de-odată cu bubuitul s'a înălțat o flacără de foc din redută. Așà de bine au ochit ai noștri, încât tunul a izbit în magazia cu iarbă de pușcă. Scânduri și pietre și bucăți de fier umplură aerul; obuzul scormonind zidurile redutei, asvârlì în aer pământul cu oamenii de pe el, și o mulțime de turci sărirà în văzduh, căzând afară din redută prin șanțuri și până pe oproape de dorobanții cari se urcau cu baioneta pe pușcă.

Turcii îngroziți de moartea năpraznică ce-i ajunsese și văzând pe dorobanți sub ziduri, aruncară puștile și-o luară la fugă pe de cealaltă parte a dealului spre Dunăre, ca să fugà la reduta dela Ostrov. Dar nu-și potrivirà nici vremea nici locul fugirii, căci în vale pe malul Dunării îi așteptau Gorjenii. Erau niște îndrăciți de Gorjeni călărașii aceștia, toți jurați să aducă acasă măcar câte cinci fesuri turcești fiecare. Gorjenii năvălesc în drumul fugarilor și trag cu carabinele de fac sfârșit pământului. Nici Turcii nu se lasă văzându-se opriți în cale, o parte din ei se răspândesc în laturi și adăpostindu-să după pietre și anini, ochesc în călărași, iar alții năvălesc cu baioneta spre-ai noștri. Impiedicându-se de o rădăcină, calul locotenentului Cătănescu cade în genunchi, un turc s'asvârle și-și implântă baioneta în locotenent. Căderea ofițerului aprinde mânia și îndârjirea în călărași, dar aprinde și îndrăzneala Turcilor, mai ales că Bașibuzucii din reduta Ostrovului veneau în fugă nebună să le ajute, iar pe de lături s'adunau alți Turci de prin feluritele pichete turcești de pe lângă Dunăre.

Sosiră însă în vremea aceasta și călărașii din Suceava și din Argeș. Un ceas întreg s'au svârcolit acolo călărașii, căci Turcii s'ascundeau pe sub râpile malului și prin surpăturile dealului, iar călărașii nu puteau să-i urmărească.

Unii dintre Turci se îngrămădiră într'o casă, care slujeà de pichet, și s'apărau dintr'însa cu multă înverșunare. Călărașii trebuiră să descalice: pedestriți și trăgând cu carabinele au înconjurat casa și au ucis pe toți Turcii.

In urmă i'au răzbit pe Turci și i'au luat la goană cât e de lung drumul până la Ostrov, pe unii ucizându-i, pe alții prinzându-i și curățind drumul până la Ostrov, și dela Ostrov și mai încolo, căci se împrăștiară Turcii fără de urmă.

In vremea asta dorobanții intraseră în redută și prinseră pe Turcii cari n'avură vreme să fugă. Apoi au împlântat steag românesc pe redută.

Impușcăturile dela Vidin s'au auzit peste Dunăre. Românii

din satele mărginaşe s'au adunat pe mal şi-au putut urmări cu ochii dela început până la sfârşit lupta călăraşilor. Iar când văzură pe creasta dealului dela Vadin tricolorul României şi când chiotele de bucurie ale dorobanţilor noştri răsunară prin văi, ţăranii de pe malul stâng al Dunării începură şi ei să chiotească de bucurie şi glasurile lor cu ale celor din Vadin se făcură un singur glas. S'auzeà numai chiotul lor şi vecinicul murmur al Dunării în matca-i largă, suindu-se spre ceruri ca un cântec de biruinţă şi de mulţumire către Dumnezeul neamurilor asuprite.

IV.

Când a auzit Domnitorul nostru, cât de bine s'au purtat dorobanţii, i-a venit inima la loc. Şi el cu toată încrederea în bărbăţia Românului, purtà puţintică grije de isbândă la Rahova.

Dar acum văzând purtarea dorobanţilor, a dat poruncă oştirii să plece fără zăbavă asupra cetăţii.

Rahova e tocmai în faţa Bechetului, iar la Bechet, steteà în tabără puţină oaste de dorobanţi, cu tunuri, ca să păzească Dunărea. Acestora li se dete poruncă, să steà gata şi, în ziua când pedestrimea noastră va bate Rahova, ei să deà cu tunurile de peste Dunăre în cetate, ca să zăpăcească pe Turci.

Astfel Rahova aveà să fie bătută de două părţi.

Erà însă o primejdie: Turcii din Vidin, cari n'au avut nevoie pân'acum să se mişte, puteau să s'adune în ziua răului la Rahova.

Trebuiau împiedicaţi prin oaste călăreaţă, care să-i hărţuiască şi să le închidă drumurile. Aceasta erà pricina pentru care Domnitorul a trimes dela Plevna amândouă regimentele de roşiori ca să ia în stăpânire drumurile dela Rahova spre Vidin.

Cu venirea roşiorilor ni s'a întâmplat o neplăcere. Ruşii s'au găsit şi ei gata să trimeată un regiment de călăreţi

la Rahova. Şi nu erà nevoie. Şi nu ne-a plăcut că s'a amestecat ei într'asta. Am fi voit să cucerim Rahova numai cu Români şi isbânda să fie numai a noastră. Ruşii simţeau aceasta, şi tocmai de aceea se îndesau la cinste: ca să nu ne lase numai nouă lauda întreagă.

Pe mine mă bate gândul, că Ruşii îşi făceau socoteală aşà: dacă nu vor isbândì Românii, ruşinea va fi numai a Românilor, căci noi Ruşii am fost preà puţini în luptă; dacă vor isbândì, cinstea va fi şi a noastră, că şi noi am fost pe-acolo. A spus cineva în glumă, şi poate n'a spus rău, că Ruşii nici n'au trimes pedestrime, de vreme ce pedestrimea fuge cu anevoe, şi-o ajung îndată vrăjmaşii; au trimes călăreţi, căci dacă s'ar fi întâmplat să fugă oştirile dela Rahova, atunci Ruşii să poată fugì mai cu temei.

Inainte de-a povestì cum au alungat Românii pe Turci din cetate, să vedem cum erà făcută cetatea.

Dealurile cari se întind unul după altul până în malul Dunării, apără Rahova de două părţi despre Miazăzi şi Răsărit. Despre Miazănoapte o apără Dunărea cu malul ei înalt şi prăpăstios. Despre Apus oraşul e deschis cu totul.

Rahova sau Oreava, e locuită de Bulgari şi de Turci, şi e ascunsă după dealuri, cu faţa spre Dunăre, iar cetatea ei steteà pe dealuri de-asupra oraşului, şi erà făcută din ziduri de pământ. La mijloc, tocmai pe creasta cea mai înaltă a dealului erà o redută mare în patru colţuri, având şi la dreapta şi la stânga câte o cetăţue mai mică, iar aceste, fiecare având câte o altă adăpostire şi mai mică jos pe coasta dealului şi mai în lature. Dealungul dealului erau deci, cinci întăriturì de pământ. Pe la mijlocul dealului erà un rând de şanţuri cât e de lung, iar de vale alt rând, iar jos în vale al treilea rând. Şi în toate şanţurile acestea, Turci adăpostiţi şi tunuri.

Ca s'ajungi la cetatea cea mare din mijloc, trebuià să scobori pe dealul din faţă, să cureşti şanţurile din vale, să te urci la deal către cetate, peste alte şanţuri, şi tot aşà. Aceasta e partea despre Miazăzi. Pe partea despre Răsărit e

și mai rău. Pe acolo nu te poți apropiă de loc, din pricina unei râpi. O vâlceă mică taie dealul de-a curmezișul, iar păretele văii e drept ca păretele casei și înalt cât dealul. Pe partea asta apărarea cetății e veghiată.

Dacă ne întoarcem noi cu fața spre Dunăre, atunci iată cum ni s'arată Rahova: în spate apărată de Dunăre, în stânga de râpa numită a Loscovățului, în față de dealul cu șanțuri și cu cetățui, iar în dreapta spre Vidin deschisă. Pe partea asta nu sunt dealuri; valea e largă și cu șoseà. Această șoseà eșind din Rahova, trece peste râul numit al Schitului peste un pod de piatră, în fața satului românesc Hârlețul și duce tot spre cuiburi de păgâni, spre Lom-Palanca și Lom-Arcer și Cibru și spre îngrozitoarea cetate de piatră a Vidinului, de unde s'a prizărit Osman-pașa.

V.

Cu două zile înainte de sărbătorea Sfinților Arhangeli, oștirea plecată spre Rahova, sosì spre seară sub dealurile cetății. Oștirea s'a împărțit în două: dorobanții și călărașii de-o parte la stânga râpei Loscovățului cu 22 de tunuri ale noastre, iar roșiorii cu Ulanii Rușilor cu 16 tunuri lângă râul Schit spre partea cea deschisă a orașului.

Chibzuiala erà făcută așà: Dorobanții să dea năvală de-alungul dealului de la cetățuia cea mică spre cea mijlocie și apoi la cea mare. In vremea asta tunurile să bată în Turci de trei părți: de peste Dunăre, din partea dorobanților dela Loscovăț și din partea Roșiorilor dela Schit. Turcii, dacă ar fi s'o rupă la fugă, n'aveau unde fugì decât ori la vale pe câmpia către Plevna și atunci încăpeau pe mâna Călărașilor, ori pe partea deschisă spre Schit câfre Vidin, și atunci încăpeau pe mâna Roșiorilor. In celelalte două părți nu puteau fugì: nici n'o să s'asvârle în Dunăre, nici n'o să se arunce pe râpa Loscovățului. Erà lesne de făcut socoteală, că Turcii vor fugì, dacă o fi până într'atâta, pe partea deschisă spre Schit. Acolo ar fi dat numai de călă-

reți, și ar fi mâncat numai o bătaie. Dar și altfel, părțile de loc într'acolo erau în puterea Turcilor, deci ar fi fugit spre ai lor de-alungul Dunării. Dar dincoace, ar fi ajuns întâiu pe mâna dorobanților și apoi pe a Călărașilor. Iar când e zor-nevoie să te alegi cu bătae, tot mai bine e să mănânci numai una decât două. Și în urmă nici nu aveau ce să caute pe câmpiile despre Plevna, căci într'acolo nu le-ar fi fost cu îndemână.

Bine ar fi fost, dacă am fi putut să nu lăsăm Turcilor cale deschisă pe nicăeri, să le închidem calea Vidinului cu pedestrime și să-i prindem pe toți în Rahova, ca pe Osman în Plevna.

Dar nu erà de unde să luăm pedestrime, ca să o așezăm la gura văii. Oștirea ne erà și așà puțintică, și n'ar fi fost cuminte s'o împărțim ici o mână de oameni și colo o mână, ca nu cumvà să ne găsească Turcii într'amândouă locurile puțintei și slabi. Vorba dorobanțului: „decât să ne bată Turcul pe noi, mai bine să nu-l batem nici noi pe el, numai să fugă și să ne lase cetatea".

Cu toate acestea colonelul Slăniceanu a rupt din pedestrime cinci sute de mehedinteni și i-a așezat în capul podului de peste Schit, la satul Hârleț, ca să scarmene pe Turci, măcar cât-de-cât, înainte de a-i face scăpați pe mâna roșiorilor.

Lucru acesta a fost îndrăsneț. Turcii erau în Rahova la vreo cinci-șease mii, și dacă s'ar fi pornit cu toții la fugă, cum să-i împiedici pe atâția cu cinci-sute de oameni? Dar i-au împedicat. Mehedinteni erau puțini la pod, dar erau niște flăcăi voinici și vrășmași de moarte ai Turcilor, și i-au ținut pe loc și le-au risipit mulțimea în toate părțile. Dar despre lupta lor voiu povestì mai târziu, căci ea s'a întâmplat a doua zi după sărbătoarea sfinților Arhangeli, iar noi am rămas cu povestea la cele ce s'au petrecut cu două zile înainte de Arhangeli. Și până ce-au ajuns Turcii pe mâna Oltenilor dela pod, au mai pățit bieții multe de-toate.

VI.

Seara a sosit oştirea şi a doua zi dimineaţa a şi început lupta. Despre ziuă se lăsase însă o ceaţă pe câmpiile Rahovei, încât nu se vedeà om cu om. In întunerecul acela stăteau soldaţii noştri gata să plece spre şanţurile turceşti; erà tăcere ca în mormânt în văzduh şi linişte pe întinderea văilor.

Abià pe la prânzişor s'a ridicat puţin negura şi s'a mai limpezit cerul. Atunci, la lumina soarelui, tunurile noastre începură să bubue. Din 22 de guri se revărsà foc şi perire asupra cetăţuelor de pe dealurile din partea unde steteau dorobanţii, şi dintr'alte 16 guri dela Bucoviţa, unde s'aşezară roşiorii.

Turcii din cetăţuile Rahovei n'au stat cu mâinele în sân. Răspunsul lor repede şi hotărît da de ştire oştirilor române că astăzi vor aveà mult de lucru şi că mult sânge va curge până deseară. Românii isbeau vârtos cu ghiulele, iar Turcii le răspundeau, îndesind bubuiturile. Şi aşà a ţinut focul din tunuri până la prânz.

Toate văile se umpluseră de fum, şi pe toate culmile se vedeau trăsnetele de obuz, risipindu-se în aer. Năvala aveau s'o dea Muscelenii şi Ilfovenii. Maiorul Giurescu al dorobanţilor din Muscel ceruse singur voe dela colonelul Slăniceanu să intre cel dintâiu în foc cu batalionul său. Aşà de însufleţit erà acest maior şi aşà de aproape cu inima. Şi când i s'a dat voe, maiorul, ridicând chipiul deasupra capului, a chiotit cât l-au ţinut plămânii: „Făceţi-vă cruce, flăcăi, şi după mine!"

Şi, apucându-şi chipiul în mâna stângă, în care ţineà şi sabia, el îşi făcù cruce. După el toţi dorobanţii din batalion îşi făcură semnul crucii şi-un murmur s'auzì prin şiruri: „Doamne ajută!" Apoi maiorul îşi asvârli chipiul pe ceafă, luă sabia în dreapta şi pornì. „Ura! Trăiască România! strigară atunci, ca la poruncă, muscelenii; iar când îi văzură că pleacă, toţi dorobanţii din urmă, cari steteau ca oaste de sprijin, strigară: „Să umbiaţi sănătoşi! Trăiască

Ţara!" iar vuetul aceasta, eşit din mii de piepturi, a ajuns până la cetăţui şi-a sunat în urechile Turcilor ca un cântec de îngropare.

Dorobanţii, cu tunurile după ei, plecară iute pe drumul Loscovăţului, intrară în sat, se râânduiră în linii de bătae şi eşiră pe drumul Rahovei.

Abià eşiseră din sat, când i-au zărit Turcii din redute şi-au început să-i isbească în faţă cu obuzuri. Dorobanţii o cotiră puţin la dreapta într'o vâlceà, îşi lăsără cu toţii ranile într'un loc scutit şi apoi ieşiră pe loc neted în bătaia tunurilor.

Deasupra vâlcelei se aşezară tunurile noastre şi sprijineau înaintarea dorobanţilor. Giurescu îşi resfirase trei compănii de musceleni pe deal, ca să înainteze, ochind cu puşca, iar maiorul Ene rămase în vâlceà ca să s'avânte cu alte două compănii, când va sunà trâmbiţa de năvală.

Când au văzut Turcii pe musceleni, năzuind la deal, au alergat răsleţ pe coasta din faţă şi le-au ieşit departe înainte. Acum încep gloanţele fierbinţi să şuere de pretutindeni, umbletul lor şi şăeşte prin aer par'că văzduhul ar fi fost plin de şerpi. Iar tunurile din redute îşi îndeasă loviturile şi caută să risipească pe Români. Dorobanţii lui Giurescu acum se răslăţesc, şi în chip de vânători, ochesc de după moviliţe şi de după copaci, acum s'adună şi dau goană înainte, ca iarăşi să se răslăţească singuratici. Şi tot aşà înaintând au ajuns aproape de şanturi şi de reduta cea mai din margine. La şanţuri s'aşteptau ai noştri să fie luptă piept la piept.

Atunci trâmbiţa a dat semnalul năvalei. Din vâlceà răsăriră dorobanţii lui Ene şi cu baionetele pe puşcă începură s'alerge din răsputeri spre redută, iar muscelenii s'asvârliră de-aproape spre şanţuri.

O clipă, Turcii s'au îngrămădit cu toţii la şanţuri şi trăgeau cu puşca şi din şanţ şi de pe coama lui. Dar îi trăsneau şi pe ei obuzurile noastre aşà că văzând pe ilfoveni că-i înconjoară, n'aşteptară lupta de baionete, ci se întoarseră

cu grabă şi se deteră îndărăt în redută, ieşiră apoi, şi dintr'însa apucând drumul pe deal spre reduta cea mare. Muscelenii intrară în redută şi împlântară steag românesc pe ea. Aici se odihniră puţin dorobanţii până ce sosiră şi tunurile de deasupra vâlcelei şi până ce se adunară în redută dorobanţii din urmă, mehedinţenii şi putnenii, ca să fie de sprijin pe câtă vreme muscelenii vor da năvală spre reduta cea mare.

Tunurile se urcau cu greu prin locurile acestea deluroase. A trecut aproape un ceas, până au sosit din vâlceà. In toată vremea asta muscelenii au tot împuşcat spre Turci. In urmă sosind tunurile au început să bată în reduta în care s'adunaseră Turcii.

Erà pe la chindie, şi dorobanţi nu mâncaseră nimic din zorii zilei. Erau morţi de sete; căci li se isprăvise apa din ploşti şi pe aici nu găseau alta. Au făcut destul azi, s'au purtat vitejeşte şi le-ar fi prins bine puţină odihnă. Şi cu toate acestea, aşà obosiţi şi flămânzi cum erau, singuri şi au cerut să deà năvală spre reduta cea de-a doua.

VII.

La cântecul trâmbiţei, muscelenii ies de prin şanţurile redutei, de după gardurile de pământ şi încep s'alerge cu înverşunare spre tabia Turcilor.

„Intâiu la şanţ, voinici!" le strigă maiorul Giurescu şi dorobanţii gâfâind se resfiră pe deal. Focurile curg risipite, ochind spre cetăţuie. Românii se apucă de iarbă, de rădăcini, ca să urce dealul, să târâe pe brânci şi s'apropie mereu. Iar după ce au ajuns la un loc mai neted, cu strigăte năvalnice s'adunară în şiruri de companie şi se repeziră asupra şantului. Turcii părăsesc şanţul şi reduta şi fug spre cetăţuia cea mare dela mijloc, căci de-acolo le vine mai la îndemână să tragă într'ai noştri şi se simt mai la adăpost după cele trei rânduri de şanţuri. Intrase frica în Turci!

Dorobanţii se resfirară spre reduta cea mare.

In fruntea tuturor, maiorul Giurescu înaintase până aproape sub redută, cu muscelenii săi risipiţi în linie de pândă. Intr'una strigà: „Nu vă lăsaţi copii, că ne prăpădesc păgânii!" Şi muscelenii se tot vârau spre redută.

Dar de-odată s'a oprit Locotenentul Bordeanu care comandà compania cea mai din stânga, a început să strige: „Ce vă îngrămădiţi într'acolo!" Risipiţi-vă! iar un căprar a răspuns; „A murit domoul maior" — şi la auzul acestor vorbe dorobanţii s'au cutremurat.

Pe dup-o ridicătură de pământ se vedeau trei dorobanţi cum duceà pe braţe pe maiorul Giuressu mort. Il lovise glonţul drept în frunte. Ei s'a clătinat o clipă şi a voit să strige cevà, dar i-a podidit sângele pe gură şi a căzut pe spate, sprijinit de sergentul Mateescu. Acesta s'a plecat spre maior ca să vadă dacă a murit, dar în clipa aceeà un glonte a lovit pe sergent în creştetul capului şi sergentul a căzut grămadà peste maiorul său.

Abià vorbì locotenentul Bordeanu, şi abià se întoarse ca să vază pe maior, voind să zică „Dumnezeu să-l ierte", când veni un glonţ şi-l izbì, şi rostind încă: „Dumnezeu să-l", căzù mort.

Maiorul Ene care venià puţin mai în urmă, cu ilfovenii, a luat comanda luptei, după ce a murit Giurescu. Ascuns după o ridicătură de pământ, cu vr'o douăzeci de oameni, el luase în mână o puşcă şi, stând pe brânci ochià spre fesurile din redută. Intre ochitorii cei mai din frunte şi Turci nu erà acum mai departe decât o asvârlitură de băţ.

Atunci maiorul făcù semn gorniştilor să sune de năvală. Muscelenii şi ilfovenii alergară cu baioneta.

„Daţi de tot!" strigà maiorul „daţi de tot". El vorbeà moldoveneşte, fiind din Bacău. „Nu vă lăsaţi, puilor! Şi alergau „puii" maiorului vitejeşte. Dar neputându-se stăpâni, maiorul Ene, îşi tot scoteà capul peste ridicătura de pământ, ca să vadă cum aleargă şi pe unde sunt răsleţiţi ostenii şi, dacă ei vor fi înglotiţi de aproape de redută, să

iasă şi el cu ai săi la larg. Un sergent se tot asvârleà după maior luându-l în braţe şi-l scoborà cu grabă în şanţ, rugându-l să nu-şi pue capul când nu e nevoe. Dar maiorul erà aprins; tot luà puşca şi trăgeà şi sta ce sta, şi iarăşi îşi scoteà capul.

Se vede, că vr'un Turc din redută l-a cunoscut după chipiu şi, în credinţă că maiorul iarăş o să scoată capul, i-a purtat Sâmbetele şi-a ţinut puşca ţintită pe locul acela. Abià s'a înălţat Ene din nou, când glonţul din redută i-a trecut prin piept şi prin umăr şi la trântit în şanţ. El a căzut, plin de sânge, sprijinit de sergentul dela spate şi abià a putut rosti vorbele: „Tot înainte, puilor! Şi daţi de tot!"

Semn rău! Şi într'adevăr dorobanţii începură să slăbească focul, să-şi domolească alergătura. Noroc, că tocmai în clipele acelea se umplù coasta de olteni. Veniau mehedinţenii aduşi de căpitanul Chivu, ca să sprijinească lupta la şanţuri. Mehedinţenii au împins înainte pe musceleni, căci veniau repezi şi odihniţi şi nu ştiau de Ene nimic.

In fruntea lor alergà călare căpitanul şi strigà într'una din gură, să se ţie oamenii de el. Şi abià răsuflând, se ţineau de el mehedinţenii şi-i blestemau calul. Dar i-au scăpat iute-iute Turcii de calul căpitanului, căci din redută sosì un glonţ şi calul căzù mort. Căpitanul sărì în picioare şi o rupse la fugă pe jos alături cu dorobanţii.

Acum erau la şanţuri cu toţii, mehedinţeni cu musceleni şi cu ilfoveni, împuşcându-se cu Turcii, de-aproape, din ţeava puştii de-a dreptul în ţeavă, şi vârându-se unul într'altul cu baioneta. Iar de vale, în reduta cucerită, putnenii şi tecucenii frământau pământul de neastâmpăr, văzând lupta din deal.

Şi le-a venit şi lor în scurtă vreme rândul. Căci îndată ce începură tunurile noastre din redută să nu mai bată spre cetăţuia Turcilor, ca să nu facă rău la ai noştri, Turcii îşi îndoiră focurile şi se năpustiră cu totul spre dorobanţi.

Tot-odată le sosì şi celor din redută vestea că maiorul

Ene e mort. Atunci colonelul Măldărescu, al putnenilor şi al tecucenilor, trebuì s'alarge sub cetăţue ca să cârmuiască pe dorobanţi fiind singurul ofiţer superior pe câmpul luptei.

El alergà în fuga calului strigând de departe: „Nu vă domoliţi. copii, că vin şi tecucenii!" Şi într'adevăr se vedeau răsărind din reduta noastră tecucenii, şiruri după şiruri şi alergând. Dar ei n'aveau să intre în foc, ci numai să iasă în vederea luptătorilor, ca să sperie pe Turci şi să îmbărbăteze pe ai noştri.

VIII.

Lupta se porneşte fără seamăn de crâncenă.

Se vede că intrase în foc şi rezervele turceşti, căci focul puştilor sporise.

Cârmuitorul oştirii întregi Slăniceanu, s'apropiase cu ofiţerii povăţuitori pe o moviliţă aşà de mult încât erà ajuns în bătaia puştilor turceşti.

Gloanţele umblau prin aer ca albinele când roiesc. Nu se mai puteau trimite porunci, căci tot dealul erà numai plumb fierbinte.

Călăraşii trimişi cu ştiri şi cu porunci pe la felurite locuri, plecau şi nu se mai întorceau, căci îi găseà perirea în cale. Unul dintre ei, având straşnică poruncă să se poarte bine şi că ducă o poruncă colonelului Măldărescu, văzând că nu e chip să străbată printre gloanţe, a descălicat şi a plecat pe brânci, ocolind locurile netede şi pitindu-se pe după movile. Aveà poruncă să se întoarcă repede şi s'a întors: tot pe brânci. Dar când a ajuns, n'a putut vorbi de obosit şi a arătat numai cu mâna că răspunsul e sub curèaua săbiei. Bluza în coate şi pantalonii în genunchi i se făcuse sdrenţe, şi-i curgeà sângele din coatele rănite.

Indemânatici şi uşori, dorobanţii, cu toată năprasnica focului turcesc, răzbiră prin şanţuri.

Locotenentul Radovici, al mehedinţenilor, perì acolo pe

coama şanţului, şi compania lui — căci ţinea locul unui căpitan — se învălmăşì. Dar sergenţii s'au purtat şi aici, ca în toate luptele, cu multă iscusinţă şi îndrăsneală mare. Unul Petrea Trocanu, a sărit în şanţ şi după el oştenii. Acolo în şanţ, Ion al Gângului, scăpându-şi puşca, se plecă după ea şi n'o găsì, dar dete cu ochii de un sac gol, căzut de pe parapet. Il luă, şi ce-i dete prin gând, sări la un ofiţer turc, îi vârâ sacul în cap şi începu să-l ghiontească. Gângu căzù izbit de topor, dar până să-şi descurce Turcii pe ofiţer din sac îi năpădiră ai noştri.

Au mai sărit în şanţ mehedinţenii după sergentul lor Mihai Luca şi Ion Călugăru, şi muscelenii după Ion Mitrache al lor. Scoaseră pe Turci din şanţul acesta, şi acum năzuiau la şanţul de sub redută.

Ilfovenii deteră să-l înconjoare şi se izbiră piept la piept cu Turcii.

De-odată însă se lăţì printre ai noştri vestea că a perit şi colonelul Măldărescu. Il şi văzură dus pe braţe, şi se înfricoşară cu toţii. Colonelul într'adevăr nu erà mort. Ii căzuse calul ucis şi, astfel pe jos, stà tot în bătaia puştii dar de-odată tocmai când se întoarse spre vale, simţi că-i slăbesc genuchii şi nu-l mai ţin picioarele. Un glonţ isbindul-l în curmeziş, îi străbătuse printre amândouă fluerele picioarele. El a căzut; de grabe, flăcăii l'au ridicat, şi, mai de vale, punându-l într'un pat de tabără l'au dus la cârmuitorul luptei, la Slăniceanu, pe moviliţă.

Măldărescu tocmai spuneà comandantului cum stă lupta sus pe deal la redută, când din tabăra turcească un glonţ, care păreà rătăcit, despică vântul şi şuerând se înfipse în stinghia patului în care zăceà colonelul. Dar nu erà rătăcit, căci îndată după el sosiră altele şi altele şi în urmă o ploaie întreagă, toate spre locul unde steteà Slăniceanu cu ofiţerii povăţuitori.

Tocmai în vremea aceasta, pe ofiţerul de ordonanţă Al. I. Ghica, care stăteà gata să plece cu o poruncă îl izbì un glonţ drept în obraz umplându-l de sânge. Ofiţerul a scuipat

sângele din gură, împreună cu doi dinţi, şi punându-şi batista pe obraz, a înjurat odată pe Turci, a încălecat, nu însă cu porunca primită, căci erà de prisos, ci cu însărcinarea să vadă ce e sub redută.

Erà seară, şi se întunecase bine, mai ales că s'a lăsat o ceaţă şi s'a înorat cerul dintr'o dată. Băteà vântul ascuţit şi rece. Intreg dealul erà acum al Românilor, căci ajunseră în preajma şanţului de dinaintea redutei şi ca un cerc de foc împrejurară cetăţuia. Prin întuneric se băteau la lumina împuşcăturilor,, şi lupta erà stăruitoare. Din vale, luptătorii se vedeau pe creasta dealului alergând ca nişte duhuri ale nopţii, acum scufundându-se în întuneric, acum ivindu-se în fumul roşiatec şi luminos al ierbii de puşcă.

Dorobanţii erau obosiţi, nu mâncaseră toată ziua, n'aveau nici o căpetenie, căci toţi mai-marii lor muriseră şi mergeau înainte cârmuiţi de sergenţi şi fiecare făceà cum îl duceà capul. Pe lângă toate se mai luptà întunericul împotriva lor; erà greu să te lupţi prin noapte în locuri necunoscute, adâncindu-te, ca într'un iad fără să ştii ce-ai înaintea ochilor.

Dar o veste de tot înspăimântătoare a adus de sub redută ofiţerul de ordonanţă Ghica: dorobanţii nu mai aveau iarbă de puşcă şi plumbi!

Carele cu muniţiuni, pornite după oaste, se încurcaseră printr'un sat bulgăresc şi nu mai soseau; chiar dacă ar fi intrat în redută Românii, ar fi fost potopiţi de o năvălire peste noapte a Turcilor dintr'alte redute, căci fără de plumbi. degeaba le-ar fi fost vitejia şi lupta cu baioneta şi cu patul puştii.

Atunci din vale începură trâmbiţele să sune semnul de retragere. Incet şi trăgând cu cele mai din urmă gloanţe spre redută, dorobanţii s'au dat înapoi de clinurile dealului spre reduta lor, cea cucerită la amiazi, cu jalea în suflet că lăsă cetăţuia din mâna. Turcii n'au eşit din şanţuri ca să gonească pe ai noştrii; se temeau de întuneric, şi erau şi ei obosiţi şi le cădeà aşà de bine că-i lasă Românii în pace.

IX.

A fost tristă şi plină de amaruri noaptea pe care au petrecut-o dorobanţii noştri, unii în reduta cucerită şi alţii departe sub dealurile Loscoveţului în tabără cu 'ntărituri. Dup'atâta încordare şi stăruinţă de peste zi, ei se simţeau sfârşiţi de oboseală. Carele cu muniţiuni tot nu sosiseră, şi ei au fost siliţi să petreacă noaptea nemâncaţi.

Până târziu în noapte, ei răsăciră prin văi şi pe dealuri ca să-şi adune morţii şi raniţii şi să-şi numere pierderile de oameni şi de arme. Peste o sută de dorobanţi periseră şi mai mulţi de patru sute zăceau răniţi prin corturi.

Bieţii oemeni n'au închis ochii cât e noaptea de grija să nu-i izbească fără de veste Turcii. Au stat încinşi şi străjuind până'n ziuă. Dar nici oboseala, nici foamea şi veghiarea necontenită nu le făceà atâta supărare şi nelinişte ca gândul că au muncit degeaba şi n'au isprăvit nimic. In amarul lor, li se păreà că au fost bătuţi de Turci; întunericul şi liniştea ce deodată s'a lăsat după atâta vuet îi îngrozeà, şi par'că steteau la marginile pământului înconjuraţi de primejdii de toate părţile, departe de ai lor, şi daţi fără de scăpare morţii. Iar lipsa plumbilor şi iarba de puşcă le topeà şi puţintelul suflet rămas în oase după atâta trudă.

Şi pe lângă toate erau îngrijaţi de jalnica veste ce le sosise din partea cealaltă a Rahovei, dela oastea din Bucoviţa.

Să ne întoarcem cu gândul puţin înapoi şi să ne aducem aminte, că oştirea noastră se împărţise în două, ca să isbească cetăţuile din două părţi. Dela Loscovăţ au lovit-o dorobanţii iar dela Bucoviţa aveau s'o lovească roşiorii şi ulanii ruşi cu cinci sute de dorobanţi din Mehedinţi. Iar de peste Dunăre tunurile noastre dela Bechet aveau să isbească Rahova din spate, în vreme ce vr'o mie de dorobanţi aveau să treacă Dunărea în luntri şi să ia pe Turci la răspăr. Şi nici dintr'o parte nu s'a isprăvit nimic.

Tunurile de peste Dunăre au bătut toată ziua, dar ghiulele

n'ajungeau până la redute şi se perdeau în gol pe câmpii. Iar Dorobanţii n'au apucat să treacă Dunărea. Astfel despre partea asta oştirea luptătoare n'a avut nici un ajutor. Dacă l-ar fi avut, ar fi dormit poate noaptea asta în Rahova, în oraş, în culcuşuri calde, nu prin umedele şanţuri ale văilor.

In partea despre Bucoviţa a fost şi mai rău. Jumătate din mehedinţeni trimişi acolo au fost aşezaţi la podul Hârleţului, ca să ţie drumul Turcilor, iar altă jumătate a înaintat pe dealuri spre reduta din partea aceea. Adevărat, ei n'aveau de gând să se încaere cu Turcii, căci preà erau puţini, iar călăreţii nu le-ar fi putut da nici un ajutor pe dealuri.

Voiau numai să zădărească pe Turci, să le abată gândul şi oştirea într'acolo, ca să poată năvăli dorobanţii din partea astălaltă mai cu temeiu asupra Rahovei pe care ar fi găsit'o mai slab apărată câtă vreme Turcii ar fi avut de lucru şi aci şi colo.

Până'n ziuă colonelul Creţeanu cu roşiorii săi a început să furnice pe sub poalele dealurilor din partea aceea, iar tunurile câte le aveau vărsară foc cu multă îndărătnicie. Turcii răspundeau şi ei vârtos. In urmă cele două compănii de dorobanţi cu colonelul Mateescu, ieşiră în faţa redutei, prefăcându-se că au de gând să dea năvală. Dar văzând că reduta de-acolo e slab apărată, îşi luară inima în dinţi şi s'asvârliră cu dinadinsul spre ea.

Dorobanţii înaintară cu stăruinţă şi cu iuţime mai pe sus de orice laudă şi ajunseră până la şanţurile vrăjmaşului. Dar aproape de şanţuri Turcii îi întâmpinară cu un foc ucigător şi aşà de repede, încât rândurile mehedinţenilor s'au ştirbit.

Dar colonelul Mateescu îi tot îndemnà, şi Oltenii începură să intre în şant. Deodată însă, în ploaia de gloanţe, colonelul îşi simte piciorul pătruns de glonţ. Il isbise plumbul prin genuche. El face câţiva paşi schiopătând, ca să iasă din bătaia puştilor, dar atunci sosì alt glonţ şi-i

trecù prin celalt picior prin fluer. Neputând să mai ţie pe picioare, colonelul a căzut.

Comanda a luat-o căpitanul Merişescu. Dar descurajaţi de focul potopitor al Turcilor, de micul lor număr, şi văzând o piază rea în rănirea colonelului, dorobanţii s'au dat îndărăt, ochind mereu, apăraţi fiind de escadroanele de roşiori şi de două tunuri. In bună rânduială, ei s'au ascuns într'o vâlceà, după ce s'au bătut voinicește lăsând pe dealuri aproape o sută de oameni, morţi şi răniţi.

Generalul rus al Ulanilor, s'a mirat şi şi-a făcut cruce, când a văzut pe mehedinţeni cu ce îndrăsneală s'asvârleau spre Turci. Iar când s'a întors la Plevna, vorbeà ca de o minune de ei, şi chiar în scrisoare i-a lăudat cu mare laudă.

Vestea despre înfrângerea mehedinţenilor a adus-o un roşior în tabăra dorobanţilor, târziu în noapte. Şi acum, această veste amără şi mai mult sufletul vitejilor luptători închişi în reduta cucerită şi retraşi în tabăra lor. Şi erau îngrijaţi că nici a doua zi nu le vor sosì plumbii şi merindea. Şi se gândeau că dacă le vor sosì, începe-vor iarăşi lupta dela început, ca şi când n'ar fi făcut nimic într'o zi aşà de chinuită ca cea de eri? Şi dacă nu vor puteà nici astăzi să străbată în Rahova? Şi dacă peste noapte vor sosì ajutoare turceşti din Vidin, şi roşiorii nu le vor puteà tăià drumul?

X.

Deodată cu venirea zilei, dorobanţii noştri au mai prins suflet. Se văzură scăpaţi, cel puţin de primejdia unei isbiri pe întuneric a Turcilor. Şi se bucurau că au scăpat numai cu spaima. Iar acum, lumina lui Dumnezeu le mai întări inimile. Aşà e de adevărat, că lumina zilei, cât de slabă mângâiere e, ajunge ca să întărească inima omului.

In urmă le sosiră şi plumbii şi merindea. Repede li se împărţi soldaţilor mâncare — bieţii nu mâncaseră de alaltă-seară — şi li se împărţiră plumbi. Incălziţi de soare, sătui şi

cu geanta plină de plumbi, ei începură să cânte. Cei din tabără se porniră pe horă. Şi iată-i iarăşi veseli şi iuţi şi gata să s'asvârle în gura morţii.

Eră sărbătoare în ziua asta Sfinţii Arhangheli. Şi e creştineşte, ca în zilele de sărbători să te odihneşti, mulţumind Domnului care ne-a dat pământul ca să trăim şi să ne bucurăm de viaţă. Creştini erau şi dorobanţii noştri, ca să aibă şi ei voe să se odihnească într'o zi de sărbătoare. Mai ales ei, după svârcolirile de eri. Dar nevoile şi îndeletnicirile războiului nu-ţi dau răgaz de odihnă. Iar dorobanţii nici nu voiau să aibă odihnă; li se aprinsese inima de fapte vitejeşti, şi le da brânci, să isprăvească mai iute cu Rahova.

Cu toate acestea însuşi Dumnezeu i-a silit să ţie sărbătoarea. Din faptul dimineţii a început să se lase o ceaţă care se îngroşeà mereu şi se făcuse aşà de deasă, încât nu vedeai nici la patru paşi. Pe o vreme ca asta, nu puteai să începi nimic.

Ei au stat deci locului ziua întreagă, dar fără întrerupere încinşi şi gata de plecare şi strejuind în toate părţile. Turcii cunoşteau pe aici locurile şi nimeni nu puteà să jure că ei nu vor încercà să isbească pe Români.

Dar Turcilor nu le ardeà de asta. Văzuseră cu ce vitejie i-a răsbit Românii şi se speriaseră. Iar când au băgat de seamă că la Bechet se pregătesc Românii să treacă cu un vapor dorobănţime la Rahova, s'au îngrozit. Pe lângă toate, i-a sfârşit şi pe ei oboseala luptei, apoi periseră mulţi dintr'ai lor, mai mulţi decât ai noştri, şi erau slăbiţi. Ajutoare vedeau că nu le pot sosì, de vreme ce roşiorii aţineau drumurile spre Vidin. Astfel de teamă că vor fi înconjuraţi de toate părţile şi că dacă vor întârzià, se vor îngloţi oştile române şi atunci nici să fugă nu vor mai puteà, Turcii din Rahova s'au pregătit să iasă din cetăţui şi să apuce drumul Vidinului.

Ceaţa le-a venit în ajutor, par'că ar fi rugat-o. Nebăgaţi în seamă de Români, ei şi-au putut face în linişte pregă-

tirile, şi-au adunat muniţiile, şi-au încărcat carele şi au aşteptat să sosească noaptea, ca să poată fugi mai cu veghere.

Ai noştri nu ştiau nimic. Câţiva Bulgari din oraşul Rahova, întâlniţi de ostaşii noştri, spuneau că Turcii caută în ruptul capului care şi boi prin oraş, şi că prin cetăţui e zarvă şi zor. Dorobanţii bănuiau că e vorba de fugă — şi le părea rău, căci doreau să-i scarmene pe Turci cum se cuvine, mai întâiu — dar nu se aşteptau la o fugă aşà de grăbită. Că Turcii vor fi siliţi să fugă peste râul Schitului, asta o ştiau ai noştri, şi tocmai de aceea au pus pe mehedinţeni la podul Hârleţului peste Schit, pe şoseaue ce duce la Vidin, iar pe roşiori îi înşirară dincolo de Schit, dealungul şoselei.

XI.

Mehedinţenii dela podul Hârlaţului au fost încunoştiinţaţi de călăraşii noştri, să se ţie gata, că au să vie Turcii să le zică bună ziua. Călăraşii băgaseră de seamă că pe clinurile Rahovei se scoborau tunuri turceşti, şi că iscoditorl turci căutau drumurile spre Vidin.

In şanţuri săpate cu grabă, Mehedinţenii aşteptau la capul podului pe fugari. Se făcù noapte şi Turcii nu soseau. Se făcù miezul-nopţii; trecù de mult vremea cântării cocoşilor, şi Turcii tot nu s'arătau. Mehedinţenii începură să-şi piarză răbdarea. Nu e uşor lucru să stai o noapte întreagă, pitit într'un şanţ, tot învârtind puşca într'o mână şi despicând cu ochii întunericul, ca să vezi pe duşman, şi la urmă să te pomeneşti că ţi-ai pierdut noaptea degeaba. Oltenii începură să înjure. Dar iată, mai spre zorii zilei, când doarme şi apa, numai ce s'aude un scârţâit de care, s'aude tropot de cai şi răpăit de paşi. Sgomotul s'apropie într'una, batalioanele turceşti năzuesc spre pod. Atunci căpitanul Merişescu, alergând dealungul şanţului, ataţă pe Olteni, şi le ziceà: „Lăsaţi-i să se apropie bine, şi când or fi aproape, trăsniţi-i! Ei nu bănuesc că suntem aici!“ Şi

Oltenii râdeau în sine-şi, gândindu-se ce spaimă au să baga în Turci când s'or vedeà isbiţi fără de veste.

Şi i-au lăsat să s'apropie. Erà întuneric de tot, şi numai sunetul dovedeà pe Turci. Când au ajuns la o asvârlitură bună de piatră. Oltenii strigară deodată: „I'e ei, mă!“ Şi asvârl'ră o undă de foc.

Turcii însă s'aşteptau la asta. In loc să se sperie, ei îndărătnici răspunseră cu altă undă de foc şi se revărsară ca un râu mare spre pod. Mehedinţenii în trei şiruri, de după adăpostul şanţurilor, îndesesc străşnicia plumbilor şi culcă, deaproape, pe cei ce năzuiau să intre pe pod. Turcii sunt desnădăjduiţi, ei n'au altă cale; se prăbuşesc cu neţărmurită mânie spre pod şi, împinşi unii de alţii, se îndeasă prăvălindu-se spre ai noştri. Schimbul de gloanţe e mai des decât sunt năvălitorii de deşi, şi dincolo şi dincoace îndârjirea n'are margini. Ei se bat ca orbii, în neştire, căci întunericul erà aşa de gros de puteai să-l prinzi cu mâna.

Mulţimea de Turci căzută pe pod împiedică trecerea celor ce soseau, şi soseau mereu. Acum cei dela spate se îmbulzeau înainte, iar cei dinainte se îmbulzeau îndărăt, se călcau strivindu-se unii pe alţii şi zăpăceala se făceà tot mai mare. „Mă băeţi“ strigau sergenţii „să nu slăbiţi focul! Ne îneacă Turcii, dacă le dăm drumul!“

Mehedinţenii aveau plumbi din belşug. Trăgeau într'una. Trecuse un ceas, de când tot împuşcau. Trecură două ceasuri, trecuri trei.

Dar nu mai puteau. Se zăreà de ziuă, şi Mehedinţenii începură să-şi ia rămas bun dela viaţă, în gândul lor. Aveau să-i copleşească Turcii şi să-i ucidă pe toţi până la unul.

„Pierim, dom'căpitan! Pierim cu toţii, ca şoarecii!“ strigau Oltenii şi trăgeau cu toată puterea mâniei lor cei din urmă plumbi.

„Dacă e să perim“, zise căpitanul, să pierim ca leii nu ca şoarecii! Săriţi băeţi din şanţuri, şi daţi cu baioneta!“

Ce erà să mai facă? N'aveau plumbi. Şi ieşiră Oltenii din adăpost şi sărirà la moarte văzută cu ochii. S'asvârlirà

pe pod cu baionetele. Atâta le-a rămas. Să moară cu toţii.

Atunci, începù deodată să bată un tun de undeva. Erà al nostru! Erau două! De pe un deal de aproape tunurile isbeau în gloata Turcilor, în grămadă, şi-i risipeau. Atunci Mehedinţenii deteră iama în turcime, repezindu-se în fuga mare. Acum să fi văzut cum săreau Turcii în râu, ca broaştele şi se risipiră prin pădurile de pe malul drept al Schitului. Se împrăştiară ca potârnichile, iar tunurile nu-i slăbeau nici de un rup şi dorobanţii îi ajungeau!

Dar de cealaltă parte a râului erà şi mai frumos. Incepură Roşiorii să-şi joace caii.

Turcii, cari veniau în urmă cu bagagele, văzând că pe pod nu e chipesă străbată, se strecurară încet prin întunecimea nopţii la vale pe râu şi găsiră un vad. Malul râului fiind înalt, fugarii în groaza lor ca să-şi mântue capul, răsturnară sacii cu făină şi cu orez în râu, asvârliră deasupra corturi, haine şi tot ce aveau ca să umple matca râului până la înalţimea malului. Apoi pe podul acesta deteră năvală ducând în spate răniţii, trecură caii înnot prin apă, desfăcură tunurile de pe roţi şi le trecură în braţe, şi răsbiră cu multă pierdere de oameni pe malul celălalt.

Dar când să se vadă scapaţi la larg, iată că răsar ca din pământ roşiorii noştri cu ulanii ruşi şi se iau după dânşii. Vai de maica lor! Roşiorii taie şi trăpung pe câţi îi întâmpină, îi iau în goană pretutindeni, pun mâna pe tunurile lor, le prind toate bagajele şi muniţiunile încărcate într'o sută cincizeci de care; strivesc sub copite pe câţi se împotrivesc, iar pe cei ce se dau prinşi îi iau în stăpânire. Intr'una îi hărţuesc pe câmpiile Dunării şi-i alungă spre mlaştini, unde se înecă bieţii Turci clae pe grămadă. Cei ce putură s'ajungă prin văgăunile malului şi prin trestişuri au scăpat cu viaţă ca vai de ei. Pe cei ce fugeau încă înainte, ajutaţi de noroc, voirà roşiorii să-i urmărească până ce le-or face sfârşitul, dar regimentul Ulanilor, n'a voit să meargă mai departe, ca să nu-şi alerge caii.

XII.

Garnizoana Rahovei a fost risipită, ca pulverea când o arunci în toate vânturile. Din miile de oameni nu s'a ales nimic. Unii au căzut robi, alţii au pierit apărând redutele şi năvălind la podul Hârleţului, mulţi s'au potopit şi s'au înecat, iar cei rămaşi s'au împrăştiat fără urmă, luând lumea în cap de groaza călăreţilor noştri.

Dorobanţii cu colonelul Slăniceanu au intrat din partea despre răsărit în oraşul Rahova, de-odată cu Roşiorii cari veneau despre apus. Prin redute şi prin oraş Turcii îşi lăsaseră muniţiuni şi multe de toate cari au căzut în mâna Românilor.

Steagul românesc a fost ridicat pe toate redutele şi deasupra oraşului. Rahova erà a noastră!

Generalul rus cu ulanii săi se întorsese cu toată graba de pe câmpiile Schitului — lăsând pe roşiori să urmărească pe Turci — şi în goană veni spre Rahova ca să intre în ea. Ce inimă la Ruşii, şi cum se purtau ei cu noi! După ce ulanii n'au făcut nimic, cât au ţinut luptele la Rahova, acum pe ascunsul se întorceau de pe câmpia luptei ca să apuce a intrà în Rahova înaintea Românilor, cu gândul că se laude că ei au pus întâiu piciorul într'acest cuib al păgânilor.

Dar Dumnezeu e drept. Dorobanţii noştrii au apucat să intre ei întâiu, căci dobândirà cetatea cu sângele lor.

Frumoasă poveste au dorobanţii dela Rahova. Şi ce e mai frumos în toată campania lor e, că n'au îngreunat cheltuelile Statului cu cereri de hrană; ei şi-au căutat hrana înşişi cum au putut. In vreme de războiu într'o ţară străină, ori câte grijă ar aveà Statul de hrana soldaţilor, se întâmplă ca totuşi să-i lase fără merinde; ori vrăjmaşii prind merindele, ori mai ales ca acum pe vremea de iarnă, se înomolesc carele care o duc, neputând răzbi de viscole şi de nemeţi până la tabără. Soldaţii atunci ori rabdă de foame, ori îşi caută înşişi hrana prin sate pe la ţărani, mai plătind-o, mai căpătând-o în cinste. Se înţelege că oştirile mai săl-

batice nu mor de foame niciodată, căci jefuesc — dar în războiul cu Turcii, noi n'am jefuit măcar un fir de paiu, cei mult dacă am silit pe cei îndărătnici să ne vândă cele ce ne trebuiau, dar le-am plătit cinstit ce li se cuvenià. Câteodată ţăranii dau bucuroşi ce au, chiar fără plată, dar la urmă nu pot să tot dea, mai vârtos când oastea e multă şi stă multă vreme la un loc.

Oştirile de prin prejurul Plevnei au dus-o dintru început rău. Satele pe acolo sunt locuite de Bulgari — iar Bulgarul de felul lui nu e darnic — şi cu deosebire Românilor nu voiau să le dea nimic şi se uitau urât la ei, făcându-le rău cât puteau, par'că noi le-am fi fost duşmani. Dar chiar voind să dea merinde soldaţilor noştri, n'aveau de unde, căci toate satele erau pline ca furnicarul de oştiri, şi de câtă vreme? De luni întregi!

Cei dela Rahova au dus-o mai bine. Ei sosiră prin locuri nebântuite de alte oşti, şi nepoposind mult într'un loc, soseau mereu în sate nesărăcite de oştire. Dar erà alta mai mare: Satele de pe lângă Dunăre sunt toate româneşti. Iar Românii, pretutindeni aceiaşi, sunt darnici şi bucuroşi la oaspeţi; ei se întreceau care de care să cinstească mai bine pe fraţii lor, pe oştenii români. Şi le plângeà inima de bucurie, că văd steagul românesc cutreerând ţările păgânilor, şi că vin Românii să-i scape de răutăţile turceşti. Dorobanţii noştri erau oameni de-ai lor! De-ai lor în toate. Ţăranul când vede port străin, fie chiar portul ostăşesc, stă de o parte şi nu-şi deschide întreaga inimă şi bănueşte pe cei ce sunt îmbrăcaţi mai altfel decât el, chiar când ştie că sunt Români. Dar, cum am spus, dorobanţii dela Rahova au fost chemaţi la luptă în pripă şi nu li se dase haine de oşteni. Erau îmbrăcaţi cu opinci, cu căciulă şi cu suman. Altă dragoste are ţăranul de ţăran, şi altfel s'alipeşte când te vede îmbrăcat ca el. Şi aşà, pe la Rahova prin sate, locuitori şi dorobanţi erau una, atât doară că dorobanţii aveau puşcă. Erau prietenii vechi, fii ai aceluaş neam, cu aceleaşi gânduri, cu aceeaşi inimă bună şi blândă, având

acelaşi port şi aceeaşi limbă! Şi-i ţineau pe palme sătenii şi-i ospătau ca pe nişte cunoscuţi vechi; ca să se mai vadă unii cu alţii; cei mai cu stare, desfundau butoaie cu vin, şi pretutindeni îi primeau cu pâine şi cu sare, ca pe mântuitorii lor, şi cu ploştile cu vin ca pe fraţii lor.

De-ar fi Românul ori de unde ar fi, de sub orice stăpânire, el îşi iubeşte neamul şi limba părinţilor săi, căci aceleaşi dureri le au toţi. Iar când eşti apăsat de toate părţile şi la streini nu e milă, cui să-ţi deschizi inima şi de cine să te apropii dacă nu de fraţii tăi? Noi un neam am fost, un neam de oameni viteji şi trainici, şi un neam suntem, şi dacă soarta ne-a asvârlit prin toate ţările, noi suntem de vină. Şi dacă unii ne zicem Munteni şi alţii Moldoveni, iar alţii Ardeleni şi mai ştiu eu cum, noi totuşi una suntem, neam românesc, unul şi nedespărţit ca cele trei feţe în Dumnezeu şi unul vom fi deapururi în ciuda vrăjmaşilor noştri, şi totdeauna când va fi primejdie din partea celor ce ne voesc răul şi se încearcă să ne lovească cu cuţitul în spre inimă, unul vom fi, deapururi, aşà să ne ajute Dumnezeu! Totdeauna uniţi când va cere nevoia şi va fi batjocorit neamul nostru, ridica-ne-vom glasurile într'un singur glas şi ca un singur braţ toate braţele noastre şi vom arătà că sângele apă nu se face şi că vai de mama acelora care caută să-şi facă vrăjmaş pe Român şi se prind de piept cu dânsul!

Citita
P. Alexandru